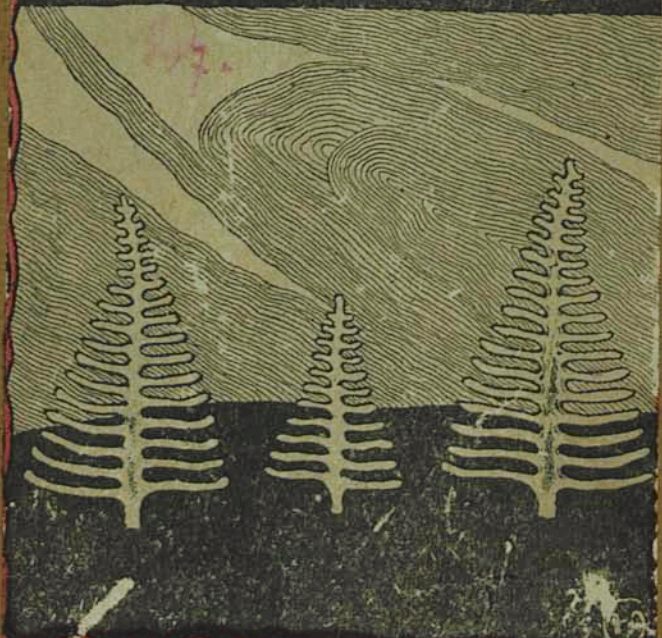

Ба 34826

БЕЛАРУСКИ КАЛЕНДАР

Што пішучь расейцы, палякі і украінцы аб „Беларускім Календары“.

Прафасар Пегодін у № 12736, „Биржев. Вѣд.“ 1912 г. піша:

Нашымъ издателямъ календарей для народа слѣдовало бы обратити внимание на ежегодные календари, выпускаемые „Нашей Нигой“. Въ польской печати мнѣ приходилось встрѣчать сочувственные отзывы объ этихъ превосходныхъ книжкахъ, а въ нашей же печати онѣ — прошли какъ то незамеченными. Эти календари представляютъ настоящую культурную работу, кромѣ общихъ календарныхъ данныхъ, они даютъ массу свѣдѣній полѣзныхъ въ крестьянскомъ быту: мы находимъ здѣсь и юридическій отдѣлъ (земскій начальникъ, уголовные дѣла въ волостномъ судѣ, формы прошеній на разные случаи, цѣна гербовыхъ марокъ и т. п.) Совѣты для хозяевъ охватываютъ область крестьянскаго земледѣльческаго хозяйства, скотоводства, мелкаго кредита и т. п. Нѣсколько страниць посвящено коопераціямъ (кредитнымъ, кооперативнымъ лавкамъ), далѣе свѣдѣніямъ о разныхъ болѣзняхъ людей и животныхъ и т. д. Много стиховъ, маленькихъ расказовъ; однимъ словомъ, въ крестьянскомъ быту эта книжка должна представлять большую цѣнность. Разумѣется, этому дѣлу, чуждому шовинизма и мелкаго политиканства, нельзя не сочувствовать всѣй душой“.

У „Dzienniku Petersburskim“ 1911 г. писалоса аб беларускім календары: «Wydaje go już po raz trzeci w Wilnie tamtejsze czworopismo białoruskie «Nasza Niwa». Powiedzmy z Igóry: układ i treść wydawnictwa, przeznaczonego niemal wyłącznie dla ludu wiejskiego, mogą za przykład służyć — zrozumienia najpilniejszych tego ludu potrzeb oraz tego, co istotne też lud zająć może».

„...Kalendarz białoruski nie zawiera zgoła żadnych akcentów wogującego nacjonalizmu. Bardzo to szlachetny i obywatelski rys cechujący z resztą wszystkie dzisiejsze wydawnictwa białoruskie».

Уклад і opracowanie „Kalendara“ — wzorowe. Wydawnictwa anologicznego, tak znakomicie trafiającego — nauką i rozrywką — w poziom umysłowy, oraz w duchowy nastrój ludu wiejskiego — nie posiadamy».

У «Kurjerу Wileńskim» № 161 1911 г. писалоса:

„Białoruski Kalendar Naszaj Niwy“ wydawany w Wilnie od lat trzech przez redakcję jedynego pisma białoruskiego, został dobrze przystosowanym do potrzeb włościan — białorusinów“.

Українская газета «Рада» писала аб Беларускім Календары так:
„Беларускі Календар—гэта найлепшы с паміж календароў для вёскі. Добра абдуманы і уложаны, прыгожа выданы і танны».

У «Виленск Вѣстн.» № 2548, 1911 г. было надрукавана так:

„Передъ нами «Беларускі Календар» на 1912 г., изданія «Нашае Нівы». Надо отдать дань справедливости составителямъ его; календаръ прекрасно приспособленъ къ потребностямъ деревни; подборъ статей абдуманный и тщательный“.

Беларускі Календар адзначен сярэбраным медалім на Выхоўскай Сельска-Гаспадарскай выстаўцы у 1911 гаду. Пахвальным лістом на сельск-гасп. выстаўцы у 1912 г. у Леплі (Вітѣб. губ.) Пахвальным лістом у 1913 г. на выстаўцы у Гарадку (Влейск. пав.) Пахвальным лістом у 1913 г. на выстаўцы у Глубокім (Дзіс. пав.)

Год 1914 звычайны.

мае 365 дзён.

Зацьменьня.

У 1914 гаду будуць два сонечныя зацьменьня і два зацьменьня месяца.

I. Кругападобнае зацьменьне сонца будзе 12 лютага а 12 гадзіне 15 мінут 9 сэкунд; відаць яго будзе на Ціхім акеане і ў Аўстраліі.

II. Зацьменьне часці месяца будзе 27 лютага, відаць яго будзе і у нас. Пачатак зацьменьня а 5 гадз. 12 мінут 1 сэк. па поўначы. Сярэдзіна зацьменьня а 6 г. 43 м. 2 с. па поўначы. Канец зацьменьня а 8 г. 14 м. 3 с. раніцай.

III. Поўнае зацьменьне сонца будзе 8 жніўня, найлепей яго будзе відаць у ваколіцах Мінска і па ўсім нашым краю. Пачатак зацьменьня наагул на зямлі а 1 гадзіне 56 м. 4 с. пасля поўдня, канец зацьменьня наагул на зямлі а 5 гадзіне 27 мінут пасля поўдня.

Поўнае зацьменьне будзе трымаць 2 мінуты 14 сэкунд.

IV. Зацьменьне часці месяца будзе 22 жніўня, відаць яго будзе у Паўночнай Амэрыцы у Азіі і ў Аўстраліі.

Календарныя знакі.

- ☉ Маладзiк (першая квадра).
- ☽ Поўня (другая квадра).
- ☀ Сход (трэцяя квадра).
- ☿ Ветах (чацьвёртая квадра).
- ✠ Вялікае сьвята
- ✠ Сярэдняе сьвята.
- ✠ Малое сьвята.
- ☪ Табэль (Царскі дзень)

Насты мяседы і памінкі праваслаўныя.

Студзень: 1—4 (серэда—субота) Дні суцэльнага тыдня. 5 (нядзеля) Вадохрэшчэнская куцьця; дзень заўсёды постны. 27—1 лютага дні суцэльнага тыдня

Люты: 8 (субота) Дзяды (памінкі). 9 (нядзеля) загавіны на мяса. 10—15 Масьляніца; у гэтым часе цэрква пазваляе спажываць толькі малочную і рыбную страву. 16 (нядзеля) Загавіны на вялікі пост.

Марэц: 17 (панядзелак) першы дзень вялікага посту. 1, 8 і 15 (суботы) памінаньне памёршых. 12 (серэда) палавіна Вялікага Посту.

- Красавік:** 6—12 Вялікдзень суцэльны тыдзень. 14 і 15 (панядзелак і аўторак) Радаўніца (Наўскі Вялікдзень—дзяды)
- Май:** 24 (субота) Троіцкіе дзяды (Стаўроўскіе). 26—31 (панядзелак—субота) Суцэльны тыдзень.
- Чэрвень:** 1 (нядзеля) Загавіны на Пятроўку. 2 (панядзелак) Пачатак Пятроўкі з тыдні і 6 дзён). 28 (субота) Апошні дзень Пятроўкі.
- Ліпень:** 31 (чэцьвер). Загавіны на Прачысьценскі пост (2 тыдні)
- Жнівень:** 6 (серэда) Спас. 15 (пятніца) Прачыстая—Успеньне Багародзіцы. 29 (пятніца) Сцяцьце галавы Яну Ксціцелю. 30 (субота) Александра Неўскаго.
- Верасень:** 8 (панядзелак) Прачыстая-Нараджэньне Прасьвятой Багародзіцы. 14 (нядзеля) Узьвіжэньне—Падняцьце Крыжа Госпадава. 26 (пятніца) Яна Богаслова
- Кастрычнік:** 1 (серэда) Пакроў. 5 (нядз.) Імяніны Гасудара Насьледніка Цэсарэвіча Аляксея Мікалаевіча. 21 (аўторак) Ўступленьне на пасад Яго Імператарскаго Вялічэства Гасудара Імператара Мікалая Александравіча. 22 (серэда) Казанскай Маці Божай.
- Лістапад:** 14 (пятніца) Нарадзіны удовай Гасударыні Імператрыцы Марыі Теодоруны. 21 (пятніца) Увод у Храм Прасьвятой Багародзіцы.
- Сьнежэнь.** 6 (субота) Мікалая дзіватворцы і імяніны Гасудара Імператара Мікалая Александравіча. 25, 26, 27 (чэцьвер, пятн. субота) Каляды.

Дні у каторыя цэрква забараняе венчацца і спраўляць вясельля:

Праз увесь год перад серадай і пятніцай; у часе Вялікага посту; у Пятроўку; у Прачысьценскі пост; перад сьвятковымі і нядзельнымі днямі; у Піліпоўку і ў сьвяткі.

Дні у каторыя цэрква забараняе спраўляць похараны

У першыя дні Каляд і Вялікадня, у дні ўступленьня на Пасад Гасудара Імператара; у дні імянін іх Імператарскіх Вялічэств і Гасуд. Насьледніка.

Табэльныя (непрысутственныя) дні.

- Студзень:** 1 (серэда) Новы Год. 6 (панядзелак) Вадохрышчэ.
- Люты:** 2 (нядзеля) Стрэценьне Госпадава. 14 і 15 (пятніца і субота) Дні масьленіцы.
- Марэц:** 25 (аўторак) Благавешчэзьне.
- Красавік:** 3—5 Вялікі чэцьвер, пятніца і субота. 6—12 Вялікодны тыдзень. 23 (серэда) Імяніны Гасударыні Імператрыцы Марыі Теодоруны.
- Май:** 6 (аўторак) Нарадзіны Гасудара Імператара Мікалая Александравіча. 9 (пятніца) Дзень Свяціцеля Мікалая Дзіватворцы 14 (серэда) Каранація іх Імператарскіх

Вялічэств Государа Імператара і Гасударыні Імператрыцы. (15 чэцьвер) Увазнесеньне Господне. 25 (нядзеля) Сёмуха і Нарадзіны Гасударыні Імператрыцы Александры Феодароўны 26 (панядзелак) Дзень Св. Духа.

- Чэрвень: 29 (нядзеля) св. Петра і Паўла.
 Ліпень: 22 (аўторак) Імяніны Гасударыні Імператрыцы Марыі Феодароўны. 30 (серэда) Нарадзіны Цэсарэвіча Аляксея Мікалаевіча.
 Жнівень: 6 (серэда) Праэбражэньне Гасподне. 15 (пятніца) Сцяцце галавы св. Яна Ксціцел. 30 (субота) Св. Александра Неўскага
 Верэсень: 8 (панядзелак) Нарадзіны Прасьвятой Богародзіцы 14 (нядзеля) Уздвіжэньне Крыжа Госпадаваго. 26 (пятніца) Скон св. Яна Богаслова.
 Кастрычнік: 1 (серэда) Пакроў Прэсьвятой Богародіцы. 5 (нядзеля) Імяніны Гасудара Насьледніка Цэсарэвіча Аляксея Мікалаевіча. 21 (аўторак) ступленьне на Пасад Яго Імператарскаго Вялічэства Гасудара Імператара Мікалая Александравіча. 22 (серэда) Свята Казанскаго абраза Божай Маці.
 Лістапад: 14 (пятніца) Нарадзіны удовай Гасударыні Імператрыцы Марыі Феодароўны. 21 (пятніца) Увод у храм Прасьвятой Богародзіцы.
 Сьнежэнь: 6 (субота) Дзень Сьвяціцеля Мікалая Дзіватворцы і Імяніны Гасудара Імператара Мікалая Александравіча. 25, 26, 27 (чэцьвер, Пятніца, Субота) Каляды: Нараджэньне Хрыстова.

Сьвяты перэхадзячыя каталіцкіе.

	Стары календар.	Новы календар.
Нядзеля мясаедная	9 лютаго	15 лютаго
" запустыня	16 "	22 "
П. пецец	9 "	25 "
Нядзеля ўступная	23 "	1 марца
" сухая	2 марца	8 "
" глухая	9 "	15 "
" сяродпостная	16 "	22 "
" вербная	30 "	5 Красавік
Вялікдзень	6, 7, 8, красавіка	12, 13, 14, красавіка
Крыжовыя дні	28, 30, 31 мая	18, 19, 20 мая
У неба ўступленьне	15 мая	21 мая
Сьслаьне Духа Св.	25 "	31 "
Св. Тройцы	1 чэрвеня	7 чэрвеня
Божаго Цела	5 "	11 "
Першая нядзеля Адвэнту	30 лістападу	29 лістападу

Мясаед, лічучы ад Новаго Году да пашельцу 7 тыднеў і 4 дні.
 Жаніцца і сираулиць высельля каталіцкі касьцёл забраньне; ад першай нядзелі адвэнту да Трох Каралеў і ад Пашельцу да Праводнай нядзелі.

Студзень

ЯНВАРЬ мае дзён 31
STYCZEN maje dzion 31

Studzien

Праваслаўны календар.		R-Katolicki kalendar.	Уніяцкі календар.	н.с.
1	С Новы Год. Абрэз. Гас. ✠ Васіля Вял.	S Nowy Hod Abrz. P. J.	Новы Год Абр. Госп. Васіляго Вялікаго	14
2	Ч Сэрафіма Сароўск.	C Makara Op.	Сыльвэстра пап.	15
3	П спр. Малаха, м. Гордія	P Danily muczenika †	спр. Малаха	16
4	С Сабор 70 апостал.	S Tvtusa B.	Сабор 70 апост.	17
Н. 32 па Вяцідзесяціцы				
5	Н спр. Міхей, п. Міны	N Tele-foza	Спр. Міхей, Міны	18
6	П ✠ Богояўенны	P Troch Karalou	Трох Каралёў	19
7	А † Яна Ксціцеля	A Luciji i Julii	Яна Ксціцеля	20
8	С п. Юр'я, Грыгора	S Saweryna Op.	п. Юр'я, Грыгора	21
9	Ч † с. Пліна мтр. Маск.	C Marjany Dzieicyz.	м. Полеўкта, Аўстр	22
10	П еп. Грыгора, п. Паўла	P Ahatony D. †	еп. Грыгора	23
11	С † п. Хвядоса, Міхаіла	S Honaratv	п. Хвядоса Вял.	24
Н. 33 па Пяд. м. Таціны				
12	Н м. Ярмілы і Петра	N Arkadjaho	Нядз. па Трох Кар	25
13	П п. Ісаі, Адама	P Weroniki i Hl.	мч. Ярмілы	26
14	А п. Паўла, Яна	A Hilaraba B. W. D.	пр Ісаі, Адама	27
15	С Паклан, аков. Ап. Петра	S Paula piersz. rust.	п. Паула, Яна	28
16	Ч спр. Максіма	C Marcela D. M.	Пакл ак. Ап. Петра	29
17	П † п. Антоніяго Вялікаго	P Antoniaho Op. †	св. Ананаса	30
18	С св. Анапаса, Кірылы	S Katedry S. Piotry	спр. Макаса	31
Нядз. 34 па Пяд.				
19	Н п. Макара, Ансёна Ант.	N Imfni Jezus	Нядз. 2 па Трох К.	1
20	П † п. Явэма В.	P Fabijany D. M.	Макара	2
21	А п. Максіма	A Ahnieszki D M.	п. Явэма В.	3
22	С Ап. Цімафей м. Петра	S Wincentabo i A.	п. Максіма	4
23	Ч с. Кліманта	C Zaslubiny N. M. P z J.	Ап. Цімафей	5
24	П Аўксені, м. Цімафей	P Cimafeja B. †	с Кліманта	6
25	С с. Грыгора Богаслова	S Nawiernieh. s. Paula	д. Аксені	7
Нядз. 35 па Пятд.				
26	Н Ксэнофанта	N Sw. Liamji	Н. 3 па Трох Кар.	8
27	П † Перэняс мошч. Яна Зл.	P Jana Zlotawustaho	Ксэнофанта	9
28	А п. Яфрэма, Хвядоса	A Flawijana	Пер. рэлікв. Яна Зл.	10
29	С см. Ігната, м. Рэмана	S Franciszka Salezaho	п. Яфрэма, Хвядоса	11
30	Ч Саб. 3-х свяціцелю	C Martyny D. M.	см. Ігната, Рамана	12
31	П п. Мікіты	P Pietra Nolasko †	Саб. 3-х Свяціцелю	13

Жыдоўскі календар. 1 Тэйвас. 15, 29
Швот. Маладзік.

Татарскі календар. 16 Рабігуль-
Эвэль. 27 Нарэдзіны прарока Маго-
мэта.

Усход і захад сонца.

Чысло.	Усход.	Захад.	Даўж. дня.
1	8 г. 22 м.	3 г. 56 м.	7 г. 54 м.
11	8 г. 9 м.	4 г. 15 м.	8 г. 6 м.
21	7 г. 52 м.	4 г. 36 м.	8 г. 44 м.
31	7 г. 31 м.	4 г. 58 м.	8 г. 27 м.

Нагода па календару Бруса.

3 і 4 марозы. 8 адліга. 16 перамены
ная пагодзе. 23 адліга і дождж.

Перамены месяца.

- ☾ (сход) 6 чысла 3 гады. вочу
- ☽ (ветях) 13 чысла 9 гады. 4 м. ран.
- ☾ (маладзік) 21 чыс. 1 гады. 3 м. ран.
- ☽ (поўня) 28 чыс. 8 гады. 5 м. веч.

Розныя рады.

Калі рубаць дрэва на будоўлю?

Найдаўжэй будзе стаяць тая будыніна, каторая пабудавана з дрэва рубанага у тым часе, калі ўжо ўсе сокі з дрэра сыйшлі у карэньня, гэта значэ у самай сярэдзіне зімы, у студні месяцы. Дрэва рубанае у іншым часе дае ня крэпкі матэрыял каторы скоро паракнее і гніе.

Як варыць верэшчаку.

Верэшчака, нацыянальная беларуская страва і кожнай гаспадыні трэба ведаць як яе рабіць. Робіцца-ж верэшчака гэтак. Бяруць сьвіныя скабы рубаюць іх на дробныя кавалкі, соляць і падрумняваюць на сьвежай саланінцы. Калі ўжо скабы добра падрумнянца падліваюць бураковага расолу, але гатулькі, каб не было лішне кісла; сыпяць у гэта пёртаго хлеба, мяркуючы каб сос ня быў лішне густы, мешаюць і тушаць у гарачай печы. Як вытушыцца добра то і гатова верэшчака. Апрача скаб кладуць ешчэ каўбасы і кавалкі кумпяка.

Прыпеукі.

— Ня руш мяне не чапай,
Бо вусоў ні маеш!
Ідзі вусы прычاپі,
Тады мяне зачاپі...

Стуку-стуку дзверцы...
Едуць кавалерцы!

Сучачка: «ях-ях ях!»
Маё сэрце «тах-тах!»

Ты да мяне, я да цябе,
Болей да нікога;
Любі мяне, а я цябе —
А болей нікога!

Жарты.

Не ўгадаў зяць. *Янук.* Бабка, ці ты да нас пехатой прыйшла?

Бабка. Пехатой дзетка.

Янук. А чамуж гэта тата кажаў, што цябе чорт прынясе?

* * *

Маскаль першы раз з роду угледзіў рака. Развёў рукі ад дзіва ды-й кажэ:

— Нешта, нейкае, некуды паўзе...

* * *

Вартаўнік у часе землетра-сеньня, па-чуўшы, што вежа дрыжыць, схіліўся у ніз праз балясы ды-й крычыць:

— Які там чорт вежу трасе?!

Прыказкі.

Першаго торгу не мінай (кажуць аб дзеўчатах да каторых прыезджаюць сваты). Дзе араты плачэ, там жнея скачэ. Хто глядзіць на месяц, той у дзяжы ня месіць. Кармі парсюка муккой, калі хочэш каб пайшоў рукой. Які сакавік, такі краса-вік. Калі ня слухаеш бацькоў, будзеш слухаць сабачай скуру.

ЛЮТЫ		ФЕВРАЛЬ мае дзён 28. LUTY maja dzion 28.	Luty		
Праваслаўны календар.		R-Katolicki kalendar.	Уніяцкі календар.	Н. С.	
1 С	Трыфона	S	Ihnata B. M.	Трыфона	14
	Нядз. 36 па Вяцід.		Niadz. 3 pa 3 Kar.	Нядз. 3 па Трох кар.	
2 Н	✠ Сіраценьне Госп.	N	Aczynszenie N M. D.	Страценьне	15
3 П	† <i>ср. Сымона і Анны</i>	P	Blażeja	Сымона і Анны	16
4 А	п. Сідара.	W	A. stara i And.	Сідара	17
5 С	с. Хвядоса і Агаты	S	Ahaty D. M.	Хвядоса і Агаты	18
6 Ч	п. Вуколы, м. Марты	C	Daroty D. M.	Вуколы	19
7 П	п. Парфена, Лукаша	P	Romuaida Op. †	Лук ша	20
8 С	в. Хведара і Страцілы	S	Jana z Matty	Хведара	21
	Сыра. тыдз.		Niadz. mias. jedn.	Сыры тыдзень	
9 Н	Нікіпара	N	Apolonii D. M.	Нікіпара	22
10 П	с. Харламна, Прахора	P	Scholastykj D.	Харламна, Прахора	23
11 А	с. Власа, Дзімітр. Усев.	W	Abjatułeh. M. D. M.	Усевалодъ Дзімітра	24
12 С	† с. Аляксея мітрапал.	S	Eulalii D.	с. Аляксея мітр.	25
13 Ч	п. Марціяна, Зоі	C	Jana i Dobrasława	Марціяна	26
14 П	р. ап. Кірылы	P	Walentynty K. †	с. Кірылы	27
15 С	ап. Анісіма, п. Аўсея	S	Faustyna i Jowity	Ап. Анісіма	28
	1 тыдз. Вял. Посту.		Nadz. zapustnaja	Запустная нядзеля.	
16 Н	м. Памфілы, Паўла	N	Jul. D. M.	Памфілы Паўла	1
17 П	† см. Хведара тэрон.	P	Patrycija	вм. Хведара	2
18 А	п. Лявона, Флафяна	W	Symeona B. M.	Лявона, Флав.	3
19 С	† ап. Архіпа, Філімона	S	Papielec. Konrada †	Ап. Архіпа	4
20 Ч	с. Садока, п. Лявона	C	Lawona i Ełcheryi	Садока Лявона	5
21 П	п. Цімафэй, Еўстаф.	P	Maksima †	Цімафэй.	6
22 С	п. Анаваса, Маурыка	S	Kat. św. Pietra i Ant.	Апанаса	7
	2 тыдз. Вял. Посту		Niadz. 1 Wniaik. Pos.	2 Нядз. Вял. Посту	
23 Н	св. мч. Полікарпа	N	Pietra	Полікарпа	8
24 П	† 1 і 2 аб. Гал. Яна Ксці.	P	Macleja Ap	Абр. Гал. Яна Ксці.	9
25 А	п. Тараса Арх. цар.	W	Zybfryda B. W.	Тараса	10
26 С	п. Порфіра еп.	S	Such. dz. Aleksandra	Парфіра	11
27 Ч	п. Пракопа, Ціта	C	Lesodra B. W.	Пракопа	12
28 П	п. Вас. м. Нест. п. Март.	P	Such. dz. Ramana †	Васілія Рамана	13

Жыдоўскі календар. 13 і 14 маладзік. 26 пост, 27 і 28 Пурым.

Татарскі календар. 14 Рабігуль—Ахір.

Усход і заход сонца.

Чысло.	Усход.	Заход.	Дауж.	дня.
10	7 г. 8 м. 5 ч. 19 м.	10 гадз.	11 м.	
20	6 г. 43 м. 5 ч. 41 м.	10 „	58 м.	

Пагода на календару Бруса.

3 і 4 ночамі вятры і дажджы. 5 хмарна. 9 ветранна і сьнег. 14 і 15 мокрая пагода. 19 склонна к непагадзі. 28 вялікі вецер з дажджом.

Перамены месяца.

- ☾ (сход) 4 чысла 11 гадз. 53 м. ран.
- ☽ (вехах) 12 чысла 2 гадз 32 м. ноччу.
- ☾ (маладзік) 20 чыс 7 г. дз. 33 м. ран.
- ☾ (поўня) 27 чыс. 6 гадз. 49 м. 0 ран.

Розныя рады.

Як бараніца у гародзе ад капустных чарвей? Узяць на 100 часьцей вады, тры часьці солі і 2 часьці вапны, размешаць добра і гэтай вадай абрызгіваць венікам капусту. Найлепш абрызгіваць вечэрам і рабіць гэта падрад 2—3 дні. Лягчэй зьясьці чарвей пакуль яны ешчэ маладыя.

Лекарства ад яшчур.

Калі захварэе жывёла на яшчур, трэба узяць на штуку добрую жменю (без карэньня) сабрачаго у часе красаванья верэсу на 3 гарцы чыстай вады, распарыць добра, адцадзіць і даваць хвораі скаціне заместа пойла. Скаціна ахвотна пье адвар верэсу і на 3 — 4 дзень выздараўлівае. Верэс трэба збіраць у верэсьні месяцы, калі ён красуе.

Чорныя кішкі на беларуску.

Узяць кварту ячменних ці грывчаных круп, усыпаць у паліванную міску, уліць поўкварты гарачаго сьвіннаго сала і добра вымешаць; усыпаць троху перцу, простаго і ангельскаго, лісту, гвоздзікоў, майрану і развясці сьвежай сьвіннай кроўю. Накладаць у кішкі ня туга. Палажыць на скавароду і ў гарачай печы тушыць.

Прыбазкі.

Дай зямлі і яна табе дасць. Не ўважаі на ураджай, а жыта сей. Пакланіся кусту, то то і ён дасць хлеба лусту. (Значэ церабі кусты, то і карысьць будзе).

Прыпеукі.

Сякі-такі цяляпень
Якраз ў бацьку ўдаўся:
Цераз плот—у гарод
Ў крашіву схваўся!

А як вейшоў с крашівы,
То узяўся ў бокі:
Глянця бабы, глянця дзеўкі—
Які я высокі!

Ішла баба дубняком—
Зачапілась гапліком.
Баба—крык! баба—брык!
Атчапіся ты гаплік!

Жарты.

* * *

— Пан! пан! лязня гарыць!
— Цягні карыта, а я зарапульку кончу.

* * *

— Наста! Гані валоў дамоў!
— Нашто?
— Бацька памёр!
Трында—брында, бацька па мёр!
Трында — брында, бацька па мёр!

— Наста! гані валоў дамоў!
— Нашто?
— Сучка здохла!
— А хто-ж маю ху-до бачку будзе пась-віць!

* * *

Пан (да жэбрака). Я ж ужо табе казаў, што здаровым нічога не дам!

Жэбрак. А што-ж вы, пане, хацелібы, каб я за вашу кашейку халеры дастаў?

Марэц

МАРТЪ мае дзён 31.
MARZEC maja dzion 31.

Мартес

Календар прываслаўны.		Kalendar R-Katalicki.	Календар Уніяцкі.	Н.С.
1	С см. Аудокіі	S Albina	Аудокіі	14
	<i>3-ці тыдзень посту</i>	N. z Srebnaja Wialik.	Нядз. 2 Вялік. Пос.	
2	Н 2-я сьм. Хвядота	N Poštu Heleocy	Хвядота	15
3	П Васіліска	P Kunegundy	Васіліска	16
4	А Вячаслава, Гарасіма	A Kazimira Karalew.	Вячаслава	17
5	С м. Марка, Эулогія	S Andryjana i Eupr. †	м. Марка	18
6	Ч м. Хвядара, Аркадія	C Wiktara i Wiktorji	м. Хвядара	19
7	П сьм. Васіля, с. Паўла	P Tamasz z Akw. †	см. Васіля	20
8	С Ап. Ярмы, п. Дамачея	S Jana Bozaho W. †	Ап. Ярмы	21
	Н 4-я Крыжаваклонная	N. z Hruszaja	Нядз. 3 Вялік. Пос.	
9	Н 40 мучэнік Св.	N Franciszka	40 мучэнікоу	
	м. Дзяніса, Паўла	P 40 Mučenikou	м. Дзяніса	22
10	П св. Кандрата, Яхвіма	A Kanstantyna Wial.	св. Супрона	23
11	А с. Грыгора дwoяcлова	S Hryhora Wial. †	<i>Грыгора дwoяcлова</i>	24
12	С п. Феофана	C Krystyan D. M. †	Феофана	25
13	Ч м. Цярэція	P Matyldy Kar. †	Цярэція	26
14	П п. Банадыкта	S Klemensa H †	Банадыкта	27
15	С свм. Александра	N. z Sieradostnaja	Александра	28
	<i>5 тыдз. Вял. Посту</i>	N. z Sieradostnaja	Нядз. 5 Вялік. Пос.	
16	Н 4-я м. Трафіма	N Abraham	Трафіма	29
17	П п. Алясея Бож. чэл.	P Jazepa z Arumatei	<i>Алясея Бож. Чэл.</i>	30
18	А Кірылы, арх	A Habryjela Arch.	Кірылы	31
19	С Хрызанта, Дарыя	S Jaz Zaruczynka N.M.P.	Хрызанта	1
20	Ч п. Яна, Сяргея	C Wolframa B	Сяргея	2
21	П п. Кірылы, Хамы	P Bawadykta Op. †	Кірылы і Хамы	3
22	С сьм. Васіля, Ісака	S Kaciaryny D. †	Васіля Ісака	4
	<i>6 тыдз. Вял. Посту</i>	N. 5 W. Pos. Czorna	Нядз. 6 Вял. Посту	
23	Н 5 с. Марыі Егіпт. с. Лідзіі	N Kaciaryny kar.	свм. Лідзіі	5
24	П п. Захара, Якуба	P Marka i Cimafeja	Захара Якуба	6
25	А * Благавеш. Богородз.	S Zwiestaw. N. M. D.	Благавешч. Богародз.	7
26	С Саб. Арх. Гаурылы	A Ludhara B. W.	Арх. Гаурылы	8
27	Ч м. Мануілы, Хвядоса	C Jana Damiana	Хвядоса	9
28	П Лаурына	P 7 boleściej N.D.M.	Лаурына	10
29	С <i>Лазарэва Уваскрэс.</i>	S Austazaho Op.	Лазарэва уваскр.	11
	<i>Вялікі тыдзень</i>	N. 6 W. Post.	Нядз. 6 Вялік. Посту	
30	Н * Н. Вайі, Уход Гос. у	N Wierbnaja. Anieli	Вербная.	12
	Еруз. п. Яна.			
31	П свмч. Інація	P Balbiny	свмч. Інація	13

Жыдоўскі календар. 15 маладзкі.
29—30 Пайсах 31 Хол-Гамоед.

Татарскі календар. 16 Джэмадзь —
Эвэль.

Усход і захад сонца.

Чысло.	Усход.	Захад.	Дауж. дня.
2	6 г. 17 м.	6 г. 2 м.	11 гадз. 45 м.
12	г 51 м.	6 г. 22 м.	12 " 31 м.
22	5 г 25 м.	6 г. 42 м.	13 " 17 м.

Пагода па календару Бруса.

1 пераменная пагода. 6 і 7 вецер,
сьнег з дажджом. 9 пераменная пагода.
12 ясная пагода. 14 ветраны, хмарна.
23 вялікі вецер.

Перамены месяца.

☾ (сход) 5 чысла 10 гадз. 10 м. веч.
☽ (ветах) 13 чысла 8 гадз. 39 м. "
☾ (маладзкі) 21 чыс. 10 г. 12 м. "
☽ (поўня) 28 чысла 3 гадз. 58 днём.

Розные рады.

Кіт да дрэва. Узяць 1 часць вапны і 2 часьці жытняй мукі, размешаць у па코스це на тугое цеста.

Кіт да зялеза і камяня. Узяць па роўнай часьці жытняй мукі і зялезных анілкоў, дадаць крыху солі і развёўшы воцэтам зьмясіць на тугое цеста.

Кіт каторы не баіцца ні агня ні вады. Кіт гэты чым болей і даўжэй нагрэваецца ад агня, тым крапчэйшы робіцца. Можна ім замазваць катлы, печы і інш. Робіцца так: у малако ліць гэтулькі воцту, пакуль малако не сеядзецца, пасыля малако перэцадзіць праз сукно і да сырваткі, на кожную бутэльку, дадаць бялкоў с 3 яець і негашэнай вапны гэтулькі, каб атрымалася густая каша. Гэтым кітам можна клеіць шкло, фарфуру і др. Зрабіўшы трэба зара ужываць яго, бо ён скоро засыхае і робіцца непрыгодным.

Вяленьне палатна. Каб хутчэй бялілося палатно трэба змачываючы у вадзе даліваць тэрпатыны (скіпідару), (ва вядро вады, поўшклянкі) і сушыць на сонцы.

Прыпеукі.

Ой стаяла яліначка
На заходзі сонца:
Ой плакала дзяўчыначка,
Глядзя у ваконца:

— Німа майго мілаго
Німа майго душкі —
Камуж мае дастануцца
Пуховы падушкі?

Ці я ў бацькі не дачка,
Ці я не дачушка?
Руса каса да паяса,
У касе істужкі...

Жарты.

* * *

— Куды, кум, нясеш свайго пеўня?

— Да зэгармайстра, каб па правіў,—быдлё гэтае: даўней як трэба паяў а поўначы, а цяпер пазніцца пачаў.

* * *

Вучыцель: Скажы мне Пятрус, чаго Ной узяў у каўчэг—чыстых сем пар, а нясыстых дзьве пары?

— Ганавіцоў (штаноў!)—Атказаў вучэнік.

* * *

Ведаеш, сват, добрая думка прыйшла мне ў галаву.

— Ну?

— Я вычытаў у газэтах, што ёсць нейкая мазь на ўзрост валасоў.

— Ну?

— Куплю і буду мазаць сваю сьвітку, то як вырастуць на ей валасы будзес сьвіткі кажух.

Прыказкі.

Дудар дудару дарма іграе.
Дзе любяць бывай рэдка, а дзе ня любяць—ніколі Памаўчанка ня пушыць, усё ліха патушыць.

Розныя рады.

Найленшая падсцілка. Найлепшая падсцілка пад жывёлу, гэта добра высушэны торф. Адзін фунт сухога торфу можа увабраць у сябе 10 фунтоў навознай юшкі, ды пры гэтым — торф затрымлівае ешчэ і газы, якія выдыхаюцца пры перэгніваньні саломы, а пры торфавай падсцілцы нічога не марнуецца.

Як даць неспакойных кароў. Неспакойных, наравістых кароў, дужа цяжка даць. Іншыя пугаюць гэтых кароў, але путаньне мала памагае, затое куды больш памагае калі такой неспакойнай карові палажыць на крыжавіну змочэны у сцюцэнай вадзе мяшок. Само сабой, што палажыўшы на крыжавіну мяшок, трэба сцерагчыся, каб вада з яго не сдекала у даёнку.

Крапіва на корм курам. Хочучы каб куры раней пачалі нясыціся трэба ім даваць есці крапіву. Крапіву трэба жаць у познюю восень, пасля першых марозоў, вязаць у снапкі і пераховываць у сухім мейсцы. Зімой уносіць крапіву па снапку і павесіўшы снапок верхам у віз даваць курам скубаць яе.

Прыпеукі.

Веець вецер, веець вецер,
Калінку калышэ ..
А мой мілы чорнабрывы,
Да мяне ня пішэ.
— Пішы, пішы, мой міленькі,
На мяне не забывайся!
На паненак, на прыгожых,
Ты не заглядайся.
Паненкі прыгожыя.
Самі сабе ў мысьлі

А мы с табой міленькі,
Як у садзі вішні..

Жарты.

ВУШЫ У НАГАХ.

— Ну, а як тамака ваш новы пан? Добры?

— Нічога сабе, толькі беда, што мае вушы ў нагах.

— Яхім-жэж гэта парадкам?

— А так, калі гаворачы да яго не пахілішся ажно да калень, дык нічагусенька ня чуе.

* * *

Маці да дачкі. — Ну, чаго-ж плачэш? Ні ў труну цябе кладуць, але да шлюбу вядуць. Малады харошы, багаты. Вось я не плакака, калі ішла замуж.

Дачка — Так, добра мамі кажаць «чаго плакаць», мама ішла за бацьку, а я іду за чужога.

ЧАРЫ.

Покі Юрка ня меў чына,
Быў нішто сабе сябрына
Па суседзку ў сваей хаці
Жыў з людзмі і керзаў лаці.

Збеглі годы чэрадою —
Ен сягоння старшыною,
І братам с сваей-жэ вёскі
Падбівае ўжо падноскі.

Я. Купала.

Прыказкі.

Хто чэснаку ня еў, таго душа не ваняе. Хто парася украў, таму у вушах пішчыць. Калі ня вераць не бажыся, калі б'юць не прасія. Хапай Рэут мяса, бо Вэрыгі зьядуць.

Май МАЙ мае дзён 31 Maj
MAJ maje dzion 31

Праваслаўны календар.			R-Katolicki kalendar.	Уніяцкі календар.	П.С.	
1	Ч	пр. Ярэмы, Пяфнута	C	Pilipa i Jakuba	Ярэмы	14
2	П	† кн. Барыса і Глеба	P	Zyhmonta kr. †	Барыса і Глеба	15
3	С	† п. Хвядоса, Петра	S	Znachodżyny Kryż.św.	Хвядоса, Петра	16
4	Н	5 тыдз. на Вялік. Нядз. Аб Самарытаніне м. Палагіі Дзевы	N	Niadz. 4 pa Wialik. Flarjaoa	Нядз. 4 па Вялік. Палане. Д.	17
5	П	вмд. Ірыны, п. Міхэя	P	Piusa V P. W.	Ірыны, Міхэя	18
6	А	☩ Нарадзіны Гасуд. Ім- ператара, спр. Іова	A	Naradz. Has. Imp. Jacoa Ap. i Ewaoħ.	Нар Гас. Імн, Іова	19
7	С	☩ Знаменныя Крыж. Г.	S	Damiceli i Eufr. Stanisława B. M.	Знаменныя Кр. Гасп.	10
8	Ч	† А. Іоанна Богаслова	C	Hryhora A. †	Іаа Богаслова	21
9	П	† Свм. Мікалая чудатвор.	P	Izvdara Rataja	Св. М калая	22
10	С	Ап. Сімона	S	Niadz. 5 pa Wialik. Naj. Mar. Dz. Łask.	Ап. Сімона	23
11	Н	☩ с. С. Кірылы і Міфодія	N	Pankrata	Св. Кірыла і Мефодія	24
12	П	п. Гэрмана, Епіфана, Діо.	P	Serwata	Панкрата	25
13	А	мц. Глікеры	A	Karanacja Ich Imp. W	Глікеры	26
14	С	☩ Свшч. К. Іх Вялічэств	S	U Nieba ūstup. P.	Кр. Іх Ім. Вял. Бон.	27
15	Ч	☩ Увазнесенне Гасп.	C	Jana Niepamuc.	Увазнесенне Гасп.	28
16	П	п. Яфрэма блж. Музы	P	Paschalisa W.	Яфрэмы	29
17	С	Ап. Андроніка	S	Niadz. 6 pa Wialik. Felixsa	Ап. Андроніка	30
18	Н	7 тыдзень на Вялік. Н. св. Айцоу, мц. Юліі	N	Pietra Celest.	Нядз. 6 па Вялік. мц. Юліі	31
19	П	Сяргея, Карнілы	P	Barnardyna S.	Сяргея	1
20	А	† Аляксея Мітранал.	A	Wiktara M.	Аляксея М.	2
21	С	† Св. р-ап. Канстантына і Алены	S	Juli DM Albiny	Канстантына і Алены	3
22	Ч	м. Васіліса	C	Dezyderaho †	Васіліса	4
23	П	Ауфрасіні, Міхаіла	P	Wig. Johannyy	Ауфрасіні	5
24	С	п. Сімоона, Мікіты	S	Niadz. 7 pa Wialik. Sasłannie Ś Ducha.	Сімона	6
25	Н	☩ С. Тройцы. Нарадзіны Гас. Імператрыцы	N	Świat Pilipa	Нядз. 7 па Вялік. Злѣн. святы	7
26	П	☩ Св. Духа. Карпа	P	Świat. Bedy W.	Св Духа. Карпа	8
27	А	св. Ферапонта	A	Such. d. Aħħusta †	Ферапонта	9
28	С	п. Мікіты, Ігната	S	Chwiadocy D. M.	п. Мікіты	10
29	Ч	мц. Хвядосы, Д. М.	C	Such. d. Feliksa †	мц. Хвядосы	11
30	П	Ісаака, Якава	P	Such. d. Anieli †	Якуба	12
31	С	м. Ярмы, Філісафа	S		Ярмы	13

Жыдоўскі календар. 1 Лая Бэйстор.
13 Маладзік.

Татарскі календар. 14 Раджаб 18—19
Швуопс (Жыдоўская сѣмуха).

Усход і захад сонца.

Чысло.	Усход	Захад	Даўж. днй.
1	3 г. 51 м.	8 г. 1 м.	16 гадз 10 м.
11	3 г. 34 м.	8 г. 19 м.	» 45 "
21	3 г. 22 м.	8 г. 34 м.	» 12 "
31	3 г. 15 м.	8 г. 44 м.	» 29 "

Нагода па календару Вруса.

1 хмарна і дождж. 6 — 8 сцюдзёныя
ветры 15 перамыная пагод. 19 бура.
24 дождж. 27—31 вецер і дождж.

Перамены месяца.

☾ (сход) 4 чысла 12 гадз. 42 м. ноч.
☽ (встах) 12 " 5 " 5 " "
☾ (маладзік) 19 чыс 4 гадз. 33 " двём
☽ (поўня) 26 чысла 7 г дз 49 м. раніц.

Розныя рады.

Як бараніць жывёлу ад мух
і авапнёў летам.

У якую небудзь пасудзіну накласьці палыну, абварыць ва-рам так, каб вада пакрыла увесь палын і даць пастаяць 3—4 га-дзіны. Калі будзеца што раніцы націраць, гэтым палынавым жлуктам скаціну, то можаца быць спакойны, што ніводная мошка не сядзе на жывёлу.

Як спазнаць сколькі гусаку гадоў. Гэта спазнаць ня лёгка, прынамсі трэба практыкі, але ўсё-ж такі можна спазнаць. У гусака, у вярху крыла, там дзе яно прыстае да тулава, ёсць дзве перычкі. вузенькіе і цвёрдые і на большай перыч-цы ёсць такія зарубінкі-равочкі, што год у гусака прыбывае па адной зарубінцы, дык палічыўшы гэтыя зарубінкі і можна даведацца сколькі гусаку гадоў.

Як звязці мох і лішай на фруктовых дрэвах. На вядро вады узяць 6 ф попелу, і ф. простаго мыла; перэмешаць і варыць пакуль не растопіцца мыла. Калі астыгне уліць чарку тэрпатыны і мазаць гэтым пень і сучча пакрытыя мохам і лішаймі.

Прыпекуі

А пайду я у лясок —
У сухіе дрочы...
Любіць мяне Янучок,
Што чорныя броўцы!
А пайду я ў садок,
У чырвоны вішні...
Судзі Божа кавалера
Ды на мае мыслі:
Каб гарэлкі не трубіў,

Табакі ня нюхаў,
Каб і дзевак не любіў,
Ды зводніц ня слухаў!

Жарты.

НА СУДЗЕ.

Судзьдзя да суджэнго: Вас вінавацяць, што вы хацелі ук-расьці грошы са скарбонкі для бедных. Як вы адважыліся гэта рабіць?

Суджэны. С прастаты сва-ей вашэ выскародзе... Іду я гэта, ажно бачу вісіце скарбонка „для бедных“... Я значыцца, як чэла-век бедны, зрадаваўся, ну дык хацеў узяць сваю часць.

ПАПРАСІЎ.

— Што гэта цябе так доўга не відаць было?

— Работы шмат... ды йшчэ пасья і ў канцэлярію захо-дзіў.

— Чаго?

— Прыстаў прасіў... Такі до-бры і прыступны, пытаўся ад мала да вяліка і прасіў сесьці...

— Ну?

— Ну і пяць дзён я сядзеў.

СВЪЯТАЯ ПРАЎДА.

— «О, колькі гора з водкі ў нас! Хто з ёй не стаў гол, як той кол?»

Сказаў с павагай Апанас,
«Поўкварты» стаўляючы на стол:

— «Свьятая праўда, мой кумок»,
С павагай Юрка патакнуў,
І ляк скідаючы на бок,
Другую кварту адатгнуў.

Я. Купала.

Чэрвень		JUNY мае дзён 31. CZERWIEC мае dzion 31.		Czerwień		
Праваслаўны календар.		R.-Katalicki Kalendar.		Уніяцкі календар.		
1	Н	2 Тыдз. па Пяідзяс. Н. Усіх Святых	N	S.S.S. Trojcy	2 тыдз. па Пяідзяс. Н. Усіх Святых	14
2	П	м. Юстына	P	Marcelina i Bł.	Мікіпара, Яна	15
3	А	Мікіпара, Іоанна	A	Erazma B. M.	Клауда	16
4	С	Клауда	S	Franciszka Car.	Мітрафана	17
5	Ч	Мітрафана патр.	C	Bożaho Ciela. Bon.	Дарафей, Міхей	18
6	П	свмч. Дарафей, Міхей	P	Norberta i Kl.	Лаурына	19
7	С	м. Хвядота, Калеры	S	Roberta	Хвядота	20
8	Н	3 тыдзень па Пяідзяс. Н. 2-я Ярэмы	N	Niedz. 2 pa Trojcy Ś.	3 тыдз. па Пяідзяс. Ярэмы	21
9	П	Кірылы, Марты	P	Maksima	Кірылы, Марты	22
10	А	† свм. Цімафей	A	Pryma i Felicji	Цімафей	23
11	С	† ап. Варфаламея і Варн.	S	Marharety Kr.	Варфаламея Варнав.	24
12	Ч	Анупрэя, Петра	C	Barnaby Ap.	Анупрэя, Петра	25
13	П	Акіліны	P	Jana W. Anupreja	Акіліны	26
14	С	пр. Елісея п. Міфодія	S	Serca Jezusa	Елісея, Міфодія.	27
15	Н	4 тыдзень па Пяідзяс. † Іоны Мітраналіт. Маск.	N	Niedz. 3 pa Trojcy	4 тыдз. па Пяідзяс. Іоны Мітр. І.	28
16	П	п. Ціна	P	Wita M.	Ціна	29
17	А	м. Мануіла	A	Bennona B. W.	Мануіла	30
18	С	м. Лявона, Федулы	S	Jolenty W.	Лявонта	31
19	Ч	† Ап. Юды. м. Зосімы	C	Marka i Marc.	Ап. Юды	1
20	П	м. Інны, Пінны, Рыммы	P	Gerwaza i Pratasza	м. Інны	2
21	С	м. Юльяна і Юліі	S	Sylwera P.	м. Юльяна, Юліі	3
22	Н	5 тыдзень па Пяідзяс. Н. 4 м. Галакціона	N	Niedz. 4 pa Trojcy	5 тыдз. па Пяідзяс. Галактона	4
23	П	† Владзім. ік. М. Б.	P	N. M. P. n. p.	Агрышны	5
24	А	М. Агрышны	A	Ahrypiny D. M.	Нарадз. Яна Ксцід.	6
25	С	† Нарадзіны Яна Прэдц. кв. Петра і Феуроні	S	Naradziny Jana Ks.	кв. Петра	7
26	Ч	† п. Давіда, Яна. Яўл. Ціхвінск. абр. М. Б.	C	Prospera B. W.	Давіда. Яна	8
27	П	† п. Самсона Святая Пал- таўск. Перамогі	P	Jana i Paula	Самсона	9
28	С	п. Паўла-доктара	S	Uladyslawa	Паўла Доктара	10
29	Н	6 тыдзень па Пяідзяс. † Ап. Петра і Паўла	N	Wig. Lawona II.	6 тыдз. па Пяідзяс. Ап. Петра і Паўла	11
30	П	† Саб. 12 Апост.	P	Niedz. 5 pa Trojcy.	Саб. 12 Апост.	12
				S. S. Pietra i Paula		
				Upr. sw. Paula †		

Жыдоўскі календар. 11—12 маладзкі.
20 пост руіны Ерузаліму.

Татарскі календар. 9 Узавнесеньне
Магомэта на неба. 27 Бараат (Байрам).

Усход і захад сонца.

Чысло.	Усход.	Захад.	Доуж. дні.
10	3 г. 15 м.	8 г. 48 м.	17 гадз. 33 м.
20	3 г. 21 м.	8 г. 47 м.	17 гадз. 26 м.
30	3 г. 32 м.	8 г. 38 м.	17 гадз. 6 м.

Пагода на календару Бруса.

1 Хмарна і ветранна. Ад 12 упалы
сонцапекі 19 хмарна. 20, 21, 22, 23 до
брая пагода і вецер. 29 золь.

Перамены месяца.

☾ (сход) 2 чысла 4 гадз. 50 м. днёў
☽ (вехах) 10 чысла 6 гадз. 4 м. вецер
☾ (маладзкі) 17 чыс. 9 гадз. 55 м.
☽ (поўня) 24 чыс. 4 гадз. 30 м. днёў

Розныя рады.

Спосаб на падукоў і мышэй.
Кладуць дзікую мяту у тые
мейсцы, дзе бегаюць мышы. Па-
дукі і мышы ня пераносяць гэ-
таго паху і удекаюць у другое
мейсцо.

Як ачышчаць лёд з замерз-
шых вокан. На шклянку цёплай
вады кладуць сталовую лыжку
звычайнай солі або галуны
і змачыўшы рызіначку мажуць
замерзлае вакно і лёд хутка
таець.

Калі і як паліваць кветкі.
Хатніе кветкі трэба паліваць
толькі тады, калі расьліна пап-
раўдзі вымагае гэтаго, гэта
значэ тады калі земля у вазоне
становіцца сухой. Але і тады
нельга адразу многа вады ліць,
а трэба ліць па троху, памалу,
пакуль не пачне перэлівацца
праз край. Ніколі ня можна
паліваць кветак сцюдзёнай ва-
дой; вада навінна быць такой
цёплаты, якая цёплатая у тэй
хаці, дзе растуць кветкі. Палі-
ваць лепей за ўсё рэгулярна,
што дзень а тэй самай
парэ.

Сталярскі клей, каторы не
распукаецца у вадзе. Кладуць
сталярскі клей у ваду, калі ён
размакне (а не распусьціцца)
яго распушчаюць у пакосце
умерэнна нагрэваючы. Засыхае
гэты клей даўжэй, чым варэны
на вадзе.

Прыпеукі.

А сватаўся багатыр
Да краснае дзеўкі,

Пытаецца у людзей:
— Ці ўмеіць прыпеўкі?
Людзі ей расказалі
Усе тые весці.

— Ці чорт к табе, багатыр
Пойдзе хлеба есці?
Адно тоя—ты багат,
А другое—пышны;
А дзяўчына хараша,
Як у садзі вішня.

Ж А Р Т Ы.

Добры атказ.

Раз малой дзеўчынкі пыта-
ліся:—Ці доўга Адам з Эвай
жылі у раю?

— Пакуль яблакі пасьпелі,
кажэ яна.

— Катора гадзіна?

— Ня ведаю.

Што ж, гадзінніка німа у
вас?

— Есць.

— Дык чамуж ня носіцца?

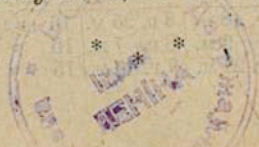
— Ня выгадна, бачыцца...
гіры, махавік (маятнік), шкеляна
пакрыўка... ну і ўсё такое.

Л г у н.

— Ізноў пашлі марозы.

— Э! што гэта за марозы,
во, я памятаю марозы: граду-
соў па 40, 50. Тады пры такіх
як цяпер марозіках, градусоў
на 15, была адліга, вада са стрэх
лілася...

— Няўжо-ж, во дзіва, аааа!

Ліпень

ЮЛЬ мае дзён 31.
CZERWIEC maje dzien 31.

Лірієб

Календар' прываслаўны.		Календар R Katalicki.	Календар Уніяцкі.	П.С.
1	A м. Кузьмы і Дземяна	A Teodoryka	Кузьмы і Дземяна	14
2	C † Палаж. Рыз. Пр. Б-цы	S <i>Nawiedz. N. M. P.</i>	Палаж. Рыз. Пр. Б-цы	15
3	Ч † св. Піліпа, Марка	C Anatola	св. Піліпа, Марка	16
4	П п. Андрэя, с. Хведара	P Jazepa Kal. †	Андрэя, Хведара	17
5	C † п. Сяргея, Апанаса	S Antoniaho Z.	Сяргей, Апанаса	18
Н. 6 Тыдз. 7 па Пяцід.		Niadz. 6 pa S. Tr.	Н. 6 па Зял. Свят.	
6	Н Марты, Інацэнта	N Najśw. Krywi P. J.	Марты Інацэнта	19
7	П п. Хамы, Аудокуі	P Kiryły i Miodzija	Хамы, Ауд.	20
8	A ✠ Казмскага абр. Б. М.	A Alżbieten Kar. W.	Інацэнта	21
9	C свм. Панкрата	S Weroniki D.	Панкрата	22
10	Ч † п. Антоняго	C 7 bratou mučenikou †	Антоняго	23
11	П вкг. Ольгі, вм. Ауфім	P Palanei D. M.	вк. Ольгі	24
12	C м. Прокла, Іяраго	S Jana Gwalberta.	м. Прокла	25
Н. 7. Тыдз. 8 па Пяцід		Niadz. 7 pa Sw. Tr.	Н. 7 па Зял. Свят.	
13	Н ✠ Сабор Арх. Гаўрылы	N Bl. Jana z Dukli	Сабор Ар. Гаўрылы	26
14	П п. Анісіма	P Bonawanturaho	Анісіма	27
15	A ✠ р. ап. в. кн. Владзіміра	A Razaślannia Apostal.	Кн. Владзіміра	28
16	C свм. Ахіногена	S N. M. D. Szkaplernej.	Ауфіміі	29
17	Ч в. Марыны	C Aliaksieja Wialik.	Марыны мц.	30
18	П м. Амеліяна, Якіфа	P Symona z Lipnicy †	Амеліяна	31
19	C п. Сарафіма, Дзія.	S Wincentaho a P.	Сарафіма	1
Н. 8. Тыдз. 9 па Пяц.		Niadz. 8 pa Sw. Tr.	Н. 8 па Зял. Свят.	
20	Н ✠ пр. Ільі	N Česława W.	Прарока Ільі.	2
21	П п. Сімона і Яна	P Praksedy D. M.	Сімона	3
22	A ✠ р. ап. Мары Магда.	A Marji Mahdaleny.	Мары Магдал. Імя-	4
23	C лены Ім. Удов. Г. Імп.	S Imian Udow Has. Imp	ніі. Удов. Гас. мпер.	5
свм. Аполінараго		A Apolinaraho A.	Аполінараго	
24	Ч † бл. кн. Барыса і Глеба	C Krystyny D. M.	Барыса і Глеба	6
25	П прв. Анны маці Пр. Б.	P Jakuba Apostala †	Анны маці Пр. Б.	7
26	C см. Ярмаля і Маісея	S Anny maci N. D. M.	Ярмаля і Маісея	8
Н. 9. Тыдз. 10 па Пяц		Niadz. 9 pa Sw. Tr.	Н. 8 па Зял. Свят.	
27	Н Панцiлеймана	N Bl. Kunehundy Kar.	Панцiлеймана	9
28	П † абраза Б.М. Смалска.	P Inacenta	Марка	10
29	A м. Сарафіма Міхаіла	A Marty D.	Сарафіма	11
30	C ✠ Нарад. Насл. Цэс.	S Julity, Nar Nasl. Ces.	Мікіты Нар. Цэс. Н.	12
31	Ч прв. Аудокіма	C Ihuata Lijoli.	Аудакама	13

Жыдоўскі календар. 11 Маладзiк. 20
пест. Спаленьня Ерузалімскага храму.
Татарскі календар. 12 Рамазан.

Усход і захад сонца.

Чысло.	Усход.	Захад.	Дауж. дня.
10	3 г. 48 м.	8 г. 25 м.	16 гадз. 37 м.
20	4 г. 5 м.	8 г. 7 м.	16 » 2 »
30	4 г. 24 м.	7 г. 46 м.	15 » 22 »

Пагода па календару Бруса.

1 добрая пагода. 5 хмарна. 7 ясна.
8 вецер. 11 і 12 пераменная пагода,
гром, маланка. 20 хмарна. 28 дождж.

Перамены месяца.

☾ (сход) 2 чысла 10 гадз. 2 м. ран.
☽ (встах) 10 " 5 " 9 " ноч.
☾ (маладзiк) 17 чыс. 2 гадз. 21 " ноч.
☽ (поўня) 24 чысла 3 гадз. 11 м. ночу

Розныя рады.

Беларускі яблачніў. У 10 гарцовую чыстую пасудзіну (найлепей дубовую) палажыць парэзаўшы дробна 10 фунтоў сушэных яблакоў (можна ападкоў), заліць гарачой вадой і ніхай так стаіць і жлукціцца тры пары (суткі); пасья спадзіць жлукто у кацёл, варыць гадзіну, зліць у чыстую барылачку і дадаць кварту крэпкай гарэлкі. На тые самыя яблкі наліць ізноў ядро гарачай вады, ніхай па жлукціць яна яблкі тры пары, пасья перэварыць яе, як і перш і зліць у тую самую барылку што і перш. Пасья распусьціць паўтрэцяця фунта цукру у вадзе і варыць яго пакуль не пацырванее добра, уліць у барылку і дадаць за 5 капеек сьвежых дрожджы і паставіць на 6 тыднёў, лёгка зашпунтаваўшы, на лёдзі, або у сьцядзённым склепі. Пасья шасьці тыднёў напітак гатоў Напітак гэты дужа смачны і здаровы.

Шчаўб на зіму. Хто хочэ піць праз усю зіму шчаўб, трэба яго з восені намарынаваць. Назбіраўшы шчаўб, дробненька яго пасеч, піляючы каб не сьцакаў сок, а тады туга напіхаць у чыстыя бутэлькі і заткнуўшы добра коркам, корак абліць смалой, каб не праходзіў каля корку дух. Бутэлкі са шчаўбм трэба паставіць у сухім, халодным мейсцы, найлепей у склепі. Стаіць яны там могуць праз усю зіму аж да сьвежаго, а як трэба варыць—вытрахнуць з бутэлькі у гаршчок—і варыць як і сьвежы.

Прыпеукі.

Стаіць човен, вады повен,
Каб ён не разліўся;
Узяў мужык панавату жонку,
Каб ён не разжыўся!
Ты да мяне не хадзі
І не заглядайся;
Я за цябе не пайду,
І не спадзівайся.
Сама зеляненька;
Я й шчэ замуж ненайду,
Бо я маладзенька.
А у руты вярхікруты,

Жарты.

У НОТАРУСА.

— Дармо вы с сабой і сьведкоў прывялі... сьведкі у нас у канторы заўсёды ёсць...

— Так, але яны мяне мо ні знаюць?

— Знаюць: у нас такія сьведкі, што ўсіх павінны знаць.

ПАДЗЯКА ЦЕШЧЫ.

— Я чуў, што вы ужо, заладзенька цешча, хочэця нас пакінуць і выехаць?

— А якжэ, мілы зяценька, а якжэ, бывай здароў; дай табе Божанька разбагадець, каб у цябе было 60 хат, каб у кожнай хаці было 60 кватэр, каб у кожнай кватэры 60 ложкаў і каб цябе у день 60 разоў трасца трасло, ды перакідывало з адной пасьцелі на другую.

Жнівень

АВГУСТ мае дзён 31
SIERPIEŃ maje dzien 31

Żniwień

Праваслаўны календар.		R-Katolicki Kalendar.	Уніяцкі календар.	Н.С.
1	П † <i>Проісх. дрэва Кр Гос.</i>	P Pietra u Akowach †	Дрэва крыжа Гас.п	14
2	С архід. Стэфана	S N. M. D. Anielsk.	Стэфана	15
Н. 10 Тыдз. 11 па Пядз.		N'adz. 10 pa S. Troj.	Н. 10 па Зял. Свят.	
3	Н п. Ісаака	N Zwab. rel. Sw. Sciepr.	п. Ісаака	16
4	П с. Антоніна	P Daminika W.	Антоніна	17
5	А м. Аўсінга, п. Нонны	A N. M. - D. Snicznuj.	м. Аўсінга	18
6	С ☩ Праабражэнне	S Pieremianienie P.	Праабражэння	19
7	С пр. Домеція, Пімена	C Kajetana W.	Пімена	10
8	П п. Мірона	P Cyryjaka, Larha †	Мірона	21
9	С † Ап. Мацея, мц. Марыі	S Ramana	Ап. Мацея	22
Н. 11. Тыдз. 12 па Пяц.		Niadz. 11 pa Sw. Troj.	Няд. 11 па Зял. Свят.	
10	Н м. Лаўрына, м. Аганіта	N Lauryna	Лаўрына	23
11	П м. Зозанны	P Zuzanny i Dyg.	Зузанны	24
12	А † м. Анкіты	A Klary D. Hilaryi.	Анкіты	25
13	С свт. Ціхона задон.	S Hipalita i Kasjana	свт. Ціхона	26
14	С пр. Міхей, п. Аркадія	C Wig. Euzeba †	пр. Міхей	27
15	П ☩ Усьнечце Пр Бог.	P U nieba uz'acN. M. D.	Усп. Прас. Богар.	28
16	С Перэняс. Нерукт. Обр. Г.	S Rocha wuzn.	Перэняс. Абр Нер.	29
Н. 12. Тыдз. 13 па Пяц.		Niadz. 12 pa S. Troj.	Нядз. 12 па Зял. Св.	
17	Н п. Мірона	N Jacka, Roccha	Мірона	30
18	П м. Флора і Лаўра	P Firmina	Флора і Лаўра	31
19	А абраз. Б. М. Донск. м. Андрэя мц. Тэклі	A Marjana i Ruciny.	м. Андрэя	1
20	С Самуїла м. Савіра	S Bernarda Op.	Самуїла	3
21	С ап Фадзея, м. Вассы	C Joanny Eremit.	м. Вассы	4
22	П Анцісы	P Symforjana †	п. Анціссы	4
23	С свм Ірынея	S Pilipa Beniej.	свм. Ірынея.	5
Н. 13. Тыдз. 14 па Пяц.		Niadz. 13 pa Sw. Troj.	Нядз. 13 па Зял. Св.	
24	Н свм. Аўдзіхія	N Bantramięja	свм. Аўдзіхія	6
25	П Ап. Баўтрамея, Ціты	P Ludwika Karalaw.	Ап. Баўтрамея	7
26	А † абраз. Б.М. Владзімірск. м. Андрыяна, м. Італіі	A N.M.D. Jasnahorskaj	Н.Д.М. Яснагорскай	8
27	С п. Пімена, м. Анфісы	S Pierenias. rel. sw. K.	Пімена	9
28	С п. Моісея, Савы	C Auhustyna B.	Савы	10
29	П ☩ Сьцяц. Гал. Яна Кец	P Sciaćcie h. s. J Ks. †	Сьцяцце Яна Кеціц.	11
30	С * п. Алекс. Неускаго	S Róży Lim. D.	Антэна	12
Н. 14. Тыдз. 15 па Пяц.		Niad. 14 pa Sw. Troj.	Нядз. 14 па Зял. Св.	
31	Н Палаж. паяс. Пр. Б-цы	N Paciešenia N. M. D.	Палаж. паяс. П. Б-цы	13

Жыдоўскі календар. 9, 10 Маладзік.

Татарскі календар. 7 Лайлятуль кадр (ноч сілы), 11, 12, 13 Айдыфтр (прызваньне народу да веры ісламу).

Усход і захад сонца.

Чысло.	Усход.	Захад.	Дауж. дні.
9	4 г. 44 м.	8 г. 24 м.	13 гадз. 37 м.
19	5 г. 3 м.	8 г. 7 м.	16 " 2 м.
29	4 г. 24 м.	7 г. 46 м.	15 " 22 м.

Пагода на календару Бруса.

1 суха, ветранна і цёпла. 9 холад і дождж. 13 Сонечны дзень. 19 жара, маланкі і гром. 22 хмарна. 28 буря і град з ветрам.

Перамены месяца.

☾ (сход) 1 чысла 3 гадз. 10 м. ноччу
☽ (вехах) 8 чысла 2 гадз. 57 м. днём
☾ (маладзік) 15 чыс. 7 г. 23 м. ран ц.
☽ (поўня) 22 чысла 4 гадз. 32 днём.
☾ (сход) 30 чысла 8 гадз. 19 м. веч.

Розныя рады.

Мазь для ботоў, каторая не прапускае вады. Каб зрабіць непрамакаемай скуру, трэба яе намазаць пэнзлям такой маззю: размешаць на агні 2½ фунты алею, 30 залатнікоў сала, 10 залатнікоў воску і 7 залатнікоў смалы. Скура ад гэтай мазі не цвярдзее.

Ад молі. Каб захаваць адзежу і разныя другія рэчы ад молі, трэба адзежу добра завінуць у паперы абсыпаўшы ператным камфорай, або нафталінай, або аблажыць лісцямі табака.

Каб абараніцца ад камароў, трэба мыцца гваздзічным мылам, каторага камары не пераносяць.

Ад мух. 1) Калі у хаці паставіць наліўшы на талерку лаўровага алейку, то мухі у скорым часе саўсім прападаюць, бо не пераносяць гэтага паху. 2) Варыць у гаршку мухаморы (атрута), юшку салодзяць; на ліўшы на вокнах.

Ад блох. Два разы у тыдзень мыць падлогу салонай вадой (½ фунта солі на вядро вады). Раскідаць па зямлі нанач кавалкі кары з дрэва: блохі збіраюцца на карэ; раніцай трэба; як можна скараі спаіць.

Ад прусакоў. Пасыпаць тые мейсцы, дзе збіраюцца прусака прускай (швэйнфуртскай) зеленьню. Парашок ядавіт для людзей: пасыпаць трэба асцярожна.

Прыпеукі.

— Жыта маё веянае
Сыпціца з меха;

Мая жонка малада,
Аж бярэ уцеха!

— Ты-ж мой, ты-ж мой,
Ту мне не чужы!
І я цябе люблю
Што ты малады!

— Ты-ж мая, ты-ж мая,
Ты ж мне не чужая!
Я-ж цябе люблю,
Што ты маладая!

Жарты.

Выгрышны білет.

— Купіце выгрышны білет.
— Ня трэба. Я не хачу выграць.

Ну я маю і такі білет, што нічога ня выграэ.

Цвьярозы.

Мужпрых одзіць дамоў п'яны.
Жонка — А, ты ізноў упіўся.
Муж. Не, галубка, я саўсім цвьярозы, толькі крыху змучаны, спрацаваны... Мая ты галубка, а дзе мая пасьцель?

Жонка— На ложку, каля печы.
Муж (доўга шукаючы): Мая дараженькая.. а дзе тая печ?..

* * *

Бязрукі абакраў клець і крадзеныя рэчы голаму за пазуху паклаў, сьляпы падглядзіў, глухі падслухаў, нямы „ратуйця людзі“ закрычаў і бязногі даганяць зладзея пабег.

Верэсень

СЕНТЯБРЬ мае дзён 31.
WEZESIEŃ maje dzien 31.

Wieresiń

Праваслаўны календар.		R.-Katalicki Kalendar.	Уніяцкі календар.	н.с.
1	П п. Сімона, Марты	P Idzieha Op.	Марты	14
2	А м. Маманта, Хвядота	A Sciepana Karala	Хвядота	
3	С Фаякціста, мц. Домны	S Bronisława D.	Фаякціста	15
4	Ч свм. Вавілы	C Razali D.	Вавілы, Разаліі	16
5	П † пр. Захара і п. Альжбеты	P Wig. Zachara i Alžb.	Захара і Альжбеты	17
С	Арх. Міхаіла	S Łauryna J.	Архан. Міхаіла	18
6	Н. перад Уздвіжэннем		Niadz. 15 па S. Troj.	Н. 15 па Зял. Свят.
7	Н п. Яна Лукі	N Jana M. Reh.	Яна, Лукі	19
8	П ⊗ Нарадж. Пр. Б—цы	P Naradžennia N. D. M.	Нарадж. Маці Бож.	20
9	А прв. Якіма і Анны	A Siarhieja D. W.	Якіма і Анны	21
10	С св. Пульхеры цар.	S Mikalaja s Tol.	Пульхеры цар.	22
11	Ч п. Хведара мц. І.	C Prota i Jacka	Хведара	23
12	П св. Аўтанома	P Hwidona W.	Аўтанома	24
С	м. Лявона, Ільі	S Auhonii	Лявона, Ільі	25
13	Н. 16. Тызд. 17 Пяд.		Niadz. 16 па S. Troj.	Н. 16 пр Зял. Свят.
14	Н ⊗ Уздвіжэньне Крыж. Г.	N Imieni N. D. M.	Уздвіжэньня Крыжа	26
15	П вм. Мікіты, п. Філафея	P Nikodama	Мікіты	27
16	А вм. Аўфіміі, Людмілы	A Aulfimii D. M.	Людмілы	28
17	С м. Софіі, Веры, Надзеі	S Such. Dz. Franciška	Софіі, Веры, Надзеі	29
18	Ч п. Аўменіі Арыянды	C Jazera, Ireny	Арыянда	30
19	П м. Дорымадонта	P Such. Dz. Januaraho	Дорымадонта	1
С	м. Міхала, Хведара	S Such. Dz. Austacha	Хведары	2
20	Н. па Уздвіжэньню		Niadz. 17 па S. Troj.	Н. 17 па Зял. Свят.
21	Н † Дзімітра Рост.	N N. D. M. Balesnej	Кандрата	3
22	П свм. Фокі, Ены	P Tamaša B. W.	Ены, Фокі	4
23	А † Зачацьце Яна Ксціц.	A Tekli D. M.	Андрэя, Траіды	5
24	С п. Нікандра, Тэклі	S N. D. M. ad. w. niaw.	Сімона, Сцепана	6
25	Ч † Сяргея Радонежск.	C Firmina B. M.	Іафнута, Аўфрасіні	7
26	П ⊗ Ап. Яна Богаслова	P Cypryjana †	Ап. Яна Богаслова	8
С	п. Саввата, Ігната	S Kuźmy i Dziajmana.	Ігната глибоц. Марка	
27	Н. 18. Тызд. 19 па Пяц.		Niadz. 18 па S. Troj.	Н. 18 па Зял. Свят.
28	Н Харытона, Вячаслава	N Ładysława; Waclaŭ.	Вячаслава, Харытона	10
29	П п. Феофана, Дады	P Michala Arch.	Міхала Арханёла	11
30	А свм. Грыгора, Міхаіла	A Hieronima	Грыгора	12

Жыдоўскі календар. 8, 9 Новы Год 5675. 10 Гедалі (пост). 17 Ем Кіпур (страшная ноч). 22—23 Сукойс (жыдоўскіе дзяды). 24—27 Гошана (вербніца) 28, 29, 30 Сукойс.

Татарскі календар. 9 Зуль-Кадэ

Усход і захад сонца.

Чысло.	Усход.	Захад.	Даўж. дня.
8	5 г. 42 м. 6	г. 5 м. 12	г. 23 м.
18	6 г. 1 м. 5	г. 39 м. 11	г. 38 м.
28	6 г. 21 м. 5	г. 13 м. 10	г. 52 м.

Пагода па календару Бруса.

Ад 2 да 8 вільготны вечер. 9 Пераменная пагода. 13 сонечны дзень. 19 жара, мяланка і дождж з ветрам, хмарна. 28 бура і град з ветрам.

Перамены месяца.

- ☉ (ветах) 7 чысла 22 гадз. 4 м. ран.
- ☽ (малыдзік) 13 чыс. 2 гадз. 33 м. д.
- ☾ (поўня) 21 чыс. 8 гадз. 29 м. ноч.
- ☽ (сход) 29 чысла 12 гадз. 3 г. днём

Розныя рады.

Бараніна па беларуску.

Абпарыць і зварыць на мягка бараніе скабы с солей, морквай, бруквай і другімі гароднінамі. Распусціць лыжку масла на скаравадзе і падрумяніць у масьле, мешаючы лыжкой, лыжку мукі, улажыць пару лыжак кміну, лыжку мёду (можна і цукру), расвясьці гэта юшніком, у каторым варылася бараніна, уліць пару лыжак грэпкага воцту і заварыць; як сос зробіцца румяным, парэзаць бараніну і заліўшы гэтым сосам есьці.

Каб лямпа заўсёды добра гарэла, трэба яе час ад часу акуратачысьціць. Рэзэрвар мыць гарачай вадой с содай, а машынку акуратна ачышчаць ад нагару. Калі кнот кароткі, лепей замяніць новым, але можна прыжыць рызіначку, лепей суконную.

Глісты ластва дужа мучаць дзяцей. Гэта белыя чэрві, дужа падобныя да дажджавых. Дастаюцца у живот дзіцяці с фруктоў, ягад і сырой вады, там разрастаюцца і падходзяць часам аж пад горла. Дзіця у ночы скрыгае зубамі, глытае сьліну, папірхаецца і раптам ускаківае са сну, як бы з упуду. Выганяюць глістоў 1) даючы піць навар с цытварнаго зеля; 2) даючы дзецям сантанінавыя ляпёшкі; цытвар і сантанін трэба даваць тры дні падрад нашча, а на чацвёрты дзень даюць па ляксы рыцыны.

Прыпеукі.

Гуляй, дзеўчэ, красуйся,
Рана замуж ня суйся;
А замужам трэба знаць —
Позна легчы рана ўстаць,
І сьвякроўцы гадзіць,
Як па брытві хадзіць!..

Лета было, лета было —
Пшанічэньку жала;
Восень прышла — замуж
пашла.
Вот я й пагуляла!

Жарты.

Адзін сын служыў у салдатах. Пачалася вайна. Сын да бацькі пішэ з вайны і просіць прыслаць грошы, бо яму адстрэлілі нагу і ён лжыць хворы у лазарэці.

А бацька адпісьвае: Дарагі сынок! Гэта ужо чацьвёртая нага, што табе адстрэлілі на вайне. Шкада цябе, але грошы у мяне німа ўжо. Пастарайся вылезьці на апошніх нагах, што у цябе асталіся, на добру дарогу.
Твой бацька.

Не даруе.

Жонка уцекла ад мужа. Праз кароткі час яна вярнулася назад і просіць мужа, каб ён гэта ей дараваў. А муж кажэ: — Затоя, што ты уцекла ад мяне, я магу табе дараваць, але затоя, што назад вярнулася я, табе не дарую!..

Кастрычнік

ОКТАБРЬ мае дзён 31
PAZDZIERNIK maja dzion 31

Kastryčnik

Праваслаўны календар.		R-Katolicki kalendar.	Уніяцкі календар.	Н.С.
1	С ☼ Пакроў пр. Б. цы	S Remibuša	Пакроў Маці Бож.	14
2	Ч свм. Цыпрыяна	C Awiolou Wart.	Цыпрыяна, Юстына	15
3	П свм. Дзюніза, Рустыка	P Kandyta i Au. †	Дзюніза, Рустыка	16
4	С м. Ерафея, Гурья	S Erauciški S.	княг. Анны жоўг.	17
Н. 19. Тыдз. 20 па Пяц.		Niadz. 19 pa S. Troj.	Нядз. 19 па Зял. Св.	
5	Н ☼ Імян. Насл. Цэсарэв.	N N. M. D. Rožncow.	Харыціны кн. Літ.	18
6	П † Ап. Фамы	P Branona W.	Ап. Фамы	19
7	А Сяргея, Юліяна	A Marka D. W.	Сяргея, Юліяна	20
8	С Палагеі, Таісы	S Palahieji, B. yhyty	Палагеі, Ігната	21
9	Ч † А. Якава, Максіма	C Dzianisa B. M.	Ап. Якуба	22
10	П Аўлампя, Андрэя	P Franciška B †	Андрэя	23
11	С мц. Зынаіды	S Placydy	Ап. Піліпа	24
Н. св. Айдоў. 21 тыд.		Niadz. 20 pa S. Troj.	Нядз. 20 па Зял. Св.	
12	Н м. Андроніка, Кузьмы	N Wincenta	Марціна, Кузьмы	25
13	П п. Карпа, Мікіты	P Edwarda Kar.	Карпа, Мікіты	26
14	А п. Праксэды	A Kaliksta M.	Праксэды, Пратаса	27
15	С ім. Лукіяна, Вевіі	S Jadwibi udawy	Ядвігі удавы	28
16	Ч м. Лонгіна	C Martyniania, Lohhin	Лонгіна сотніка	29
17	П м. Анфіма, Лазара	P Wiktara Muč.	Андрэя	30
18	С † Ап. Лукі, м. Марыны	S Łukaša Ap. i Ewan.	Ап. Лукаша	31
Н. 21. тыд. 22 па Пяцід.		Niadz. 21 pa S. Troj.	Нядз. 21 па Зял. Св.	
19	Н бл. Клеапатры	N Jana K.	Клеапатры	1
20	П вм Арцэма	P Ireny, Marty	Арцэма	2
21	А ☼ Уступ. на Пасад Гас. Імператара	A Ustupl. na Pas. Has. Imp. Aršuli	Уступ на пасад Гас. Імп. Лаўна	3
22	С ☼ Казанскага Абр. М.В.	S Karduri Alodii	Александра	4
23	Ч † Ап. Якава брата Хр.	C Sewerynia i P.	Ап. Якуба брата Хр.	5
24	П м. Арафы, Апанаса	P Rafała Apost. †	Арафы, Апанаса	6
25	С м. Маркіяна, Анастаса	S Kryspiana Karał.	Анастаса	7
Н. 22 Тыдз. 23 па Пяц.		Niadz. 22 pa S. Troj.	Нядз. 22 па Зял. Св.	
26	Н † Дзімітра солунск.	N Swardysta	Дзімітра солун.	8
27	П мц. Капіталіны	P Sably D. M.	Нестара	9
28	А Пярэнта, Арсёна	A Simona Tadeuša.	Праксэды Полацк.	10
29	С вмц. Анастасі	S Narcyza B. W.	Анастасі	11
30	Ч свм. Зіноўя	C Hermana n Ser.	Марка Юста	12
31	П п. Мікадэма	P Wig. Symfrosa †	Спірыдона	13

Жыдоўскі календар. 7, 8 Маладзкі

Татарскі календар. 9 Зуль ходжа.
17 Арафа. Сьвята у памяць злучэньня
Адама з Эвай на зямлі па выгнаньні
з раю. 18, 19, 20 Айді Курбан. Сьвята
у памяць ахвяраваньня Богу Аўрама
сына свайго Ізмаіля.

Усход і захад сонца.

Чысло.	Усход.	Захад.	Дэж. дні.
8	6 г. 42 м.	4 г. 48 м.	10 гадз. 6 м.
18	7 г. 2 м.	4 г. 25 м.	9 гадз. 23 м.
28	7 г. 23 м.	4 г. 4 м.	8 гадз. 41 м.

Пагода на календару Бруска.

1 сцюдзёна і мокра. 8 дождж. 10 ясная пагода. 15 дэіла. 17 добрая пагода. 8 хмарна. 19—21 сцюдзёны вецер. Ад 25 да канца вецер.

Перамены месяца.

- ☉ (вехах) 6 чысла 2 гадз. 4 м. раніц.
- ☾ (маладзкі) 13 чыс. 1 гадз. 9 м. ноччу
- ☽ (поуня) 21 чыс. 2 гадз. 1 ім. »
- ☽ (сход) 29 чысла 2 гадз. 7 м. »

Розныя рады.

Як гасіць пажар у коміне.
Калі загарыцца комін, трэба
усыпаць у комін, зверху на
жар жменю тоўчэнай серкі;
яна загарэўшыся, густым ды-
мам задушыць пажар. Затыкаць
з гары комін, як гэта іншыя
робяць, не раім, бо гэта неба-
спечна: часта бывае, што комін
лопаецца і іскры разлетаючыся
пад страхой узнікаюць пажар.

Каб вокны не замерзалі па-
вінны быць дубэльтовыя. Ду-
бэльты трэба устаўляць рана,
а не ў час прымарозкоў, і ра-
біць гэту работу ў сухі, ясны
дзень. Вокны павінны быць на
суха вацerty. Паміж вокнамі
трэба паставіць чаркі з вітрыо-
ліям, або насыпаць у шкляннае
начыння не гашэннай вапны,
а то і звычайнай солі. Вокны
з надворку саўсім ня трэба
аклеіваць, калі яны маюць
шчыльныя рамы, а другіе—тые,
што з сярэдзіны, трэба шчыль-
на закрываць, або заклеіць па-
перай.

Беларускі сыр са сьметаны.
Узяць сьвежай, густой сьмета-
ны, зліць у новае, кужэльнае,
густое палатно, завязаць над
самай сьметанаў, завінуць у
другое палатно ў два, і зака-
паць у чорную зямлю, на поўар-
шына глыбока, прытаптаць, пры-
ціснуць камянём. На другі
дзень аткапаць, зняць асцярож-
на палатно, дабавіць сьвежаго
адагрэнаго тварагу, пасаліць,
вымесіць, адціснуць у формы,
і гатоў смачны сыр.

Прыпеукі.

А на вуліцы гоман, гоман!
А хто там гамоне?
Жонка мужа качаргой
С карчмы дамоў гоне!

Ці ж у цябе дзяўчыначка
Нават і у сьвята,
Ня чэсана галовачка,
Ня мецена хата?

Дляўчыначка малада
Што табе здаецца?
Белых ручак не памыла,
А за хлеб бярэцца!

Жарты.

ШЧЫРАЯ.

— Што-б ты, Антоля, зрабі-
ла, каб я цябе пацалаваў?
— Крычала б—мама, мама!
— Ну, а тагды б што было?
— Нічога, бо нікога у хаці
німа.

Нашы дзеткі.

— Штож-ты гэта, Патручок,
паеў, паеў усе абаранкі, а аб
малой сястрыцы ня думаў!
— О, я мамачка, усё думаў,
усё думаў, ды баяўся, каб яна
не прышла, пакуль ня зьём.

* * *
— Вінцук, ну, як табе там
у новага каваля?
— Нічога, каваль ня згор-
шы чэлавек, толькі каваліха...
як гадзіннік...
— Што?—такая акуратная?
Ды не, толькі што зіна
крычыць і бьецца.

Лістапад

НОЯБРЬ має дзён 28.
LISTOPAD maje dzion 28.

Listapad

Праваслаўны календар.		R-Katolicki kalendar.		Уніяцкі календар.	
1	С † св. Кузьмы і Дзям'яна	S	Usiech Świątych		Кузьмы і Дзям'яна
2	Н Н. 23. Тыдз. 24 па Пяц.	N	N. 23 pa Sw. Trojcy	Н. 23 па Зял. Свят.	Альцідыфаза
3	П Пігаса, Акіндз'я	P	Zaduśny d. Huberta	Юр'я у Ліддзе.	Юр'я у Ліддзе.
4	А м. Язэпа	P	Jurja	Ярмен	Ярмен
5	С м. Нікандра	W	Karola Borom	Грыгора еп. Алекс.	Грыгора еп. Алекс.
6	С м. Галакціона, св. Ены	S	Zachara	Паўла, Лукаша	Паўла, Лукаша
7	Ч п. Варлама, Паўла	C	Lewawarda	Нікандра	Нікандра
8	П м. Апанаса, Аўдэха	P	Nikandra †	Арханёла Міхаіла	Арханёла Міхаіла
9	С ☩ Архістр. Міхаіла	S	Gotfryda	Н. 24 па Зял. Свят.	Н. 24 па Зял. Свят.
10	Н Н. 24. Тыдз. 25 па Пяц.	N	N. 24 pa Sw. Trojcy	Анісіпара, Матроны	Анісіпара, Матроны
11	П Ан'сіпара, Парфіра	P	Anieki N.M.D.	Радзівона, Эраста	Радзівона, Эраста
12	А Ап. Радзівона. Эраста	P	Audreja z An.	Віктара, Хведара	Віктара, Хведара
13	С м. Віктара	W	Marcina B. W.	Яна, Ніла	Яна, Ніла
14	С св. Яна, Ніла	S	Marciny D. M.	Яна Златавустаго	Яна Златавустаго
15	Ч ☩ с. Яна Златавустаго	C	Dydaka	Нарад. Гас. Удов. Ім.	Нарад. Гас. Удов. Ім.
16	П ☩ Нар. Удов. Гас. Ім.	P	Nar. Ud. Has. Imp	Нікіпара, Ап. Шліна	Нікіпара, Ап. Шліна
17	С ☩ Ап. Шліна.	S	Jakunda	Дмітра	Дмітра
18	С м. Гур'я. Самона	S	Leopolda W.	Н. 25 па Зял. Свят.	Н. 25 па Зял. Свят.
19	Н Н. 25. Тыдз. 26 па Пяц.	N	N. 25 pa Św. Trojcy	Ап. Еван. Мацея	Ап. Еван. Мацея
20	П † Ап. Ев. Мацея	P	Stanisława Kostki	Грыгора	Грыгора
21	С св. Грыгора, Нікона	P	Hryhora Dziwatwor.	Платона	Платона
22	А м. Платона, Рамана	W	Odon P. Pasw. Baz.	Лаўрынана	Лаўрынана
23	С п. Варлаама	S	Ałżbiedy Karalewy	Тэклі і Анны	Тэклі і Анны
24	Ч п. Грыгора, Анатоля	C	Feliksa Walerj.	Увод у храм Пр. Б.	Увод у храм Пр. Б.
25	П ☩ Уводу храм Пр. Б-цы	P	Achwiarawan. N.M.D.	Архіпа	Архіпа
26	С Ап. Філімона	S	Cycyli D. M.	Н. 26 па Зял. Свят.	Н. 26 па Зял. Свят.
27	Н Н. 26. Тыдз. 27 па Пяц.	N	N. 26 pa Sw. Trojcy	Мітрафана	Мітрафана
28	П вял. вв. Алек. Неуск. †	P	Klemansa	Кацярыны	Кацярыны
29	С влмц. Кацярыны	P	Jana ad Kryża	Кліма, Петра	Кліма, Петра
30	А сям. Кліма, Петра	W	Kaciaruny Dzieńcy.	Юр'я †	Юр'я †
31	С сям. Юр'я †	S	Pietra D. M.	Рамана	Рамана
32	Ч ім. Стефана †	C	Wirgilaho B.	Сцепана	Сцепана
33	П м. Парамона §	P	Mansweta B. †	Парамона	Парамона
34	С п. Паллада	S	Saturyna B.	Н. 27 па Зял. Свят.	Н. 27 па Зял. Свят.
35	Н Н. 27. Тыдз. 28 па Пяц.	N	N. 27 pa Sw. Trojcy	Ап. Андрэй	Ап. Андрэй
36	П Андрэй пераважан. †	P	Adwent. Audreja		

Жыдоўскі календар. 6 Маладзкі. 30
(да 7 сьнежня) Ханука—Абнаўленьне.

Татарскі календар. 7 Мухрам 16 Ашу-
ра Міласьці Божай.

Усход і захад сонца.

Чысло.	Усход.	Захад.	Дауж. дня
7	7 г. 44 м.	3 г. 47 м.	8 гадз. 3 м.
17	8 г. 2 м.	3 г. 34 м.	7 гадз. 32 м.
27	8 г. 17 м.	3 г. 28 м.	7 гадз. 11 м.

Пагода на календару Бруса.

1 хмарна. 4 дождж з ветрам. 8, 9, 10
халады. 13 хмарна. 23 дождж. 24 цё-
пла. 29 сьнег.

Перамены месяца.

☉ (ветах) 4 чысла 6 гадз. 32 м. вечэр
☽ (маладзкі) 11 чысла 4 гадз. 9 дн
☾ (поўня) 19 чысла 8 гадз. 51 м. ве
☽ (сход) 27 чысла 2 гадз. 2 м. днём.

Розныя рады.

Ад Каляд гусей, а ешчэ болей гусакоў, трэба ленай карміць: да звычайнай замешкі трэба болей падсыпаць мукі, а ад Грамніц гусакам, апрача гэтага, трэба даваць і аўса, гусей ня трэба падкармливаць аўсом, а толькі гусакоў, бо тлустыя гусі дрэнна нясуцца і яйкі баўтуны выходзяць.

Калі пячэ пякотка. Трэба узяць лыжачку ачышчэнай соды, размешаць у вадзе і выпіць. Памагае такжэ зьвесці кавалачак крэйды. Калі ні аднаго ні другога німа над рукой, трэба прабаваць піць сцюдзёную ваду маленькімі глыткамі.

Валасы вынаўзаюць дзеля таго, што або аслабляецца арганізм або каля каранёў валос заводзяцца дужа дробненькія чэрвячкі і аб'едаюць карані валос. Хочучы узмацаваць валасы трэба падрад тыдні 2—3 штодзень мыць галаву карбалевым мылам. Раўць так жэ даліваць у ваду да мыцця галавы карбольшу, але трэба пільнавацца, каб не замоцная была.

Мазалі на нагах найлепей размачыўшы ногі у вадзе—зрэзаць ножніцамі. Трэба пільнавацца толькі, каб не зарэзаць да крыві, бо можна заразіць кроў, а гэта гразіць смерцю.

Прыпеукі.

Цяпер мне пагуляць,
Пакуль надаецца:
Ручкі-ножкі не баляць
Серадзінка гнецца!

Во, цяпер мне пагуляць
Пакуль грае скрыпка:
Ручкі-ножкі не баляць—
Серадзінка гібка!
Во цяпер мне пагуляць—
Ручкі-ножкі не баляць;
А як будуць балеці,
Буду дома сядзеці.

Жарты.

Прышлой індук у ток прасіць амецьця, а цівун яго мятлой с току пагнаў. Індук выбегшы с току, галаву задраў, соплі на пядзю апусціў, хвост кругам разставіў і, крыльямі па зямлі чырыкаючы, загаманіў: «Чшы-ы: Сам чорт тутка ня ўбудзе. калі гэтак будзе!

Чшы-ы!

* * *

— Бацька, а бацька! што яно такое, прысяжны адвакат?

— Гэта, сыноч, такі чэлавек, катораму вераць толькі тады, як ён заприсягнецца.

* * *

Купец выйграў у судзе справу, адвакат і тэлеграфуе яму: „Праўда выйграла!“ Прачытаў купец тэлеграмму ды пасмутнеў: — ніяк, кажэ, не спадзеваўся прайграць гэту справу.

Сьнежэнь

ДЕКАБРЬ мае дзён 31.
GRUDZIEN maje dzion 31.

Śnieżeń

Календар прайаслаўны		Календар R-Katolicki	Уніяцкі Календар.	Н. С.
1	П пр. Навума, Філарэта	P Eligija B.	Ананьяго, Навума	14
2	А п. Аувакума	A Bibianny D. M.	Аувакума	15
3	С пр. Сафоніі, Савы	S Franciška Ksawer. †	Сафоні, Хведара	16
4	Ч в.м. Варвары	C Barbary D. M.	муч. Варвары	17
5	П ✨ п. Саўвы, Захара	P Sawuy Op. †	Саўвы	18
6	С ✨ Імяніны Гас. Імпер. ✨ свт. Мікалая	S Imianiny Hasud. Imp. świat. Mikalaja	Імяніны Гас. Імпер. св. Мікалая	19
Н. 28 Тыдз. 29 па Пяц.		Niadz. 2 Adwentu	Н 28 па Зал. Свят.	
7	Н св. Амбразея, Ніла	N Ambroźaho	Амбразея	20
8	П п. Патапа, Кірылы	P Cystaho začac. NMP.	Патапа	21
9	А Зачацьце. Св. Ан. П. Бцы	A Waleryi i Leokadii	Зач. св. Аннай М.Б.	22
10	С м. Аўтрафа, Міны	S Najsw. Maryi P. Loret.	Міны, Ермагена	23
11	Ч м. Данілы, Лукі	C Damazaho	Данілы	24
12	П свт. Спірыдона	P Aleksandra M. †	Спірыдона	25
13	С м. Аўстрата, Асёна	S Łucii D. M.	Аўстрата	26
Нядз. сьв. Прабацькоу		Niadz. 3 Adwentu	Нядз. Прабацькоу	
14	Н м. Фірса, Армяна	N Dioskara	Кальніка, Філімона	27
15	П п. Сцепана, Трыфона	P Walerjana	Аляўфара	28
16	А пр. Аггея, Марыны	A Eŭzebjaho	Аггея, Марына	29
17	С пр. Данілы і 3 хлопч.	S Such. dz. Łazara †	Данілы	30
18	Ч м. Савасціяна	C Such. d. Našej NMD. †	Савасціяна	31
19	П м. Боніфата, Ілі	P Such. dz. Tamaša †	Боніфата	
20	С свм. Ігната Богасл.	S Such. dz. Teofila †	Ігната Боган.	
Н. перад Нарадж. Хр.		Niadz. 4 Adwentu	Нядз. перад. Нар. Хр.	
21	Н св. Петра мітр †	N Herona	Св. Петра	3
22	П в.м. Аастасі	P Bonifata	Анастасі	4
23	А п. Паўла	A Wiktoryi D.	Сатурніна	5
24	С мп. Аугені	S Kućcia. Irminy D.	Куцьця. Аугені	6
25	Ч ✨ Нар. Хрыс. (Каляды)	C Nar. Chrystowa (Kalady)	Нарадж. Хр. (Каляды)	7
26	П Сабор Прас. Б—цы	P Śeweryna	Сабор. Пр. Б—цы	8
27	С ап. Сцепана	S Scierana I. M.	Сцепана	9
Н. па Нарадж. Хрыст.		Niedz. pa Nar. Chr.	Н. па Нарадж. Хр.	
28	П Дарафей, Феафіла	N Jana Ap. i Ewang.	Язэпа Заручніка, Д.М.	10
29	П 14 т. нялетак. Фадзея	P 14 t. Nioletak	14 т. Нялетак	11
30	А в. Апісі, Зоціка	A Aŭhina	Апісі. Зоціка	12
31	С п. Малані рымлянкі	S Sylwestra	Малані	13

Жыдоўскі календар. 5 маладзж 14
Аблогі Ерузаліму (пост). 31, 5675 год
ла жыдоўскаму календару.

Татарскі календар. 7 Сафар, 31, 1332
год ад пераезду Магомэта у Мэднуу.

Усход і захад сонца.

Чысло.	Усход.	Захад.	Дауж. дня.
7	8 г. 27 м.	3 ч. 28 м.	7 гадз. 1 м.
17	8 г. 30 м.	3 ч. 35 м	7 „ 5 м.
27	8 г. 26 м.	3 ч. 48 м.	7 „ 22 м.

Пагода па календару Бруса.

1 сьнег, 2 дождж. 8 ціха і холаду
10 адліга. 12 вецер, 17 хмарна. 21 пера-
менная пагода. 23 добрая пагода.
сьнег.

Перамены месяца.

☾ (ветах) 4 чысла 5 гада 32 м. днём
☽ (маладзж) 11 чыс. 10 гадз. 33 м. ра-
☾ (поўня) 14 чыс. 2 гадз. 51 м. днём
☽ (сход) 26 чысла 11 гадз. 43 м. веч.

У судзе.

Янку прыгавор чытае
Член акружнага суда:

«Суд праўдзівым прызнавае
За прастунак, што Дуда
Учніў па добрай волі,
У цвёрдай памяці, вуме—
За пакражу жыта ў полі—
Прысудзіць на год к турме».

— А турму ты як адбудзеш —
Кажэ член, каб горш кальнуць, —
Дык правоў ты мець ня будзеш:
Нават соцкім не збяруць! —

Пакланіўшысь аспярожна
Янка члена стаў пытаць:
— Мой паночку! ці няможна.
Тых правоў і з сына зняць?

Ягуб Колас.

Жарты.

Во дзіва! Я чуў што людзі
з алею робяць каменьня. Як
гэта яны робяць?

— Што-ж тут за дзіва? А
як карова робіць малако с сена
і саломы.

* * *

- Еў бы ты капусту?
- Абы тлуста,
- А гарох?
- Ох, ох, ох!
- Піў-бы піва!
- Во, то дзіва!
- А жаніўся-б?
- Хоць зараз!
- А пацеры умеш?
- Ня лезь мне ў вочы!

Розныя рады.

Неразумныя забабоны. Най-
больш іх бывае пры радох; ўжо
чаго толькі ня выдумаюць бабы,
калі, бывае, маладзіца на можа

скора радзіць; мучаць яе цяж-
кімі мукамі, калі яна і бяз іх
цяжка мучыцца, комкаюць ей
жылот («напраўляюць жылот»),
водзяць па дварэ, шукаць шча-
сліваго мейсца», а калі бывае,
дзіцятка ідзе не галоўкай, як
павінна быць, а выпадае ручка,
то цягнуць за тую ручку так
не міласэрна, што часам аж
адрываюць яе. Ад гэтай не ра-
зумнай бабскай помачы ды за-
бабоноў толькі рожныя нешчась-
ця бываюць і беднай матцы
і дзіцяці: часта дзіцятка не-
жывое родзіцца, а часам і ра-
дзіха Богу душу аддае, або да-
веку астаецца калекай. Нічога
бабы не памогучь калі рады не
так ідуць, як трэба. Тады трэ-
ба зараз, ні мінуткі не адкла-
даючы, клікаць акушэрку або
лекара. Калі ня дужа задаўнена,
то акушэрка і доктар знайдучь
спосабы, каб выратаваць жы-
вым дзіцятка і матцы шкоды
ня зробіць.

За саннай дарогай старайце
ся зрабіць запас на ўвесь год
дышллёў, аглоблёў, сох, рага-
чоў, запасных зубоў да грабель
і барон і іншай гаспадарскай
дробязі.

Калі хто дагэтуль не абвязаў
прышчэпоў, хай пасьпешае ця-
пер гэта зрабіць, бо веснавое
сонце можа шмат нарабіць глу-
му. Абвязаваць можна—хто
чым багат: трасьніком, ялоўцам,
яловымі лапкамі, ці саломай.
Старайцеся да чыста пазьбіраць
гнёзды чарвей з дреў (гнёзды
гэтыя баўтаюцца на дрэвах
быццым дробныя кузлачкі па-
вучыны), ды на гэта і суседоў
падмаўляйця: абьеўшы чэрві
суседава дрэва, дабяруцца і да
твайго.

РОССИЙСКИЙ ИМПЕРАТОРСКИЙ ДОМЪ.

Его Императорское Величество, Государь Императоръ *Николай Александровичъ*, Самодержецъ Всероссийскій; родился въ 1868 году, 6 мая (тезоименитство 6 декабря)

Августѣйшая Родительница ГОСУДАРЯ ИМПЕРАТОРА.

Ея Императорское Величество Государиня Императрица *Марія Теодоровна* родилась въ 1847 году 14 ноября (тезоим. 22 июля); была въ супружествѣ съ Императоромъ Александромъ III (въ Возѣ почилъ 20 октября 1894 года).

Августѣйшая Супруга ГОСУДАРЯ ИМПЕРАТОРА.

Ея Императорское Высочество, Государиня Императрица *Александра Теодоровна*, род. въ 1872 г., 25 мая (тезоим. 23 апрѣля); въ супружествѣ съ 14 ноября 1895 г. Дочь Великаго Герцога Гессенскаго Людвига IV Супруги Его, Великой Герцогини Адысы.

Его Императорское Высочество Наслѣдникъ Цесаревичъ и Великій Князь *Алексѣй Николаевичъ*, родился въ 1904 году 30 июля (тезоим. 5 октября)

Августѣйшая Дочери ГОСУДАРЯ ИМПЕРАТОРА.

Ея Императорское Высочество Великая Княжна *Ольга Николаевна*, родилась въ 1894 году 3 ноября (тезоим. 11 июля).

Ея Императорское Высочество, Великая Княжна *Татiana Николаевна* родилась въ 1897 г., мая 29 (тезоим. 12 января).

Ея Императорское Высочество, Великая Княжна *Марія Николаевна*, родилась въ 1899 году, 14 июня (тезоим. 22 июля).

Ея Императорское Высочество, Великая Княжна *Анастасія Николаевна* родилась въ 1901 году, 5 июня (тезоим. 22 декабря).

Августѣйшій братъ ГОСУДАРЯ ИМПЕРАТОРА.

Его Императорское Высочество, Великій Князь *Михаилъ Александровичъ* родился въ 1878 году, 22 ноября (тезоим. 22 ноября).

Августѣйшя сестры ГОСУДАРЯ ИМПЕРАТОРА.

Ея Императорское Высочество, Великая Княгиня *Ксенія Александровна* (см. далѣе).

Ея Императорское Высочество, Великая Княгиня *Ольга Александровна*, родилась въ 1882 г., 1 июня (тезоим. 11 июля). Въ супружествѣ съ 27 июля 1901 года съ Его Высочествомъ Принцемъ *Петромъ Александровичемъ* Ольденбургскимъ.

Августѣйшя Дяди и Тетки ГОСУДАРЯ ИМПЕРАТОРА.

Ея Императорское Высочество, Великая Княгиня *Марія Павловна*, родилась въ 1854 году, 2 мая (тезоим. 22 июля); была въ супружествѣ съ Его Императорскимъ Высочествомъ, Великимъ Княземъ Владимиромъ Александровичемъ († 4 февраля 1909 г.). У нея дѣтки:

Его Императорское Высочество, Великій Князь *Кирилъ Владимировичъ*, родился въ 1876 году, 30 сентября (тезоименит. 11 мая). Супруга Его: Ея Императорское Высочество, Великая Княгиня *Викторія Теодоровна*, родилась въ 1876 году, 12 ноября (тезоименит. 1 июня). У нихъ дѣтки: Ея Высочество Княжна

Марія Кирилловна, родилась въ 1907 году, 20 января (тезоим. 22 іюля), и Ея Высочество, Княжна *Кира Кирилловна*, родилась въ 1909 году, 26 апрѣля (тезоименитство 28 февраля).

Его Императорское Высочество, Великій князь *Борисъ Владимировичъ*, родился въ 1877 году 12 ноября (тезоим. 2 мая).

Его Императорское Высочество, Великій Князь *Андрей Владимировичъ*, родился въ 1879 г. 2 мая (тезоим. 30 ноября).

Его Императорское Высочество, Великая Княгиня *Елена Владимировна*, родилась въ 1882 г., 17 января (тезоим. 21 мая); въ супружествѣ съ 16 августа 1902 года съ Его оролевскимъ Высочествомъ, Королевичемъ Греческимъ *Николаемъ Георгиевичемъ*.

Ея Императорское Высочество, Великая Княгиня *Елисавета Георговна*, родилась въ 1864 году, 20 октября (тезоим. 5 сентября); была въ супружествѣ съ Его Императорскимъ Высочествомъ, Великимъ Княземъ Сергіемъ Александровичемъ († 4 февраля 1905 г.).

Ея Императорское Высочество, Великій Князь *Лавель Александровичъ*, родился въ 1860 году, 21 сентября (тезоим. 29 іюня); былъ въ супружествѣ съ Ея Императорскимъ Высочествомъ, Великою Княгинею Александрою Георгиевною († 12 сентября 1891 г.). *У нея дщри:*

Его Императорское Высочество, Великій Князь *Димитрій Павловичъ*, родился въ 1891 г., 6 сентября (тезоим. 21 сентября);

Ея Императорское Высочество, Великая Княгиня *Марія Павловна*, родилась въ 1890 г., 6 апрѣля (тезоим. 22 іюля); въ супружествѣ съ 20 апрѣля 1908 г. съ Его Королевскимъ Высочествомъ, Принцемъ Вильгельмомъ Шведскимъ, Герцогомъ Сюдерманландскимъ.

Ея Императорское Высочество, Великая Княгиня *Марія Александровна*, родилась въ 1853 г., 5 октября (тезоим. 22 іюля); была въ супружествѣ съ Его Королевскимъ высочествомъ, Принцемъ Альфредомъ Эрнестомъ-Альбертомъ Великобританскимъ, Герцогомъ Сакенъ-Кобургъ-Готскимъ.

Ея Императорское Высочество, Великая Княгиня *Александра Тосифовна*, родилась въ 1830 г., 26 іюня (тезоим. 23 апрѣля); была въ супружествѣ съ Его Императорскимъ Высочествомъ, Великимъ Княземъ Константиномъ Николаевичемъ († 13 января 1892 г.). *У нея дщри:*

Его Императорское Высочество, Великій Князь *Николай Константиновичъ*, родился въ 1850 г., 2 февраля (тезоим. 6 декабря).

Его Императорское Высочество, Великій Князь *Константинъ Константиновичъ*, родился въ 1858 г., 10 августа (тезоим. 21 мая); супруга Его, Ея Императорское высочество, Великая княгиня *Елисавета Мадрикийвна*, родилась въ 1865 г., 13 января (тезоим. 5 сентября). *У нихъ дщри:* Ихъ Высочества: Князь

Юанъ Константиновичъ, род. въ 1886 г., 23 іюня (тезоим. 24 іюня); Князь *Габриль Константиновичъ*, род. въ 1887 г., 3 іюля (тезоим. 13 іюля); Князь *Константинъ Константиновичъ*, родил. въ 1890 году, 20 декабря (тезоим. 21 мая); Князь *Олегъ Константиновичъ*, род. въ 1892 г., 15 ноября (тезоим. 20 сентября); Князь *Игорь Константиновичъ*, род. въ 1894 г., 29 мая (тезоим. 5 іюня); Князь *Георгій Константиновичъ*, род. въ 1903 г., 23 апрѣля (тезоим. 23 апрѣля); Княжна *Татіана Константиновна*, род. въ 1890 г., 11 янв.); Княжна *Вѣра Константиновна*, родилась въ 1906 г., 11 апрѣля (тезоим. 17 сент.).

Его Императорское Высочество, Великій Князь *Димитрій Константиновичъ*, родился въ 1860 г., 1 іюня (тезоим. 21 сентября).

Ея Королевское Величество, Королева Эллиновъ *Ольга Константиновна*, род. въ 1851 г., 22 августа (тезоим. 11 іюля); была въ супружествѣ съ Его Величествомъ, Королемъ Эллиновъ Георгомъ I.

Ея Императорское Высочество, Великая Княгиня *Вѣра Константиновна*, родилась въ 1854 г., 4 февраля (тезоимен. 17 сент.); была въ супружествѣ съ Его Королевскимъ Высочествомъ, Герцогомъ Вильгельмомъ-Евгеніемъ Виртембергскимъ.

Его Императорское Высочество, Великій Князь *Николай Николаевичъ*, родился въ 1856 г., 6 ноября (тезоим. 27 іюля), супруга Его, Ея Императорское Высочество, Великая Княгиня *Анастасія Николаевна*, родилась въ 1867 г., 23 декабря (тезоимен. 22 декабря),

Его Императорское Высочество, Великий Князь *Петръ Николаевичъ*, родился въ 1864 году, 10 января (тезоимен. 29 июня). Супруга Его, Ея Императорское Высочество, Великая Княгиня *Милица Николаевна*, родилась въ 1868 году, 14 июля). У нихъ дѣти: Ихъ Высочества: Князь *Романъ Петровичъ*, родился въ 1869 году, 5 октября, (тезоимен. 19 июля); Княжна *Марина Петровна* родилась въ 1892 году, 28 февраля, (тезоимен. 28 февраля); Княжна *Жадежда Петровна*, родилась въ 1898 году, 3 марта, (тезоимен. 17 сентября).

Его Императорское Высочество, Великий Князь *Михиль Михайловичъ* родился въ 1861 году, 4 октября, (тезоименитство 8 ноября).

Его Императорское Высочество, Великий Князь *Георгій Михайловичъ* родился въ 1863 году 4 августа (тезоименитство 26 ноября).

Его Императорское Высочество, Великий Князь *Николай Михайловичъ* Родился въ 1859 году, 14 апрѣля (тезоим. 6 декабря). Супруга Его, Ея Императорское Высочество, Великая Княгиня *Марія Георгиевна*, родилась въ 1871 году, 20 февраля (тезоименитство 22 июля). У нихъ дочери: Ихъ Высочества: Княжна *Жина Георгиевна*, (родилась въ 1901 году, 7 июня (тезоимен. 14 января); Княжна *Женя Георгиевна*, родилась въ 1903 году, 9 августа (тезоим. 24 января).

Его Императорское Высочество, Великий Князь *Александръ Михайловичъ* родился въ 1866 году, 1 апрѣля (тезоим. 30 августа) Супруга Его, Ея Императорское Высочество, Великая Княгиня *Ксенія Александровна*, родилась въ 1871 году, 25 марта, (тезоим. 24 января). У нихъ дѣти: Ихъ Высочества: Князь *Андрей Александровичъ*, родился въ 1897 году, 12 января (тезоимен. 30 ноября); Князь *Георгій Александровичъ*, родился въ 1898 году, 11 декабря (тезоим. 10 мая); Князь *Никита Александровичъ*, родился въ 1900 году, 4 января (тезоим. 24 юня); Князь *Димитрій Александровичъ*, родился въ 1901 году, 2 августа (тезоименитство 26 октября); Князь *Ростиславъ Александровичъ*, родился въ 1902 году, 11 ноября тезоимен. 14 марта); Князь *Василій Александровичъ*, родился въ 1904 году, 24 юня (тезоим. 2 августа); Княжна *Крина Александровна*, родилась въ 1895 году, 3 юля тезоим. 5 мая).

Его Императорское Высочество, Великий Князь *Сергей Михайловичъ*, родился въ 1869 году, 25 сентября (тезоим. 25 сентября).

Ея Императорское Высочество, Великая Княгиня *Анастасія Михайловна* род. въ 1860 г., 16 юля (тезоим. 22 декабря); была въ супружествѣ съ Его Королевскимъ Высочествомъ Великимъ Герцогомъ Мекленбургъ Шверинскимъ Фридрихомъ-Францомъ.

СТАТЫСТЫЧНЫ АДЗЕЛ.

А Б СЪВЕЦЕ.

Часьцей сьвета пяць: Эўропа, Азія, Афрыка, Амэрыка, Аўстралія.

Усяго на сьвеці жыве больш як 1 мільярд 660 мільёну людзей. Гавораць яны больш чым на 3 тысячах моў.

Мужчын наагул, больш, чым жанок. Сярэдні век людзкі — 33 гады. На 17 гаду жыцьця памірае чацьвёртая часць усіх людзей. Да 65 гадоў дажывае 6 душ с тысячы, а да ста гадоў толькі адна с тысячы.

Людзі усяго сьвету дзеляцца на такія племёны, або расы: чорная раса; чырвоная раса; малайская раса; жоўтая, або монгольская раса і белая, або каўказкая раса, да каторай прыналежым і мы, беларусы.

Па веры людзі дзеляцца на такія глаўнейшыя веры:

Веручых у Хрыста	534 м.	940 т.
Жыдоўскай веры	10 "	860 "
Магомэтанскай	175 "	290 "
Буддэйскіх вер	635 "	—
Другіх вер	228 "	910 "

Калі прыраўняць, то аказываецца, што на тысячу чалавек прыходзіцца веручых у Хрыста—135 душ; Буддэйскай веры—302 душ; Магомэтанскай веры—110 душ; жыдоўскай веры—7 душ.

А Б ЭЎРОПЕ.

У Эўропе жыве усяго 379 мільёну душ.

Славяноў	. . . . .	106	мільёноў.
Немцоў	. . . . .	105	"
Романскага плем.	. . . . .	99	"
Вэнгроў	. . . . .	7	"
Жыдоў	. . . . .	5	"
Фінноў	. . . . .	5	"
Туркоў і татар	. . . . .	5	"
Літвіноў	. . . . .	4	"
Грэкоў	. . . . .	3	"
Келтоў	. . . . .	2	"
Альбанцоў	. . . . .	1	"

Баскоў, цыганоў і інш. менш за 1 мільён.

Граматых на 100 душ народу:

У Нямецчыне	. . . . .	98
У Англіі	. . . . .	90
У Франціі	. . . . .	85
У Аўстрыі	. . . . .	52
У Расеі	. . . . .	19

Вучнёў на сто душ народу:

У Швэйцарыі	. . . . .	19
У Нямецчыне	. . . . .	18
У Англіі	. . . . .	16
У Швэціі	. . . . .	15
У Франціі	. . . . .	15
У Бэльгіі	. . . . .	13
У Аўстрыі	. . . . .	12
У Італіі	. . . . .	9
У Расеі	. . . . .	3

Колькі дарог бітых ёсць у якім краю?

На кожную тысячу квадратных вёрст краю ёсць бітых дарог:

У Эўропэйскай Расеі	5 вёрст.
У Амэрыцы	43 »
У Вэнгрыі	126 »
У Швэціі	128 »
У Даніі	175 »
У Італіі	286 »
У Аўстрыі	333 »
У Нямецчыне	486 »
У Бэльгіі	779 »
У Англіі	812 »
У Франціі	1.048 »

Колькі дзе ёсць чыгунак.

На тысячу квадратных вёрст выпадае жалезнай дарогі:

У Расеі	3 вярсты.
У Турціі	3 »
У Японіі	20 »
У Італіі	61 »
У Гішпаніі	61 »
У Аўстрыі	67 »
У Голландіі	100 »
У Нямецчыне	112 »
У Англіі	126 »
У Бэльгіі	173 »

Колькі лістоў на аднаго жыхара у год высылаецца у розных краях:

У Турціі	1 ліст.
У Расеі	5 »
У Італіі	8 »
У Гішпаніі	8 »
У Японіі	19 »
У Аўстрыі	21 »
У Швэціі	25 »
У Бэльгіі	27 »
У Франціі	28 »
У Голландіі	30 »
У Нямецчыне	55 »
У Англіі	81 »

Чым дзе большая культура і большая прамышленнасьць, тым

больш лістоў перасылаецца пачтай. Ва ўсіх гасударствах пра-віцельствы маюць вялікіе даходы с почт. У Расеі чысты даход с почт лічыцца больш як на 33 мільёны рублёў.

Колькі людзей живе да 20 году жыцьця.

На кожную тысячу жыцелёў дажывае да 20 году:

У Расеі	437 душ.
У Італіі	558 »
У Нямецчыне	593 »
У Франціі	660 »
У Швэйцарыі	676 »
У Англіі	680 »
У Швэціі	711 »

Меншая сьмертнасьць у іншых краях тлумачыцца простым спосабам. Там, дзе ў кожным мястэчку ёсць лекарня і дахтары, дзе людзі пільнуюцца, і німа знахароў, там павінна быць больш здаровых людзей. Цікава што у Нямецчыне сталі меншы людзі хварэць і уміраць с таго часу як завялі страхоўку на прыпадак хваробы.

Колькі памірае людзей ад воспы.

На кожны мільён жыхароў што год памірае ад воспы:

У Швэйцарыі	1 жмхар.
У Голландіі	2 »
У Англіі	3 »
У Італіі	93 »
У Расеі	710 »

Ад воспы найменш паміраюць там, дзе заведзена прымусовая для ўсіх двузразовая прышчэпка воспы.

**Памірае ад хвароб горла і жы-
вата.**

На мільён жыхароў памірае ў год ад хвароб горла:
У Голандіі . . . . . 360 душ.

у Італіі . . .	363	душ.
у Швэйцарыі	502	"
у Англіі . . .	540	"
у Нямецчыне	864	"
у Расеі . . .	2,500	"

ад хвароб жывата:

у Нямецчыне . . .	70	душ.
у Швэйцарыі . . .	77	душ.
у Голандыі . . .	84	"
у Англіі	88	"
у Італіі	367	"
у Расеі	8,316	"

Дзе людзі ядуць найздаравейшы хорч, там і памірае ад хваробы горла і жывата найменш. У нас селянін найчасцей або недаедае, або есць не здавонны харчы, напіхае жывот бульбай, а мала есць мяса, дзеля гэтаго у нас і памірае найбольш людзей ад хвароб жывата.

Колькі вытрачвае на яду ў год.

Жыхар Канады . . .	116	руб.
Шотландзец	103	руб.
Англіец	101	руб.
Ірландзец	97	руб.
Амэрыканец	77	руб.
Француз	76	руб.
Немец	70	руб.
Сібірек	58	руб.
Кіргіз	43	руб.
Расеец	20	руб.

АБ РАСЕЙСКИМ ГАСУДАРСТВЕ.

Усіх людзей у Расейскай дзержаві 133 мільёны 592 тысячы душ. Усяго жыве ў Расеі больш як 140 розных нацый; вось яны:

Вялікарусоў	55	мл.	668	тыс.
Украінцоў	22	"	383	"
Беларусоў	8	"	500	"
Палякоў	8	"	159	"
Літвіноў	3	"	96	"
Малдавян	1	"	145	"

Немцоў	2	мл.	184	тыс.
Армян. і Грэкоў	2	"	190	"
Грузіноў	2	"	442	"
Фіноў	5	"	573	"
Жыдоў	5	"	63	"

і другіе.

Хрысьціян у Расеі больш 110 мільёноў, а нехрысьціян—больш 20 мільёноў.

На сто душ у Расеі

Праваслаўных	69
Старавероў	2
Армян уніятоў	1
Каталікоў	10
Лютэран	2
Жыдоў	4
Магомэтан	11
Буддыстоў	1

У Расеі найбольш родзіцца і памірае людзей. Толькі праз тое, што многа народу родзіцца мы і ня вымерлі, бо у нас памірае столькі народу, як нідзе. С кожнай тысячы нарадзіўшыся у нас памірае да 20 гадоў 563 душы, а па іншых дзержавах памірае куды менш.

Граматых ў Расеі вельмі мала на сто душ народу граматых ёсць 16, а неграматых 84.

Умірае ў Расеі ад гарэлкі што году 6 тысяч душ, а хворых ад гарэлкі, як сьведчаць дахтары, ня менш як палавіна людзей у Расеі. Да гэтаго трэба дадаць тое, што больш п'яніц гіне ад нешчасных прыпадкоў. У 1904 гаду было 71 тысяча 310 шынок, дзе прадавалася гарэлка, цяпер ёсць ешчэ больш. Выходзіць, што у Расеі адзін шынок прыходзіцца на меншае чысло людзей, чым адна школа. У другіх краях іначэй.

С тысячы человек у Расей займаюцца.

Землеробствам	742
Промысламі	98
Торгам	56
Другімі справамі	104
Наймаітоў	155

Маюць зямлі:

менш 5 дзес. 2 міл. 857 т. сямей	
ад 5 да 8 дз. 3 міл. 317 т. „	
ад 8 — 20 дз. 4 міл. 807 т. „	
ад 20—50 дз. 1 міл. 062 т. „	
больш 50 дз. — міл. 272 т. „	

АБ БЕЛАРУСІ.

Беларусы перэважаваюць сваім чыслом другіе нацыі у шасці губернях: Магілёўскай, Мінскай, Віленскай, Вітэбскай, Гродзенскай і Смаленскай. Але апроч гэтых губерній, каторыя называюцца беларускімі, беларусы жывуць і па другіх губернях жыве беларусоў:

у Магілёўскай губерні 1 м. 650 т. 069 душ.
„ Мінскай 1 м. 755 т. 690 „
„ Віленскай 1 м. 076 т. 435 д.
„ Вітэбскай — 976 т. 638 душ.
„ Смаленскай 947 т. 826 душ.
„ Гродзенскай 861 т. 640 душ.
„ Чарнігоўскай 700 т. — душ.
„ Тверскай — 125 т. 000 душ.
„ Ковенскай 60 т. 000 душ.
„ Пскоўскай 42 т. 000 душ.
„ Калужскай 41 т. 029 душ.
„ Арлоўскай 38 т. 484 душ.
„ Сувальскай 22 т. 390 душ.
„ Курляндзкай 20 т. 981 душ.

А ўсяго 8 міл. 317 т. 961 душ.

На сто человек жыхароў:

	Беларусоў.	Велікарус. і украінц.	Літоў.	Літвіноў.	Палякоў.
у Магілёўск. губерні:	82	5	12	—	1
у Мінскай губерні:	76	6	16	—	2
у Віленскай губерні:	56	6	12	17	9
у Вітэбскай губерні:	53	14	11	17	5
у Гродзенск. губерні:	44	27	17	2	10

Па веры беларусы дзеляцца на праваслаўных і каталікоў. Акуратнага рахунку беларусоў каталікоў і праваслаўных дагэтуль ніхто не рабіў; меней болей толькі вядома, што беларусоў праваслаўных ёсць блізка ў чатыры разы болей, чым каталікоў.

Беларусы жывуць найбольш па вёсках і належаць да найбяднейшых нацый у краю. Палякі на Беларусі — гэта памешчыкі шляхта, ды малая частка мешчан. Вялікарусы у Беларусі — гэта чыноўнікі, ваенныя і часць старавероў, каторыя працуюць на зямлі. Жыды жывуць па гарадох і мястэчках і становяць тарговы стан. Літвіны і Украінцы жывуць у пагранічных часцях нашага краю ў перамешку з Беларусамі па сёлах і так сама займаюцца хлебаробствам, як і Беларусы.

Плата за праезд чугункай.

За праезд у II класе плата паўтара раза большая, як у III, а у I — два с палавінай разы большая.

Калі пасажыр, купіўшы білет захочэ ехаць не на тым поездзі, які у білеце назначэны, то павінен заявіць аб хэтым начальніку станцыі, бо білет страціць сілу. Начальнік станцыі на білеце паставіць штэмпэль. А посьле,

ужо калі пасажыру прыдзецца садзіцца на той поезд, які яму патрэбен, ён павінен ізноў заявіць білет у кассе, каб адзначылі, якім поездам пасажыр едзе.

Дзяцей да 5 гадоў можна вязьці дарма абы толькі не займалі мейсца; с 5 да 10 гадоў плаціцца $\frac{1}{4}$ часць білету.

Кожын пасажыр можа вязьці з сабой 40 фунтоў багажа дарма.

За праезд параходамі.

1) Ад Оршы да Магілева: I кл. 1 р. 50 к.; II кл. 1 р.; III кл. 45 кап.

2) Магілеў—Кіеў.

Ад Магілева да Выхава I кл. 1 р. 35 к.; II кл.—85 к.; III кл.—50 к.

» » Рогачева I к. 1 р. 90 к. II кл. 1 р. 20 к. III кл.—70 к.

» » Рэчыцы I к. 3 р. 80 к. II к. 2 40 к. III к. 1 р. 40 к.

» » Кіева I к. 6 р. 75 к. II к. 4 р. 40 к. III к. 2 р. 50 к.

На Бярэзіне.

Ад Лоева да Бабруйска: I к. 2 р.—к. II к. 1 р. 80 к. III кл. 1 р. 25 к.

» Бабруйска да Бярэзіны I к. 1 р. 60 к. II к. 1 р. 30 к. III кл. 1 р. 05 к.

» Бярэзіны да Барысава I к. 1 р. 25 к. II к. — 85 к. III к. — 70 к.

На Сожу (і Днепру). Кіеў—Гомель.

Ад Гомеля да Паповай гары: I к. 2 р. 50 к. II к. 1 р. 50 к. III к. — 75 к.

» Кіева да Прыпяці I к. 2 р. 40 к. II к. 1 р. 60 к. III к. — 80 к.

» Кіева да Радуля I к. 3 р. 60 к. II к. 2 р. 40 к. III к. 1 р. 20 к.

» Кіева да Гомеля I к. 4 р. 50 к. II к. 3 р.—к. III к. 1 р. 50 к.

На Прыпяці (і Днепру). Пінск—Кіеў.

Ад Пінска да Турава: I к. 2 р. 70 к. II к. 1 р. 70 к. III к. 1 р.—

» Мозыра I к. 4 р. 75 к. II к. 3 р.—к. III к. 1 р. 75 к.

» Чэрнігава I к. 6 р. 60 к. II к. 4 р. 20 к. III к. 2 р. 40 к.

» Кіева I к. 7 р. 40 к. II к. 4 р. 70 к. III к. 2 р. 70 к.

На Заходнай Дзьвіне. Вітэбск—Двінск.

Ад Вітэбска да Полацка . . . I кл. 1 р. 50 к. II к. — 95 к.

Ад Вітэбска да Дзісны . . . I кл. 1 р. 90 к. II к. 1 р. 25 к.

Ад Вітэбска да Двінска . . . I кл. 2 р. 30 к. II к. 1 р. 60 к.

П О Ч Т А.

Перавод грошы на почце. За перавод трэба плаціць: да 25 рублёў — 15 капеек, больш 25 і да 100 руб. 25 к. Ад 100 да 125 руб. 40 к. і ад 125 да 200 р. 50 капеек.

Калі грошы пераводзяцца па тэлеграфу, трэба йшчэ даплаціць столькі, як за тэлеграму у 20 слоў.

Сколькі трэба плаціць на почце за перасылку:

закрытаго пісьма с кожнаго лота . . . . . 7 к.
аткрыткі . . . . . 3 к.
бандэрольнай пасылкі с кожных 4 лотоў . . . . . 2 к.
за цэнныя і грашавыя паке-ты с кожнаго лота . . 7 к.

Пад бандэролью можна пасылаць розныя друкі, дакумэнты, рукапісы, толькі-б у гэтых паперах не было асабістай перапіскі (прыватнаго лісту) вагой ня больш 4 фунтоў.

Заказная карэспандэнція. Заказным можна пасылаць усякае закрытае і аткрытае пісьмо, а так сама і бандэроль. На канвэрце зверху трэба напісаць «Заказное» і здаць пад распіску. За заказ даплачываецца 7 капеек.

Накладная плата. Заказныя пасылкі, закрытыя і аткрытыя

пісьмы і бандэролі можна пасылаць з накладной платой (ка почта узяла і пераслала грошы ад таго, хто будзе атрымываць карэспандэнцыю ці пасылку). За накладной платой можна пасылаць да 5 тысяч рублёў. Плаціцца да 5 рублёў — 10 капеек, а вышэй 5 рублёў за кожны рубель 2 капейкі.

Плата за тэлеграму. У межах Эўропэйскай, або Азіяцкай Расеі за кожнае слово 5 кап. Калі тэлеграма перасылаецца з Эўропэйскай Расеі у Азіяцкую ці на адварот, то за кожнае слова плаціцца 10 капеек.

Такса на пасылкі.

За пасылку трэба плаціць:

	У I попсе.	У II попсе.	У III попсе.
Да 2 фунтоў	25 к.	35 к.	45 к.
Ад 2 да 7 фунтоў	45 к.	65 к.	85 к.
Ад 7 да 12 фунтоў	65 к.	95 к.	1, 25 к.
Калі больш за 12 фунтоў трэба даплаціць с кожнаго фунта	5 к.	10 к.	15 к.

Юрыдычны аддзел.

Справы бываюць грамадзянскія і угадоўныя.

ВАЛАСНЫ СУД.

Грамадзянскія справы у валасным судзе.

Валасному суду належаць усе справы між мужыкамі аб надзельнай зямлі на ўселякую суму і аб усей гаспадарцы на надзельнай зямлі (Земля купленная праз „крэсьціянскі банк“ лічыцца, як і надзельная). Калі пазываюць сяляне ня больш, як на 300 р., то трэба падаваць у той суд, дзе жыве адвечык, а калі справа ідзе аб нерухомай маёмасці, то ў тую воласць, дзе яна знаходзіцца. Валасны суд павінен прымаць жалабы на славах, можна і на пісьме. Суд валасны дармовы.

На рэшэнне суда незадаволеная старана мае права жаліцца. Жалабы на пісьме падаюцца не пазней 30 дзён пасля суда на імя земскага начальніка, праз той жа самы валасны суд, а ён перашлець у наветовы з'езд. Да жалабы трэба прыкладаць столькі яе копіі, колькі адвечыкоў. А копію рэшэння валаснога суда для з'езду ня трэба выбіраць, можна толькі браць для сябе, каб лепей зразумець рэшэнне. Воласць сама ўжо перашле гэтыя жалабы да земскага начальніка, каторы іншыя малыя справы зацверджае сваёй уласцю, а большыя перасылае у з'езд.

Угадоўныя справы у валасным судзе.

Угадоўныя праступкі разбіраюцца у воласці такія: 1) каторыя зроблены на зямлі надзельнай і калі праступкі зроблены мужыкамі і проці мужыкоў; 2) праступкі невялікія. Калі справа непадсудна, то суд перадае яе сам вышэйшаму. Валасны суд судзіць, напрыклад, кражы да 50 р., (апроч скаціны і коней), бойкі, сваркі, самоуіраўства, апроч парубак і др.

Незадаволеная старана падае жалабу у з'езд такім спосабам, як і грамадзянскія, толькі ня трэба копіі.

Земскі начальнік і гарадзкі судзьдзя.

Грамадзянскія справы. Земскі начальнік і судзьдзя разбірае справы між усімі станами. Земскаму начальніку падсудныя справы, калі адвечык, ці нерухомаць, аб якой ідзе гутарка, знаходзіцца ў яго вучастку і непадсудна валасному суду. Гарадзкі судзьдзя судзіць мястэчковыя справы. Ён судзіць: 1) калі пазываюць ня больш як на 300 руб. (вэкзэлі, страты); 2) іскі выхадзячыя з уладання нерухомага, ня больш як да 500 руб. (кантракты); 3) іскі

аб, нарушэнным уладаньні (аб захватах зямлі, калі не прайшло 6 месяцаў ад захвата). Аб прагонах, праездах судзіць ужо член акружнага суда. Жалабы аб гражданскіх справах земскаму і гарадзкому судыям падаюцца на пісьме, або на славах. [За кожны адзін рубель іску трэба унясьці 1 кап. (апроч іскоў да 10 рублёў, гэтыя дарма). За кожны ліст паданай бумагі па 10 кап. У кожным прашэньні павінна быць напісана: 1) хто пазывае, 2) каго, 3) колькі грошы ці што, 4) якіе мае довады (дакумэнты і сьведкі), дзе жыве сам і усе паменёныя асобы, 5) на колькі рублёў ацэнівае свой іск.

Форма прашэньня аб гражданскай справе.

ЕГО ВЫСОКОРОДИЮ

Господину Земскому Начальнику
6 участка Вилейскаго уѣзда.

Крестьянина Кривической
волости дер. Пецюли Ивана
Яковлева Булды.

Прошение.

Мѣщанинъ Иванъ Петровичъ Чайковскій, живущій въ застѣнкѣ Шоры Крайской волости, обязался доставить мне двѣ сотни кирпича въ мой домъ въ дер. Пецюли, при чемъ деньги 3 рубля получилъ въпередъ и обязался ропиской доставить мнѣ хорошо выдѣланный кирпичъ на своихъ подводахъ къ 1 сентября 1913 года,—но къ этому числу Чайковскій привезъ мнѣ всего 1 1/3 сотни и то плохого кирпича, стоющихъ не болѣе 1 рубля, а почему и ссылаясь на свидѣтельство Андрея Павловича Рудого, выдѣланнаго привезенный кирпичъ, прошу взыскаць съ Чайковскаго въ мою пользу 2 рубля и судебныя заведеніе дѣла издержки, а въ случаѣ неявки отвѣтчика прошу дѣло разобрать заочно. Свидѣтель Рудой живетъ въ дер. Значкахъ Хотынской волости.

Настоящее дѣло прошу разобрать въ моемъ отсутствіи *),

Булда.

1913 года сентября 15.

Форма прашэньня аб вѣксэлі.

ЕГО ВЫСОКОРОДИЮ

Господину Земскому Начальнику
5 участка Опшанскаго уѣзда.

Крестьянина Ивана Иванова
Дулэбы, Воложинской волости
дер. Смоктуны.

Прошение:

Прилагая при семъ вексель на 300 руб., выданный мнѣ дворяниномъ Антономъ Ивановичемъ Лабановскимъ, живущимъ въ им. Краковка Воложинской

*) Бо калі ненапісаць гэтаго, то за неяўкай пазоўды судзьдзя справу скасуе.

Петрашкевича, проживаючого в гор. Радошковичахъ по Кейданской улицѣ. Прошу подвергнути его законной отвѣтственности и взыскать съ него въ пользу 3 р. Къ разбору дѣла прошу вызвать свидетелей: 1) Петра Феликсовича Колоду, жительствовающаго въ дер. Киселяхъ, Радошковск. вол. который видѣлъ какъ обвиняемый выѣжалъ изъ дер. Колосы въ ночь на 20 сентяб. я. везти овцу, и 2) Василия Александрова Печольскаго, живущаго въ дер. Сыцевичахъ Радунской вол. бывшаго со мной при опознаніи овцы у мѣщанина Ф. А. Петрашкевича.

Иванъ Федоровъ Рыбакъ.

10 октября 1913 г.

Паветовы з'езд.

Атрымаўшы справу ад валаснога суда, земскаго начальніка гарадзкаго судзьдзі, з'езд на усе справы будзе вызываць павесткі камі староны. Можна прасіць з'езд папытаць сьведкоў, што не папраўдзе паказалі, пад прысягай і прывясыці новых. Калі прывязеш сьведкоў без павестак сам у з'езд, то трэба: 1) прасіць перад разборам справы, каб іх суд папытаў і 2) трэба пілновацца, каб яны ў залі суда не былі, як справа пачалася, калі іх суд не паключі. У судзе кожны павінен гаварыць праўду, каротка і не плясыці, што не належыць да справы.

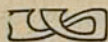
Гражданскіе справы з'езд рэшае аканчацельна і рэшэньне спаўняецца. Напрыклад грошы узысківаюць, і трэба плаціць, с хаты выкідаюць, з арэнды так сама; але каб сам суд зрабіў вялікую абмылку, то незадаволены можа ў 30 дзён жаліцца губэрскаму прысутству. Але гэту (кассационную) жалабу зможа напісаць толькі адвакат, просячы, каб губэрнскае прысутство сказала з'езду нанова разабраць справу, дый гэта рэдка бывае. Рэшэньне спраў, што прыйшлі з воласьці, з'езд перэдае да спаўнення ў воласць, а ў справах ад земскаго начальніка і судзьдзі трэба выбіраць спаўніцельны ліст са з'езду самому. Калі ў з'ездзі за судзяць, то лепш плаціць самому пад распіску, бо іначэй будзе ўзыскаваць прыстаў, а за гэта яму прыдзецца шмат плаціць за спаўненне.

Угалоўныя справы. У угалоўных справах рэшэньне так сама лічыцца аканчацельным, але спаўняецца толькі тады, калі праз 2 тыдні незадаволеная старана не абжалуе у губэрскае прысутство. А калі прыговор увайшоў у законную сілу, то яго спаўняе сам суд.

* * *

Справы, каторыя не падсудны валасному суду, земскаму начальніку і гарадзкому судзьдзі, разбірае паветовы член суда і акружны суд.

У валасным судзе, у земскаго начальніка, гарадзкаго судзьдзі і з'ездзі адвакат не патрэбен, у другіх судах без адваката абыйсьціся цяжка.

АБ ГЭРБАВЫХ МАРКАХ.

Заўсёды уважайце, каб за грошы, узятые ад Вас на маркі, і былі куплены гэрбавыя маркі ды наклеены на Вашых дакументах.

Гэрбавых марак ня трэба клеіць на паперы: 1) што датыкаюць рэкрутчыны; 2) на судзёбныя па угалоўных справах і па тых, што разглядаюцца у міравых і гарадзкіх судзей, у земскіх начальнікоў і у паветовых членаў акружных судоў; 3) на чэкі; 4) на уселякія рахункі і дакумэнты ня больш 5 рублёў; 5) на дагаворы аб найме на сельскія работы і на рабочыя кніжкі; 6) калі просіце аб назначэньні падмогі семьям тых, што згінулі падчас апошняй вайны з японцамі; 7) бадай на ўсе дакумэнты, што датыкаюць прасьветы; 8) на прашэньня да Цара, 9) на прашэньня аб куплі зямлі пры помачы Крэсцьянскага Банку, 10) на свідзецельствы аб беднасьці, што збяднеўшым выдае паліція; калі іх падае чалавек, каторага абвесьцілі «несостоятельным» даўжніком і 12) на паліцэйскія дакумэнты аб „лічності“ (асобе) чалавека, як пашпарты і т. п.

АБ ТЭСТАМЭНТАХ.

Тэстамэнты бываюць *нотар'яльныя і дамовыя*.

Нотар'яльны тэстамэнт робіцца у нотар'юса нейначэй, як пры трох сьведках.

Дамовыя тэстамэнты пішуцца там, дзе жыве той, хто адпісы-

вае, і ня могуць быць раней зацьверджэны, як пасьяля яго сьмерці.

Форма дамовага тэстамэнту.

Во имя Отца и Сына и святого Духа. 1914 года (*гэтаго*) месяца, дня я, нижеподписавшийся (*стан, імя, па бацьку, прозвішчэ*), находясь в здоровом уме и твердой памяти, завещаю после моей смерти все мое благоприобретенное имущество движимое и недвижимое, в чем бы оно ни заключалось и где бы ни находилось, *такому то* (*стан, імя, па бацьку и прозвішчэ таго, каму аписываецца*) в полную собственность. (Подпись адписываючаго). Аминь.

Калі тэстамэнт піша сам той чалавек, каторы адпісывае, тады трэба каб пад тэстамэнтам былі ешчэ дзьве подпісі — сьведкоў. Форма подпісі сьведкоў гэткая.

Что это духовное завещание собственноручно написано и подписано завещателем (яго стан, імя, па бацьку і прозвішчэ), находящегося в здоровом уме и твердой памяти, подлинна в том сьвидетелем былъ и руку приложилъ... (подпись).

Другі сьведка тое самае піша.

Калі тэстамэнт пішацца рукой другога, а не таго, хто адпісывае, — тады пад тэстамэнтам павінна быць ня толькі подпісь таго, хто атпісывае, і таго, хто пісаў, але ешчэ і трох сьведкоў. У гэтым прыпадку форма подпісоў такая:

Это духовное завещание со словъ завещателя... (яго стан, імя, па бацьку і прозвішчэ), находящегося в здоровом уме и твердой памяти, писалъ (напрыклад, *валасны пісар Курыла Семеновъ Алексенко*). Къ сему духовному завещанию... (*стан, імя, па бацьку прозвішчэ таго хто падпісывае*) руку приложилъ (подп.). Что это духовное завещание писано волосным писаремъ Курылой Семеновымъ Алексенко со словъ завещателя (*стан, імя, па бацьку і прозвішчэ адписываючаго*) находящегося

въ здоровѣ умѣ и твердой памяти, и имѣ, завѣщателемъ, собственноручно подписано въ томъ свидѣтелемъ былъ и руку приложилъ... (шляхці Рыморъ Янкоу Ярошевич). Въ томъ же свидѣтелемъ былъ и руку приложилъ... (напр. селянин Фѣдор Мікітоу Подіпчэнко). Въ томъ же свидѣтелемъ былъ и руку приложилъ (напр. купец Мікола Станіславоу Афанасенко).

Калі тэстамэнт пішэецца на некалькіх аркушах паперы, тады адпісываючы павінен падпісацца пад першым аркушам, пад другім і т. д., — аж да самага канца тэстамэнта.

У нас ні сьведкамі ні пера-

пісчыкамі тэстамэнтаў ня могуць быць: 1) тые, у карысьцях каторых зроблен тэстамэнт; 2) крэўныя да 4 лініі і сваякі, калі тэстамэнт хоць часьцю робіцца не ў харысьцях простых насьледнікоў; 3) апекуны і экзэкутары, назаачаемыя (спаўніцелі) у гэтым тэстамэнці; 4) тые, што павэдлуг законоў, самі ня маюць права апісываць; 5) усе тые, што па агульных законах ня могуць быць сьведкамі у цывільных справах; 6) бязлетніе і неграмотныя.

Новы закон аб рэкрутчыне.

Прычыны дзеля каторых рэкрутоў бракуюць пры наборы. Салдат ня можа быць н жэйшы 2 аршыноў і 2¹/₂ вершкоў; абхват у грудзѣх павінен раўняцца палавіне узросту.

Да хвароб, дзеля каторых найчасей не бяруць у салдаты, прыналежаць: пухліна ўсяго цела; застарэлы рэўматызм, хваробы скуры, калі іх няможна вылечыць: лішаі, пархі, падскурныя гузы (ваўдары), калі яны меняюць кшталт цела; застарэлыя скулы; пранцы: раны: калі яны перэшкаджаюць рухацца; падучая хвароба; дрыжачка рукі ці нагі; няпоўны розум; каўтун, кароткасць павек; сылепата; зыз; заросшыя вушы; глухата, нехват вушэй; недахват ў будове губы, калі гэта перашкаджае есьці або гаварыць; немата; зайчыя вусны (трырустнасць); нехват 10 зубоў або 7, калі іх німа у аднэй пашчэнцы; скрыўленьне шыі; валё (зоб); скрыўленьне хрыбетнай косьці; кіла; камень пузыра; недахват мужчынскаго члена, рукі, нагі, крывагубасць (скрыўленьне вусноў, нехват большаго пальца, або паказнаго на правай руцэ; або двоух зразу пальцоў на аднэй руцэ; калекіе пальцы; або калі вялікі палец зросся с паказным; калі на руцэ больш 5 пальцоў

Калі хто з рэкрутоў акажэцца за слабы на ваенную службу, або калі посьле цяжкай хваробы выздараўлівае, ці ляжыць хворы на цяжкую хваробу каторая не увальняе ад салдатчыны, то даецца на ход адсрочка; калі і ў новым наборы аказаўся б нездароў с тых самых прычын, тады ізноў даюць на год адсрочку; а калі і за гэты год непаправіцца, то залічаюць у апалчэнцы, або зусім звальняюць ад службы.

Хто скончыў 15 гадоў жыцця, той ужо ня можа дастаць пазвалення на пераход у чужаземнае падданства, пакуль не адбыў ваеннай павіннасці, або пакуль яго ад яе не звольнілі. Ад 15 лет закон аб ваеннай службе накладвае гэту павіннасць ужо на ўсіх.

Кожны год можа быць толькі адзін набор; станавіцца да набору павінны тые хто скончыў к 1 январа гэтаго году 20 лет.

Рэкруты, ўзятыя па набору, і „вольнаопределяющееся“ II разраду павінны служыць: 1) у пяхоце і артылерыі (апрача коннай) — тры гады і 15 лет быць у запасе; 2) у іншым войску — 4 гады і 13 лет у запасе. Адбыўшы службу, рэкрут праз першыя 7 гадоў лічыцца запасным першай чэрады, а пасля праходзіць у запас другой чэрады; павэдлуг гэтаго па прыказу Гасудара іх бяруць у патрэбі ізноў на службу — сперша запасных першай чэрады, пасля ўжо — другой. У ваенным флоце служба пяць гадоў і ў запасе — пяць.

Ваенны і марскі міністры маюць права сваей уласцю клікаць запасных на вучэньне: афіцэроў і чыноўнікоў ня больш трох разоў і кожны раз не даўжэй, як на 8 тыднёў; салдатоў — ня больш, як двойчы, і кожны раз не даўжэй, як на 6 тыднёў.

Рэкруты, каторыя зумыслилі самі сябе пакалечылі, павінны ісці ў салдаты, хаця бы іх і трэба было ад службы звольніць.

Бяруць на службу рэкрутоў, ня менш 2 арш. і 2 с палавінай вяршкоў росту; апрача таго іх павінна аглядаць асобная камісія, чы здаровы.

Па сямейнаму палажэньню рэкруты дзеляцца гэтак:

да 1 разраду належаць: 1) адзін сын у бацькоў; 2) ядыны здольны да працы пры бацьку ці матцы ўдаве, калі не мае брата дайшоўшаго 16 лет. або старэйшаго, каторы служыць у салдатах і канчае службу праз год; 3) ядыны здольны да працы брат пры адным ці болей братах, або незамужных сёстрах — сіротах, калі не мае такіх братоў, як у пункце 2; 4) яны здольны да працы ўнук пры дзеду або бабцы, калі у іх німа іншых здольных да працы сыноў ці ўнукоў, каторыя падходзяць пад пункт 2; 5) ня шлюбны сын, каторы апекуецца маткай, незамужнай сястрой ці няздольным да працы братам, калі ён сам, або яго matka ці сёстры не маюць здольнаго да працы брата, як у п. 2; 6) не жэнаты ўдавец, калі мае аднаго ці болей сваіх дзяцей;

да 2 разраду: ядыны здольны да працы сын пры здольным да працы бацьку, каторы мае ад 50 да 55 гадоў, калі німа другога сына, сына скончыўшаго 16 лет. або такога, што ўжо служыць у салдатах і будзе вольны праз год;

да 3 разраду: 1) той што лічыцца у 2 разрадзе, калі бацьку німа 50 лет; 2) рэкрут катораго чарод наступае па брату-салдаце забітым, ці прапаўшым бяз вёсці на вайне.

да 4 разраду: 1) чародны па сваім брату, каторы адбывае рэкрутчыну і праз год не звальняецца; 2) рэкрут, каторы не папаў у I, II ці III разрад с тэй прычыны, што мае малодшаго

брата, скончыўшаго 16 лет, або старэйшаго, калі яго праз год звальняюць; гэткаму рэкруту будучь даваць адсрочку на год.

У ўсіх гэтых прыпадках браты зродныя (двожуродныя) ня лічацца.

Пасынкі карыстаюць с правоў сыноў, калі іх бацька ці родная матка жыве; пасья іх сьмерці войчым, або мачыха павінны давясьці, што пасынак іх ядыная падпора у жыцьці. Прыёмныя сыны карыстаюць с правоў родных сыноў, калі былі усыноўлены не пазьней, як 10 гадоў. Калі ў сямі ёсць два ці болей здольных да працы пасынкоў, дык і с правоў сына можэ карыстаць толькі адзін.

Няздольнымі да працы для сямі лічацца: калекі і бязсільныя, ссыльныя і аб каторых німа ніякой весткі, ня менш як ад трох гадоў, а так сама адбываючых ваенную службу.

Хто належыць да 1 разраду, той (апрача жыдоў) зусім ня йдзе у салдаты, хаця бы пры наборы аказалася недахватка рэкрутоў.

Пры наборы павэблуг патрэбы. устанаўліваецца гэткая чэрада: найперш рэкруты 4 разраду, пасья калі іх не хапіло, 3 разраду, а за імі 2. Толькі жыды, калі не хапіло 4, 3 і 2 разраду, ідуць нават і тады калі належаць да 1 разраду.

Калі у сямі салдата зрабіліся важныя перамены, і ён перайшоў да 1 льготнага разраду, тады яго пускаюць дамоў, залічыўшы у апалчэньне.

Калі у сямі павінны станавіцца адразу колькі душ, ідзе ў салдаты найстарэйшы, або той, каторы сам захочэ ісьці.

Між іншымі стацьцямі новаго закону найбольш цікавы тые, каторыя назначаюць дактаром ветэрынарам і правізарам служыць простымі салдатамі праз 4 месяцы, а праз 16 месяцоў адбываць павіннасць павэдлуг сваей спэцыяльнасьці. Вялікую перамену заводзіць закон і ў жыцьці вучыцелёў адгэтуль і яны павінны служыць у салдатах 2 гады, калі перад гэтым ці пасья службы праслужаць вучыцелямі ня менш пяці гадоў. Як ведама пяцілетняя вучыцельская служба дагэтуль зусім звальняла і ад рэкрутчыны. Цяпер гэтай льготы німа, ды нават тые, што недаслужылі вучыцелямі поўных 5 лет, павінны даслужыць у салдатах той час, які ім скінулі.

ГАСПАДАРКА.

Гаспадарка нашых часоў, не падобна да гаспадаркі тэй, якую вялі нашы дзяды; а не падобна яна не адным, што цяпер замест сахі ужываюць мейсцамі плугі, а замест дрэўлянай бараны — ужываюць жалезную, амэрыканскую спружыноўку; — падсеваюць парашкі, сеюць лубін і інш.

Даўнейшы гаспадар стараўся, каб са сваёй гаспадаркі мець жыта на хлеб, ячменю на крупы, аўса на бліны, капусты, буракоў, бульбы, каб мець малака, мяса перья, як адэжу і усяго, што трэба для жыцьця.

Цяперашні тып гаспадаркі іншы тым, што земля — гэта толькі варштат, фабрыка да вырабу тавару, каторы можна было б найдаражэй прадаць. Цяпер гаспадар не павінен зьвертаць увагі на тое, каб было *усе сваё*, а на тое, каб *на ўсе было*, на ўсе хапало з яго працы.

І вось у Амэрыцы мы ужо можэм бачыць такія наскрозь сучасныя тыпы гаспадарак: гаспадаркі спеціальныя.

Такая спеціальная гаспадарка прынароўлена да таго, каб вывесці як можна болей аднароднага тавару, а за выручэныя ад продажы таго тавару грошы, ён ужо здаволівае ўсе свае патрэбы. Там спеціалізацыя гаспадаркі пайшла так далёка, што ёсць хутары (фэрмы), каторыя гадуюць напрыклад, адных толькі курэй, іншыя — ўсю сваю зямлю засадзілі садам і то адным гатункам дрэў. Гэткая спеціалізацыя мае той добры бок, што гаспадар, вытвараючы адзін, які колечы прадукт на продаж, можа добра знацца, як гадаваць, як вытварыць найболей і найлепшага, тым самым і найдаражэйшага, тавару; тады, як наш гаспадар, вядучы разнастароннюю гаспадарку, каб на ўсім знацца, павінен быў быць чужым на ўсе якія ёсць на сьвеці ведаць навукі. Гаспадар пры спеціальнай гаспадарцы можа мець са сваёй гаспадаркі у дзясяцера, а то і у дваццацера большы даход. Гэткі новы тып гаспадаркі пачынае цяпер шырыцца і ў заходняй Эўропе.

Пачынае ён заваёвываць і ў нас што раз большае мейсца па дварох і хваліварках, дзе гаспадараць больш рухлівыя і сьветлыя гаспадары і беда толькі у тым, што наша вясковая селян-

ская беднота не хапаецца гэтаго, бо спеціальныя гаспадаркі акурат найболей даюць карысьці там, дзе свае рабочыя рукі за усім глядзяць.

Ведама, да усякай спеціальнасьці патрэбна спеціальная навуковая падгатоўка і нельга думаць, што у адзін — два гады нашы селяне ўсей масай прыйдучь на спеціальныя гаспадаркі без падгатоўкі і без знаньня. Жыцьцё зазвычай належыць да сільнейшых, і за спеціальную гаспадарку жыцьцё прымусіць нас узяцца, але возмуцца за гэта найсільнейшыя с паміж нас. Сільнейшыя навукай, энэргіяй, спрытам. Людзі не энэргічныя астануцца ззаду і павінны будуць уступіць мейсцэ болей рухліваму элемэнт. Дзеля гэтаго трэба сьвятлейшым гаспадаром, мяркуючыся з варункамі у якіх знаходзіцца іхняя гаспадарка, які тавар найлягчэй і найдаражэй можна прадаваць у іх аколіцы, брацца за спеціальныя гаспадаркі, пачынаючы ад навуковай стараны данай спеціальнасьці.

Хто бываў у латышоў каля Рыгі, той бачыў на шчырых пясочках буйныя ягаднікі суніц (землянікі, трускавак), с пясчстаго гародчыку у поўдзесьціны латышскі селянін за лета выручае 1000—1500 рублёў за ягады. Шмат дробных гаспадарак у нямецчыне і у чэхіі выбіраюць добрыя грошы с гадоўлі сьвіньней, асабліва калі хапае рабочых рук дагледзіць іх акуратна. Гадоўля сьвіней, гусей, качак, курэй у вялікіх гаспадарках не аплачываецца, а у малых дае вялікі даход.

Адным словам новая гаспадарка, гэта гаспадарка спеціальная, каторая зямлю лічыць варштатам для вырабу як найбольшаго чысла, як найлепшаго, найдаражэйшаго і па скольку змога, аднароднаго тавару. Старая гаспадарка, каб пракарміць і здаволіць усе патрэбы гаспадара, вымагала абшару зямлі. Новая гаспадарка вымагае ад гаспадара знаньня, навуковай падгатоўкі у аднэй якой колечы спеціальнасьці і купецкай рухлівасьці. Цяперэшні новы гаспадар павінен, так сказаць, стаяць аднэй нагой на сваім загоне у вёсцы, другой — на рынку ў горадзе.

Лемеш.

Новы спосаб сельскай-гаспадаркі у Беларусі.

Сьвядомы гаспадар Сьвенцянск. пав., Віленск. губ. М. Яловецкі у „Настольной кнігь рускаго земледзьца“ дае дужа цікавую стацьцю аб новых спосабах гаспадараваньня на пясках у Беларусі. Гэта стацьця разбірае сельскую гаспадарку шырока, а дзеля гэтаго звертаем увагу нашых чытачоў на важнасць гэтай стацьці.

На ўсёй Беларусі дзесяткамі тысяч дзесяцін цягнуцца, як змерыць вокам, песчаныя абшары, з беднай расьліннасьцю і прарэзаныя чысьленымі тарфянымі, балотамі і сенакосамі. На гэтых неураджайных раўнінах раскіданы чысьленныя бедныя вёскі і засьценкі. Праведзяючы праз нашу старонку, пабачыце вузкія шнурочки селянскіх зямель, засыпаныя каменямі і заросшыя убогай зяленьню, каторую на першы пагляд нельга назваць якой колечы збажыной. Не маючы сельска-гаспадарскай навукі наш селянін з году на год перэбываецца, напоўгалодным жыцьцём Пачарнеўшыя, уросшыя у зямлю селянскія будынкi і стады галоднай недакормленай скаціны, падобнай хучэй на абцягнутыя скурай шкілеты, дапаўняюць непрыглядны абраз селянскага жыцьця ў Беларусі. Тымчасам на падобных-жэ землях у суседняй нямецкай, мы бачым плаваючыя ў малаку і мёдзе фэрмы, багатыя ураджаі; там сеюць пшаніцу, а бульба падчас дае дзіўныя ураджаі.

Кажучы аб палепшэных спосабах палявой гаспадаркі, нельга не ўспамянуць тых абмылак, каторыя усюды лежаць у аснове нашага паляводзтва і бездаходнасьці нашых песчаных зямель. Наш селянін кіруецца палепшыць гэтакія землі толькі пры помачы хляўнога навозу; на гэта ён трымае, як можна больш, кароў.

На першым мейсцы у нас стаіць мэта дастаць ад скаціны гной: малако-ж і мяса адсуваецца на другі чарод. А дзеля гэтаго глаўны даход, які мы павінны мець са скаціны (за малако, масла, мяса) мы не маем. Значэ скаціна у нас гэта толькі дарагая машына для вырабу гною.

Большая частка гаспадарак у нашай старонцы, мае больш скаціны, чым можна пракарміць. Вось дзеля гэтаго у нас вечны недахват пошару і саўсім малы даход са скаціны. Увесь клопат нашага селяніна па часьці гадоўлі скаціны ў тым, што як небудзь прадзержаць да вясны скацінку, а там выпусьціць яе на свой промысел, на пакрытае, ня радка, ешчэ сьнегам поле. Зімовыя галадоўкі чэрадуюцца тут летнімі галадоўкамі для скаціны.

На што-ж гэта безканечная галадоўка скаціны?

Толькі дзеля таго, каб дабыць ад скаціны патрэбны гной. Праўда, бяз гною абыйсьціся нельга, але які ж гной можа даць галодная скаціна?

Нават пры вялікім чысьле скаціны усё-ж такі гною нехватае, а раскідаць гной гэтакім тонкім слоём на такой зямлі як наша, дзе гной трэба класьці тоўстым пластом, нічога не памагае.

На нашых лёгкіх песчаных землях, каторыя ня могуць затрымаць у сябе навозных солей — гной гэты на колькі тыднёў, пад уплывам паветра і вады, раскладаецца, часьцю выветрываецца часьцю спаласківвецца дажджом у глыб зямлі, так што у пахатным слаю астаецца дужа мала не разлажыўшыхся кусочкоў саломы. На „угноенай“ гэтакім парадкам зямлі наш селянін засевае сваё дабро, спадзеваючыся на ураджаі ён дарма затрачвае увесь запас свайго корму, усе свае лішніе капейкі,

усе свае сілы, каторыя бязьслідна прападаюць у ненасытным пяску.

Кажу ізноў: гной мае вялікае значэнне на полі і аплачываецца толькі тады, калі мы можам мець яго са сваёй гаспадаркі дармо. А у нас гной гэты каштуе і каштуе гэтак дорага, што растрачваць яго абы як і стратна і грэшна. Гадоўля скаціны на нашых убогіх песчаных землях, як спосаб дабыць гной, адбірае дармо у нас працу і грошы. Скаціна павінна нам даваць маляко, масла, мяса, а гной павінен нам аставацца дармо, за салому і працу. Толькі тады, калі у нас будзе годзі корму для скаціны; калі ня будзем жыць толькі неякімі надзеямі на вялікі запас гною, на вялікі ураджай, — мы выбьемся на больш простую дарогу, па каторай, ужо сотня гадоў, ідзе да багадзця і культуры суседня нам нямэччына.

Што-ж магло-б паправіць песчаную зямлю і ў той самы час даць многа корму гаспадарцы? Навука і практыка кажэ: гарошкавыя расьліны (лубін, сэрэдэля, канюшына, віка і гарох палюшка). Гарошкавыя расьліны, пры помачы жывучэк, зьбіраюць с паветра азот. Апрача азоту гарошкавыя расьліны сваімі доўгімі і крэпкімі каранямі глыбока пранікаюць у зямлю і звязываюць рыхлы пясак. Звязаная гэтак парадкам пешчаная земля ужо затрымвае ваду, не так крэпка нагрэваецца летам і не так прамерзае зімой.

Каб паказаць на сколькі больш карысьцен зьлёны навоз, чым гной с хлявоў М. Яловецкі гэтак вылічае. Скажэм адна селянская карова, вагой 15 пудоў будзе стаяць ад 15 кастрычніка да 15 красавіка, гэта значыць 195 днёў, у хлеві. Сярэдняя кармавая норма, залічаючы сюды падсілку, у селянскай гаспадарцы будзе: сена 10 ф., ярай саломы 15 ф., аржаной саломы 10 ф. Праз 195 дней гэта будзе:

сена 50 пуд. па 35 кап.	17 р. 50 к.
ярай саломы 75 п. па 20 к.	15 р. — к.
бульбы 25 пуд.	3 р. 95 к.
аржаной саломы 50 пуд.	14 р. — к.

Усяго . . . . . 50 р. 45 к.

Калі адлічыць ад гэтаго вартасць малака (50 пуд. па 50 к. за пуд) — 25 руб. і 3 р. за целёнка, то гной абходзіцца гаспадару 20 — 25 руб.

Вага гною ад адной каровы 300 — 320 пуд. Канечна патрэбныя 1000 пудоў гною на дзясціну абходзіцца нашаму селяніну каля 70 рублёў.

Паглядзім цяпер, сколькі абойдзецца дзясціна занятаго пад лубін папару.

Насенне лубіну 15 п. па 75 к.	10 р. 50 к.
Калійнай солі 30% 2 мяшкі па 4 р. 35 к.	8 р. 70 к.
Томасшляку 16% 4 мяшкі па 2 р. 40 к.	9 р. 60 к.

Усяго . . . . . 28 р. 80 к.

Сярэдні ураджай лубіну дае каля 1.500 пудоў зялёнай масы (лічучы і карэньня) з дзесяціны. Мінэральных частак будзе тут шмат большы % чым ад звычайнага гною (меней болей на 1¹/₂ раза). Страта на гною ясна (70 р. гной, а 28 р. 80 к. зялёны навоз).

З гарошковых расьлін лепей за ўсё збіраючых азот, першае месца займае лубін, сіні лубін жоўты лубін, белы лубін, лубін многалетні. Для нашай беларускай старонкі найбольш падходзіць сіні лубін. Гэты сіні лубін хаця дае менш зялёнай масы, чым жоўты, але затое дае больш азоту, мае больш развітыя карэньня і больш выносьлівы на блугую зямлю і клімат. Апрача таго сіні лубін мірыцца с тым, калі ў зямлі бывае вапна, тады калі жоўты лубін ад вапны прападае. (Усё-ж такі радзім на саўсім песчаных землях побоч с сінім лубінам сеяць і жоўты, каб праверыць каторы лепей удасца).

Чароднай расьліной пасья лубіну, каторая мае вельмі важнае значэньне для гаспадаркі с песчанымі землямі, будзе сэрэдэля. Апрача таго, што сэрэдэля, узбагачывае зямлю азотам, яна ешчэ дае найбольш, з усіх пасеўных траў пажыўнага смачнага сена і багатае бялком зярно.

У канцы, як ужо было вышэй сказана, да чысла азотазірацельных трэба прылічыць канюшыну, гарох-пялюшку, віку боб і др. Увясці гэтыя расьліны у правільны пладазмен і павінно быць глаўнай задачай гаспадара на песчаных землях. У нас на Беларусі гарошковыя расьліны павінны высевацца: перш-наперш на папарным полі (лубін), пасья, разам з другімі расьлінамі (сэрэдэля, канюшына).

Асновай пладазмену на убогіх песчаных землях павінна быць, засеяны лубінам папар. Поле пад пасеў лубіну павінно быць зроблена акуратна, каб на ім не было пырніку і зеліва. Толькі на добра зробленай і чыстай зямле лубін забеспечывае ураджай коласных расьлін. Штучныя навозы пад лубін высеваюцца гэтак: 12 пуд. (2 мяшкі) 30% калійнай солі і 24 пуды (4 мяшкі) тамасляку на дзесяціну.

Штучныя навозы радзяць высеваць ешчэ з восені. Высеваюць лубіну на зялёны навоз у нас у пачатку другой палавіны мая. Насеньня трэба на дзесяціну ад 15 да 18 пудоў.

С пасевам лубіну ня трэба зацягываць да канца мая, бо тады лішне позна прыдзецца заорываць лубін. Трэба прыняць рэгулу заорываць лубін, прынаймні, са 3—4 тыдні да пасеву жыта. Зялёныя навозы, у тым чысьце і лубін трэба заорываць уважаючы каб не лішне глыбока. Глыбокае заорываньне дрэнна тым, што лубін не так скоро перэгнивае у зямлі. Многа гаспадароў жаляцца на тое, што цяжка заорываць лубін. Каб добра прыкрыць лубін варта карыстацца перш бараной. Пускаючы барану па лубіне перэд араньнем плугам, мы расчэсьваем нават найбольш пابلутаныя калівы і гэтым памагаем таму, што пасья плуг шчыльна прыкрывае лубін зямлёй.

Каб больш выкарыстаць заняты пад лубін папар, радзім высеваць у лубін каля 3 пудоў на дзесяціну вікі гароху і гарчыцы. За два тыдні перэд заорываньнем, засеянаго гэткай мешанкай папару, выганяюць скаціну, каторая выедае да чыста ня толькі пасеяную вікавую мешанку, але і ўсе травы. У сьлед, пасья высеву жыта трэба поле прыкачаць цяжкім жалезным валам: гэта так патрэбная работа, што упускаць яе ніколі ня трэба. Рыхлая, не прыкачаная земля, гэта адна з глаўных прычын, што жыта вымерзае.

Апрача коласных расьлін, лубін служыць вельмі добрым навозам пад бульбу, у пладазмене бульба ідзе зазвычай пасья насеннаго лубіну. Лубін, назначэны на семя, сеюць як можна раней; радавы пасеў (фабрычнай севалкай) дае дзіўныя рэзультаты. Збор лубіну у больш халодных часьцях Беларусі адбываецца, або абрывацьнем сьпелых струкоў, або жнуць серпамі і жнівяркамі. У першым выпадку астаецца сухое быльлё лубіна, каторае укачываюць і заорываюць, у другім прыпадку лубінавую салому вывозяць вясной, разцілаюць і заорываюць разам с пасадкай бульбы. Ураджай бульбы пасья лубіну бывае добры і на найбольш пустых землях: сярэднім кала 700 пудоў з дзесяціны.

Сэрадэля займае, або асобнае мейсцо у плодазмене, або высеваецца пад прыкрыцьцём якой расьліны. Сэрадэля не глядзя на тое, што мае багаты карэньне, развіваецца па малу; дзеля гэтаго земля, назначэная на высеў сэрадэлі павінна быць добра выроблена і саўсім чыста ад пырніку і другога зелья. Высеваецца каля 2½ пудоў насеньня сэрадэлі на дзесяціну. Калі сеем пад прыкрыцьцём сэрадэлю, то лепей для гэтаго карыстацца аўсом, ці ячменём, чым жытам, бо ў жыце сэрадэля часам саўсім прападае. Найлепшым навозам пад сэрадэлю лічыцца калійная соль, каторая пры высеве 12 пудоў на дзесяціну вельмі узбагачывае зямлю азотам і дае багаты ўкос сена і зерна.

Што датычэ пасеву канюшыны на песчаных землях, то ураджай яе саўсім залежыць ад падсеву калійных і фосфорных навозоў. Калійная 30% соль ў чысьле 12 пуд. і тамашляк ў чысьле 24 пудоў на дзесяціну могуць забезпечыць саўсім добры ураджай канюшыны, нават на пустых песчаных землях. На гэткіх землях касіць канюшыну можна толькі адзін год. Многалетніе ўкосы — гэта толькі абман, просты само абман, каторы вядзе толькі да разрыцьця ўсяго плодазмену і да безкарыснаго перакідываньня зямлі. Купляючы штучныя навозы пад канюшыну трэба памятаць, што дзействуюць яны 2--3 гады, паднімаючы пасья ураджаі жыта і бульбы.

Пытаньне аб расьлінах на прыкрыцьце канюшыны ешчэ дагэтуль не разгадана, аднак, пішэ, М. Яловецкі, — я склонен да пасеву канюшыны у ярыне, дзеля таго, што зарно прыкрываецца лёгкай дрэўлянай бараной і лягчэй пераносіць, звычайную у нас на беларусі веснавую посуш.

Трэба памятаць, што у нас на песках, авёс высеваць лепей ў мешанцы з гарохам і ячменём і ніколі ня сеяць на тым полі, дзе перад гэтым была бульба. Гной у нас трэба вывазіць толькі пад бульбу, а не пад коласавыя збожжэ, як гэта усюды цяпер вядзецца па нашых селянскіх гаспадарках.

Німа расьліны, спосабнай у такой меры выкарыстаць гной на песках, як бульба.

Трэба прызнаць за вялікую абмылку калі кладуць поўнае навознае удабрэньне пад вікавую кармавую мешанку, сеяную на папарніым полі. Пад вікавую мешанку трэба класыці $\frac{1}{4}$ поўнага навознага удабрэньня, а рэшту пасьяля.

Самы просты спосаб пасеву лубіну у селянскіх гаспадарках на Беларусі, гэта выдзел асобных, найбольш бедных палеткоў пад пасеву лубіну і жыта.

Тое, што цяпер у нас нізка сельская гаспадарка не павінна тужаць нашых хлебарабоў. Развіцьцё аграномічэскай навукі ідзе шпарка наперад: шмат чаго, што перш лічылося немажлівым, цяпер тое робіцца перэд нашымі вачамі; у нашы часы пяскі усё больш і больш перамяняюцца у культурныя і ураджайныя землі. У акружаючым нас паветры, дзякуючы навучным аткрыцьцям і практыцы, мы знайшлі бездонную крыніцу, найбольш цэннага навозу — азоту.

С таго часу пясчаныя землі пераходзяць у чысло ураджайных зямель.

Пры развіцьці сельска гаспадарскай навукі і нашы беларускія пясчаныя пустыні пакрыюцца буйнымі ураджаямі і цвітучымі багатымі хутарамі.

Калі і як сеяць.

Добрая вырабка зямлі, умелая сеўба, воль дзьве работы, ад каторых залежыць ураджай.

Аднак у нас — ці мала такіх гаспадароў, каторыя вырабляюць зямлю абы як, каторыя сеюць абы як і абы якім насеньнем.

Насеньне на пасеву павінна быць добра прарастаючае, добра перэчышчэнае, поўнае і цяжкое. Дзяды і прадзеды нашы ведалі, што якім зернем пасееш, такое і вымалачываць будзеш, і дзеля гэтаго, ў доўгія зімовыя вечары, выбіралі зерняты на насеньне рукамі.

Цяпер, гэту мазольную ручную работу заступаюць розныя, хітра прыдуманьне, машыны да ачысткі зерня. Але машын гэтых у нашай старонцы мала: знойдзеш толькі дзе-небудзь у вялікім дварэ, па вёсках, хутарах і засьценках. Добра і гэта, але праз арфу і праз фухталь трэба зярнё па некалькі разоў прапушчаць, каб яно такі папраўдзі было атборнае, найлепшае.

І навука, і практыка паказалі, што буйное зярнё родзіць гэтак сама, — буйныя зерняты.

Пара пасеву ў гаспадарцы важнейшая ад пары жніва. Пасеяць трэба уллучыць у такі час, каб ні зарана і ні запозна. Час пасеву залежыць ад таго, ці весна рана, ці позна пачалася, дзеля гэтаго, безмала кожная ваколіца мае іншы час пасеву. Ня трэба зьвертаць увагі на варажбу пагоды па календару, ні на маладзік, ані на поўню, бо толькі добра выробленая і угноеная земля дае ураджай, а не варожкі. Земля ў часе сеўбы павінна быць сыраватая, але ня мокрая, добра абгрэтая сонцам і добра успаханая, каб да яе мело доступ сонцэ і паветрэ. Пакуль земля не абагрэецца, лішніца вады не ўбярэцца у зямлю, ды ральля не саўсім пухляная, то пасеў можа нізашто пайсьці. Раней можна сеяць на землях лягчэйшых — песчаных, каторыя скарэй абсыхаюць і агрэваюцца. На землях цяжкіх, глінястых, трэба сеяць пазьней, бо у гэтых землях доўга трымаецца сьцюжа і зарана пасеянае зярнё ў такую зямлю можа збуцьвець.

Найраней можна сеяць гарох, пасьяля авёс, а ужо ячмень трэба сеяць пазьней.

Сколькі трэба высеваць? гэта залежыць ад варункоў: — як ад даброты зерня, гэтак сама і ад гагунку зямлі, спосабу пасеву і др. Чым зярнё лепшае, чым земля багацейшая, тым менш трэба высеваць; на горшай зямлі трэба сеяць гусьцей, бо зярне там слабей куцьціца.

Пры раннай сяўбе трэба радзей сеяць, пры познай — гусьцей. Лішне густы пасеў — ня добра, бо тады дабро само сябе глушыць, вылегае, дае дробнае зярнё; лішне рэдкі пасеў, гэтак сама ня добра.

Некаторыя гаспадары стаяць за рэдкую сяўбу; яны кажуць, што тады збожэ куды лепей куцьціца. Што лепей куцьціца — гэта праўда, але куцьціца яно са шкодай усей расьліны і са шкодай для умалоту. Рэдка падсеяна збожэ дасьпевае пазьней і не ў адзін час, бо з аднаго карэньня вырастае многа каласоў; але, дзеля таго, што бакавыя калівы пазьнейшыя, то яны не дарастаюць да старэйшых каліў і атрымываецца зярнё не аднастайная, бо с тых бакавых каліў зярнё бывае дробнае, лёгкае. Дзеля гэтаго трэба сеяць сярэдне: ня лішне густа і ня рэдка, мяркуючыся на якой зямлі і якім насеньнем сеем.

Ярына вымагае зямлі пухлянай і чыстай ад зеля, а ў часе усходуў вымагае, каб было і шмат вільгаці ў зямлі. Дзеля гэтаго, на ярыну поле павінна быць заараная з восені, а вясной, каб не перэсушаць лішне зямлі, пунчаць толькі бароны, культыватары, спружыноўкі і інш. Значэ трэба старацца, каб вясной не араць пад ярыну зямлі.

Як толькі на вясну абсохне земля, пушчаем бароны, ці спружыноўкі, пасьяля сеем і зярнё прыкрываем цяжэйшымі, або лягчэйшымі баронамі, залежна ад зямлі.

Некаторыя гаспадары, пасеяўшы зярнё, вальцуюць зямлю, каб усходы былі раўнейшыя. Вальцаванне рэч не блага, толькі, пасья вальца трэба пусьціць лёгкую барану, каб зямлю зверху, крыху, узрыхліць, бо гэта бароніць зямлю ад высыханьня.

На цяжэйшых землях — лепей за усё вясной па восеннай ральлі пусьціць амэрыканскую спрунжыновую барану, сеяць і прыкрыць насенне лёгкай бараной. Толькі на цяжкіх, зліваючыхся глінах, трэба вясной плытка узараць зямлю плугам.

Лемеш

Якім зярнем сеяць.

Гаспадары павінны загадзя парупіцца, каб насенне на пасеў было гатова перад вясной. Калі ў гаспадара свайго насення на пасеў хоціць і яно добрае, то трэба не шкадаваць арфы і фухтала, каб насенне добра прачысьціць, каб у ім не было зеля і дробных, слабых зернятоў. Хто хочэ мець добры ураджай у восень, той павінен сеяць добрым зярнем вясной. Навука і практыка паказала, што кожнае зярнё на пасеў павінна быць: 1) буйное, 2) аднастайнае і 3) саўсім чыстае і здаровае.

Казі ж у гаспадара свайго добрайго насення німа, або німа чым яго, як трэба прачысьціць, то такі гаспадар далёка лепей зробіць, калі прыкупіць сабе добраго зерня на насенне, ні глядзя на тое, што прыйдзеца, вясной купляючы, крыху пераплаціць.

Хто хочэ перэменіць насенне сваё на новы які гатунак, то ніхай купляе у сваіх суседзёў, у дварох, ці засьцянках, у мейсцах вядомых з добрых ураджаёў і ў такіх людзей, дзе не ашукаюць.

Гаспадар раз у год толькі сее і раз будзе збіраць ураджай, дык кожная абмылка у пасеві прыносіць дужа вялікія страты гаспадару.

Добры гаспадар ні пашле сваей каровы да благога, дохлага бугая, ведаючы, што тады і прыплод будзе с каровы нікуды ні варты; гэтак сама і з насеннем, хто пасеі слабым насеннем — ні павінен чэкаць добраго ураджаю.

Здаровае і добрае зярнё, пасеянае у добра выробленую і не худую зямлю, можа даць і добры ураджай.

Памятайце ш, гаспадары, каб вашае зярнё на пасеў было буйнае, аднастайнае, саўсім чыстае ад зеля і здаровае.

Лішні.

Што такое «селекція» расьлін?

У жніва шмат гаспадару у полі работы, а ешчэ больш там навукі. Пакуль збожжэ стаіць на пні — лепей за усё відаць які у каго ураджай, што не дало збажыне расьці ды урадзіць, дзе прычына дрэннага ураджаю нават у добры год. Многа бывае гэтых прычын. Тут і ураджайнасць зямлі і выробка і сеўба і насеньне і дагляд — усё як на далоні відаць. Хто аб усім гэтым парушўся таму і жаць ёсць што, а каму родзіць не праца рук і розуму, а „год“, той заўсёды бядуе.

Адно толькі прычыну нашы гаспадары не бачаць, хоць яна што году дакучае ім. Гэта тая прычына, што сеюць у нас не найлепшыя сарты насеньня а вось: абы зяро.

Паглядзіце на любую селянскую ніву на жытцо, калі яно дасьпевае. Чаго толькі не ўбачыце там! як не вырабляе зямлю сваю гаспадар, ніхай як добра пасее, а усё-ж добрага, поўнага ураджаю рэдка хто дачэкаецца, ды і быць яго ня можа, бо у нас на аднэй ніве расьце жыта і такое і гэткае і высокае і нізкае, адно каліва пахінулося пад налітым каласом, а другое ешчэ наліваецца — зялёнае, адно скорчылося бо хворае, а другое высокае харошае. Вось прычына ў чым: што ў полі расьце не адзін сорт збажыны а мешанка з розных сортоў і гэта мешанка не ў адзін час дасьпевае і гэтым сама сябе глушыць. Вось тут і ста новіцца ў помач гэта, „селекція“ або *падбор* лепшага сорту зерна з ураджаю. Калі выпісаць сабе здалёку насеньня добрага сорту, то яно хутка на нашай зямлі і ў нашым клімаце перародзіцца. А калі с свайго поля атабраць лепшае насеньне, то з гэтаго насеньня напэўне вырасьце лепшае збожжэ. Уся „селекція“ апіраецца на гэтым законе прыроды, каторы кажэ: „якое насеньне — такое і пакаленьне“ з добрага насеньня, на гэі замаі зямлі і ў тых самых варунках, заўсёды вырасьце добрае пакаленьне.

Перад самым жнівам і ў часе жніва адбіраюць гаспадары лепшыя сарты расьлін у сябе на полі. Іншыя зрываюць па адным калоску на буйнейшых калівах; выбіраюць аднакавыя каласкі на масць, велічыню, туга набітыя буйным зярном. Назбіраўшы колькі трэба, лепшых аднакавых каласоў, малоцяць іх і зяро хаваюць у сухое мейсцо. А зімой, вольным часам перэпускаюць праз сіты, каб з гэтаго зерна выбраць буйнейшыя калівы і хаваць іх на абсеў. Сеяць трэба толькі вялікім, адборным, цяжкім і бліскучым зярном, бо буйнае зяро дае крэпкіе, здаровыя усходы.

Калі гэткім парадкам адбярэ ужо гаспадар с паўпуда зерна, ён робіць з ім тое самае, што і са скацінай гадаванай на расплод. Уважней вырабляе, ды гноіць зямлю, выбірае чысьцейшае, ды больш ураджайнае мейсцо даглядае, пільнуе і ў восені ужо мае столькі насеньня, што і самому ёсць ужо чым абсеяцца і суседзям прадаць, і гэта ужо будзе насеньне аднаго сорту, чыстае, бяз зелява, бяз сажкі і ражкоў.

Гэта адзін спосаб вывесці з «мешанкі» добры сорт збожжа. Юсць ешчэ і іншыя спосабы лягчэйшыя, але і не такія добрыя. Можна на вока на полі прымеціць дзе збожжэ лепшае, раўнейшае, чысцейшае, гэты кавалак асобна сжаць, вымалаціць, перавяць і схаваць на насенне. Можна і снапамі выбіраць лепшае збожжэ, але гэты спосаб ня паўны.

Такой расьліны, як бульба, «сэлекція робіцца іначэй. Калі ешчэ націна не адцьвіла і ня сохне, бяруць кічкамі ім мераюць усе лепшыя кусты бульбы. С пад найвышэйшых кустоў бульбу капаюць асобна, выбіраюць с пад гэтых кустоў гладзейшыя бульбіны сярэдняга размеру і пасья садзяць іх надобра вырабленай землі.

Летам калі бульба зацьвіце, ходзяць ізноў паміж кустамі і адмечаюць усе слабейшыя кусты — іх у восень выкапываюць асобна і адкідваюць ад ураджаю. За два — тры гады гэткай работы можна вывесці дужа добры сорт бульбы.

У нас мала увагі звертаюць гаспадары на падбор насеннага зерна, а гэта вялікая шкода.

А. Т.

Як вырабляць зямлю, каб яна добра радзіла.

Наш сельскі гаспадар думае, што толькі плугам і бараной можна вырабляць зямлю і мець з яе карысць, а ня ведае, што сама прырода дае гаспадару важных такіх супрацоўнікоў, як сонца, вецер, мароз, вільгаць, толькі трэба умець выцягнуць з іх карысць. Юсць і у паветры вялікае багацтво і дабро гэнае можна перэняць і аддаць зямлі — завецца яно азот. Наша канюшына, віка, гарох, лубін, многа яго перэнімаюць с паветра і перэдаюць зямлі, дзеля гэтаго кожнаму гаспадару, трэба хаця па трохі сяць лубін, канюшыну і віку.

З вясны гаспадар спешае араць, баранаваць, каб толькі ад суседа не адстаць, а з гэнаго нічога добраго не выходзіць: не бярыся за плуг, пакуль баразна блішчыць, бо пасья яе не разбарануеш, а земля пазбіваецца у груды і не закрые зерна. Ешчэ горш забаранаваць мокрую зямлю, бо пасья зробіцца над ей скарынка, як бляха і пад гэту скарынку не даходзіць ні сонца, ні вецер, земля не перэгнівае, не раскладываецца, а толькі кісьне, аручы адкідаюцца вялікія камы, цвёрдыя, як брус; на такой ральлі не спадзевайся добраго ураджаю.

Як толькі земля абагрэецца, высахне, выдабрэе, тады яна пад плугам крышыцца і часта бывае, што пазьнейшыя пасеў абганяе ранны.

Трэба надта берэгчы зімовую вільгаць у ральлі дзеля гэтаго нельга зямлю часта перэкідаць плугам, а пад яр пускаць толькі

спружыновыя бароны і не араць, калі ральля была заарана
у восень.

Надта дрэнна калі ральля на зіму баранавана, бо баразна не
перамеране і ня будзе крышыцца пад плугам, а веснавая віль
гаць скоро збяжыць с поля і ў зямлі не астанецца.

Пад бульбу трэба узараць поле з восені два разы, а на вясну
толькі перэбаранаваць і не садзіць бульбу у разору на цвёрдую
зямлю, а класьці на скібу, каб бульба магла расьці і аседаць ня
толькі у верх і па бакох карча, але і у глыб ад насеннай буль-
біны. Не бяры на насеньне лішне дробнай бульбы і не садзі гу-
ста. Бульбу трэба асыпаць на лета разоў чатыры, толькі нельга
абсыпаць, калі земля мокрая і як толькі картоплі пачынаюць
цвісьці.

Нашы гаспадары кажучь, што па канюшыне і па віце дрэн-
на родзіць жыта, але гэта непраўда, толькі трэба ведаць як зя-
млю абрабіць. Скасіўшы канюшыну, не дай зямлі высохнуць, не
ганяйся за пашай, а зараз паміж кучак канюшыны пускай спрен-
жыноўку і уздзірай зямлю на чорна, а потым, няздэль праз дзьве
пачынай араць і так вырабіш добра поле пад жыта, што людзі
не пазнаюць дзе была канюшына.

Часта можна бачыць на сельскіх палетках калі аруць аржані-
шчэ як выкідаюць на верх камкі гною. Ведаем, што нашы гас-
спадары разбіваюць гной дробна, але бывае, што зааручь яго лі-
шне глыбока, або у мокрую зямлю, дзе недаходзіць ні сонцэ, ні
паветрэ, так гной і прападзе скаменеўшы у зямлі.

Ярына і бульба дрэнна родзяць калі аржанішчэ позна, або
глыбока заарана, бо яно да вясны не перэгние, пасья перэшка-
джае у рабоце і земля ня добра вырабляецца. Не ганяйцеся за
пашай на аржанішчы, бо з яе німа карысьці, а заорывай поле
паміж коп, як толькі жыта сажнеш.

Не шкадуйце грошы на добры плуг і цяжкую барану, то ка-
валь ад вас не пажывіцца, ды і зямлю добра выробіце.

Не шукайце заводнаго насеньня, а лепей сваё добра ачыш-
чайце.

Трымайце менш жывёлы, а лепш яе карміце, бо с кепскаго
гною карысьці німа.

На полі, дзе гной скоро ідзе у глыб зямлі, давай яго менш,
але часцей.

Не забывайце што цяпер гаспадарыць бяз лубіну грэх.
Юрка Бусел с-над Слуцка.

Гутарка аб штучных навозах.

Не адзін гаспадар скажэ: хто яго будзе ганяцца за нежкімі
штучнымі навозамі, паскудзіць сабе рукі нет ведама у чым, калі

это часам і сьмярдзіць і грызе у вочы ды ешчэ і дорага плаціць за яго трэба, а ці вернуцца тые грошы? Тымчасам гной нікога не каштуе, а ён варт такі больш за уселякія новыя выдумкі. Ведама, што абыйсціся можна і без птучных навозоў, бо-ж нашы дзяды і бацькі іх не зналі, але-ж цяпер прыйшло на іх, каб найбольш карысці выцягнуць з зямлі, а хто пробаваў, той за апошніе гады навучыўся, што дабіцца гэтаго можна толькі спажываючыся штучнымі навозамі.

Адным словам — хто уздумаў паставіць на сваём, хто магнуў рукой на цэлу гаспадарку, сказаўшы сабе, што усё ён ужо ведае і лепшай гаспадаркі ня трэба, таму неварта талкаваць, што людзі на сьвеці маюць вяліку падмогу з гэтых навозоў: не для гэтага і гэтага, не для цёмных і сонных гаспадароў, што надта любяць сядзець на печы, а галавой папрацаваць баяцца,—гэта рада для тых, што гатовы ці то ад суседа, ці з кніжкі чаго небудзь навучыцца, абы толькі паправіць сваю гаспадарку ды прыдбаць яе больш зыску, каб палепшыць сваю долю і долю тых, дзеля каторых цэло жыцьцё гаруеш.

Іншы думае што яго ўласная кароткая практыка гаспадарская—гэта ужо уся мудрасць для тых, што працуюць на ральлі. На якога беса—кажуць—мне штучны навоз—гною нічым незаступіш!—другі трошкі разумнейшы пытае: «Што лепш: гной, ці штучныя навозы?» А такі абодвы маюць абмылку, бо праўда прытэлілася па сярэдзіне. Людзі не вінаваты, што гэтак думаюць і гаворучь, ці пытаюць — яны не вінаваты, што маюць абмылку. Ніхай-жэ толькі у абмылцы не трываюць, ніхай раз зразумеюць, што адным штучным навозам абыйсціся ня можна гэтак сама, як з адных толькі грыбоў боршчу не зварыш. Штучныя навозы ідуць толькі у прыдатку і дзеля гэтаго іх толькі *спажываючымі* называюць.

Нашто гноім навозам зямлю? Унаважываем яе на тое, каб расьлінам, што на ей пасееш, падбавіць корму. Як скаціна не расла і хутка б з голаду пала, каб ей есці і піць не даў, гэтак і сама і расьліна ня вырасла-б, і борздо-бы зьвяла і памерла, каб не далі ей вады і корму. Усё, што ёсць у скаціне: мяса косьці, скура, кроў і іншыя выводзіцца з таго корму, што ей даецца, гэтак і ўсё, што ёсць у расьліне: яе кара, дрэвоціна лісьце карэньне, насенне — выводзіцца з гэтых кормоў, з каторых расьліна бяз добраго корму будзе слабенька і квола і вялікаго ураджаю гаспадару не дасць. Каб карміць скаціну трэба ведаць, што яна смачней есць, каб добра доглядаць расьліны трэба гэтак сама ведаць, што ім да жыцьця патрэбно. Ніхто не дасць сабацы сена, ці карове — мяса, ведаючы, што ня будуць есці, бо што дзень дагледаючы ведаеш, што сабака есць, а што карова.

Але чым кормяцца расьліны, таго на сваю гаспадарскую бяду бачыш, ды і людзі вучоныя многа працы палажылі пакуль давай даліся праўды.

Усякі ведае, што узрост расьліны залежыць ад шмат яшчэ варункоў, бо апроч корму патрэба ей: цяпла, вільгаці, сьветла і трэба каб земля была добра выраблена і праветрывалася як мусіць. Шкода, што, ня ўсе гэты варункі добраго узросту расьліны мае чалавек у сваей руцэ і ня ўсё ж у сіле мець па сваей волі. Але німа што бедаваць — ніхай прынамсі мае стараньне аб тым у чым яго сіла і воля. Не стрымае марозу, не адверне сушы, а зямлю, калі толькі захочэ патрапіць вырабіць добра, усцерагчыся ад вільгаці патрапіць пакапаўшы канавы, ці прагоны і не даць каб расьліны яму з голаду прапалі. Адзін кажэ-вырабіць поле — то першае, другі кажэ — добрае насеньне — то грунт, трэціе гэта талкуе пагнай добра — то і павінна урадзіць. Німа тут ніякай пераважкі — ці у выробцы, ці ў зарне, ці ў гнаеньні. Усё аднакова важна і патрэбна і аднаго другім не заступіш.

Есць чатыры глaўныя расьлінныя кормы, каторых у зямлі часта нехватае, аб іх гаспадар павінен парупіцца. Гэтыя расьлінныя кормы называюцца: *азот*, *фосфор*, *потас* (або калі) і *вапна*. Побач і значыцца — цяпла, вільгаці, сьветла і спраўнай вырабкі ральшчыны патрэбны ў дастатку гэты кормы, каб узгадаваць расьліны. І гэтыя пажыўныя мінеральныя солі знаходзяцца усе разам у гноі і дзеля гэтаго гной добра напраўляе зямлю. Але гною здалёк ад гораду ня купіш, а штучныя навозы заўсёды можна купіць у краме. Калі зямлі патрэбен азот, то купляюць і разсыпаюць *селітры*, калі хто хочэ паддаць фосфору, то насыпае *супэрфосфат*, або *машляк*, а потас (або калій) даецца пад іменем *каліту* або потасоў сарайнай солі (калійнай у 30%). Вапна даецца пад відам вядомат усім вапна.

Падумаўшы не цяжка згадаць, што вырабляючы зямлю трохі стараньней, адным гноем цяжка абыйсьціся — ды і нават рэдка дзе яго хопіць — ня толькі на тое, каб зрабіць зямлю больш урадлівай, але каб хаця-ж яе урадлівасць з году на год не паменьшалася. Бо што мы з гноем у наше поле аддаём? Адну долю таго, што з яго узялі. Часць жэ толькі ураджаю ідзе на корм і на падсілку, дык і часць толькі таго, што зняўшы ураджай мы узялі з зямлі, вернецца у яе разам з гноем. Другая часць ураджню расходзіцца без ніякай для зямлі карысьці.

Ведаючы, што з гноем вернецца на полі толькі часць расьлінных кормоў, памятаймо, што гнаі — не гнаі тваю зямлю, а твае кі-ж — як той казаў — „да пары жбанок ваду носіць“, — і некалькі настане пара, што кормоў тых пачне зямлі нашай недаставаць, што земля памалу выпалошчэцца і добра радзіць не захочэ.

Катораго корму найперш пачне зямлі нехватаць, гэта будзе залежаць ад запасу яго у зямлі, ад прыроды і ад таго як вядзецца гаспадарка. Само сабой, што той расьліны корм, катораго у нашай

зямлі было найменш, найхутчэй скончыцца. Раней, ці пазьней ідзе пара, што земля зьялавее і зробіцца нішчэмнай. Найхутчэй спусткуецца земля, калі збожжэ і бульба ідзе на продаж. Радаў ты зярно, вывозіцца з зямлі на вечны час многа азоту фосфорнага квасу, а вывозячы бульбу, апроч фасфору і азоту, біраецца ешчэ вельмі многа потасу. Гэткім парадкам увесь азот які ёсць у збожжы і бульбе выводзіцца з зямлі, а толькі ёсць яго ворочаецца у яе з гноем. Значыцца гэтак гаспадаручы, побоч іншых кормоў для расьлін, надта скоро выбярэм азот з зямлі, і калі земля ня вельмі ім багата, то яе ураджайнасць шыбка памяншыцца.

Не так дрэнна будзе, калі побоч збожжа і бульбы, сеюцца стручковыя расьліны, злашча такія, што ня йдуць на продаж, а не корм для скаціны, ці пад загараньне. Усякі гаспадар ведае, якая карысць завёўшы у гаспадарцы канюшыну. З яе ня толькі надта добры корм для скаціны, з яе ня толькі прыойдзе азот на тое поле, дзе яе разводзяць і зробіць яго прыдатным пад збожжэ, але заадно акуратная гадоўля канюшыны збагаціць азот зямлю у цэлай гаспадарцы. Бо ведама, што канюшына мае многа гэтаго азоту, што ёсць у ей, цягне с паветра. Азот гэты, пераімаючы канюшыну скацінай, пераходзіць у гной, а з ім — у поле. Разводзячы канюшыну, маеш тую пацеху, што убытак азоту з зямлі з збожжэм з зямлі заступаецца азотам, прысвоеным канюшынаю с паветра — і гэткім парадкам нашэ поле ня толькі не беднее у азот, але можа ад яго разбагацець, бо тога азоту кары канюшына бярэ с паветра, павінна быць больш, як мага з везенаго у праданым збожжы. Гэтаку саму вартнасць, як канюшына, будзе мець для папраўкі поля сэрэдэля, лыга, лубін, крох, палюшка і іншыя стручковыя расьліны, калі толькі іх гадуем на корм для скаціны, ці пад загараньне, а не на вывоз на прадажу.

Такі-ж гадоўля стручковых расьлін, нават заведзена на большую руку, сама па сабе ня зможа таго зрабіць, каб адзін толькі азот с хлевоў не прывёў да таго, што ўраджывасць зямлі, пачеўшы, памяншае. Памятаймо-ж, што вялікіе ураджаі дабыць толкі зямлі удацца, калі у зямлі будзе падаткам усіх кормоў патрэбных расьлінам. Засеваючы больш стручковых расьлін, мы можэм пераплаціць страту азоту, азотам каторы выцягне стручковая расьліна с паветра, аднак не патрапім заступіць убытку іншых расьлінных кормоў: ні фосфорнага квасу, ні потасу, ні вапны. Тымчасам і гэтых кормоў памяншаецца у зямлі з году на год: тое вывозіцца з зярном, тое з бульбай, тое з буракамі, морквай, іншае малаком, мясам, касцямі і многа ў чым другім, што прадаецца гаспадаркі. Дык затым, што гэты расьлінны корм не ворочаецца з гноем у зямлю у такой меры, у якой яго з яе расьліны выбіраюць, — некалі дойдзе да таго, што зямля зробіцца нішчымнай і ўраджывасць перэстане. Адна земля спускаецца раней, другая пазьней,

але рэдка дзе знайсці такую зямлю, каб заўсёды адны гноем валілася і давала добрыя ураджаі. На адным гнаі часцей вытрывае тагды, калі ёсць у гаспадарцы сенакосы — тагды ралінныя кормы сабраныя з лугоў, праз сена, скарміўшы, працяг дзяць у гной а вывезеныя з ім у поле заменяюць тую страту, што вышла ад праданья гаспадарскіх прадуктоў. Такі-ж кіём, то палкаю — круці, не вярці нічога ня будзе: у такой гаспадарцы не збяднее поле, але пачэкаўшы трошкі пачнуць пусьці сенакосы; сена з іх пачне убываць, ды і не такое ужо будзе на, як у людзей і прыйдзецца, як не аднаму ужо прышлося, ваць навозы на сенакосы.

З гэтаго відаць, што хаця і найбольш выцягнем з гною рысьці, усё ж прыдзе пара, што трэба будзе карыстацца іншымі ешчэ навозамі, каб вярнуць убытак расьлінных кормоў. Ужо даем што страту азоту можна зямлі вярнуць, гадуячы стручковыя расьліны — ці на пашу, ці на зялёны гной пад заараньне, можна нават такім парадкам зрабіць, што земля у гэты азот багацее, прышоўшы да таго, як была на пачатку, але ніхай у зямлі акажэцца недахват фосфорнага квасу, ці патасу, ці вапны і ніхай-жэ столькі з гэтай прычыны паменшаюць ураджаі, то ня ўжо іншай рады, як толькі дадаць зямлі гэтых расьлінных кормоў, ды і то дадаць канечна гэтых самых, каторых у зямлі акажэцца найбольшы недахват. І тут такі адным гноем ня выцягнеш, а трэба шукаць помачы у штучных навозах, ці як іх у нас завуць „пепелах“.

Найчасцей бывае, што і добра гнаіўшы поле, найперш аказваецца недастатак фосфорнага квасу: раз затым, што мае малявае запас фосфору найчасцей спаткаеш, а другое — дзеля таго, што прыраўняўшы да таго колькі чаго расьліны з зямлі бяруць, фосфорнага квасу гаспадар найбольш выбірае са сваёй зямлі, яго найбольш у зярне, каторае прадаецца.

Не там часта і скора, пры умелым гнаенні, акажэцца недахват потасу, бо зямлю бедную у потас не так часта спаткаеш. Такую, што хварэе ад недастатку фосфорнага квасу, ды ешчэ і тым, што гаспадар патасу менш вывозіць, прадаючы прадукт свайго ураджаю, а больш заменае у гной. Прычына гэтай разнацы паміж вывозкай потасу і фосфорнага квасу ляжыць у тым, што потас збіраецца найбольш у саломе, катора чучь не заўсёды застаецца у гаспадарцы ідучы на корм і падсеілку для скаціны, а фосфорны квас, як і азот збіраецца найбольш у зярне, катора найбольш прадаецца і ня вернецца ні ў наш гной, ні ў пошны (Практыка паказала, што на тры часці азоту, ці фосфорнага квасу, каторыя збожжэ з зямлі выцягваюць, дзеве часці звадзеш у зярне, а толькі адну у саломе, ды і наадварот — на тры часці потасу дзеве ёсць у саломе, а толькі адна у зярне).

Што да гатунку зямлі, — то недастатак фосфору гэтак часта пападаецца на глінаватой, ці гліністай, як на песчанай або чорназёмнай. Саўсім што іншае бывае с потасом. Земля

лінаватая і глінястая часцей мае гэтак многа у запасе потасу, што калі толькі гаспадар умее добра гнаіць, то вельмі падбаўляць потасу не прыйдзеца. Зато ж землі песчаные і торфяністыя маюць вялікі недахват потасу і там адзін гаспадарскі гной не выдат паможэ, і хто захочэ з гэтай зямлі дабіцца лепшага ураджаю, павінен дакупляць потасу у штучным навозе. Злашча там яго прыйдзеца канечна дакупляць, дзе многа садзяць бульбы, ці буракоў на продаж, бо яны вельмі многа выпягваюць з зямлі потасу і калі ня будуць скормлены на мейсцы і ня вернуцца на поле гноем, то земля на потас зьяднее і ураджаі, злашча ураджаі гэтых самых буракоў і бульбы дужа паменшаюць. І тут застаецца адзін толькі выхад — дакупіць і падкінуць потасу у штучным навозе (каініт, ці потасовая соль).

Штучныя навозы, чужы ня ўсе, маюць па адным з гэтых рэальных кормоў, аб каторых мы дагэтуль гаварылі, іншыя толькі іх маюць па два за раз — і гэта ёсць найбольшае рожніца паміж імі і гноем, багатым ва ўсе зараз мінеральныя солі. З гэтаго выходзіць, што умець ужываць штучныя навозы гэта ня дудкі. На самай справе як Бог даць зародзіць заўсёды; на штучным навозе — не ўсякі раз удаецца, бо — бывае — і зробіш абмылку: разсееш фарфорны навоз, а тут якраз патрэбен быў потасавы. Няўжо-ж дзелі таго, што такое можа здарыцца, пабаімся штучных навозоў? Страх абойме толькі тых с гаспадароў, каторыя не стараюцца дабіцца найбольш карысці з гаспадаркі. Іншы скажэ сам сабе: ці кава гэта, ды і ведаць, даходна навука аб тым, чым і як кормяцца расьліны, — трэба-ж яе ляпей зразумець — і с кніжкі і с самаго жыцця, з ўласнай практыкі, прылажыўшы рукі да дзела. Наканец адзін, другі і дзесяты зразумеюць, што каб умела і с кзысьцю узяцца за штучныя навозы трэба 1) пазнаць глаўнейшыя штучныя навозы і тые спосабы як іх ужываць; 2) ведаць які корм, якой расьліне найбольш патрэбен; 3) пазнаць акуратна сваю ўласную зямлю, каб ведаць якога корму у ей нехватае. Найлепшую навуку кожны сабе выпягне з ўласных проб на ўласнай зямлі і з сваёй практыкі.

Німа тут ніякіх акуратных рэцэптоў, як і дзе які навоз лепей паможэ, бо гэта даведаешся сам найлепей папрабаваўшы. Ёсць толькі нейкія агульныя правы, каторыя ужо добра і не раз спраўджаны. Правы гэты ўсякі добры гаспадар павінен знаць і знайдзе іх у асобнай кніжцы: „Як ужываць штучны навоз“ (напісаў К. Карповіч).

Праца на ральлі, гэта напраўдзі асабліва пекная заняцце, але толькі тагды, калі гаспадар сам панам сваёй волі, калі умее кіраваць усім, што у гаспадарцы яго робіцца. Гаспадар павінен быць апекунам сваіх расьлін, але як для многа якіх бацькоў выхаваньне дзяцей гэта якбы ігра у «сьляпу бабку», бо часта і бацька і маці, не багаты у розум і ня ведаюць, што з іх вырасьце на старасць — гэтак сама і для многа якіх гаспадароў, што гадуець свае расьліны, загадка таіцца ва ўсім, што датычы умелай

гадоўлі іхніх харошых і карысных гадунцоў з расьліннага сьве-ту. І тут і там за дрэнную апеку прыходзіцца крыўда найбольшаю самому апекуну.

Хто сягоньня сказаў-бы — на што мне рызыка на ня пэўныя пробы са штучным навозам, ды, крый Божа, на страту, калі і без яго, сяк так абыйсьціся можна, таму аткажэм: на што бярэш карысныя службы ад агня, калі ён здрадны, ды як пагуляеш з ім неасьцярожна, то паліць, а то гатоў табе і ўсю худобу замяніць на попел. А такі-ж усякі і грэецца і варыць страву пры агні. Тым часам штучны навоз нікога не згубіў, а пропасць працавітага народу, нават с паміж нашага вясковага брата, на ногі паставіў

Сабраў і дапоўніў

Юлька з Молодава.

С практыкі садаводаў.

Не раз нашым гаспадаром — садаводам хіба прыходзіла ў галаву думка: чаму нашыя шчэпляныя фруктовыя дрэвы няжывуць гэтак доўга і недарастаюць да гэткай велічы, як іхніе дзікія сестры; калі-ж часам і дагледзім дзе якое, дык толькі у старым дзядоўскім садзе? Доўга вучоныя людзі думалі аб гэтым і вялі спрэчкі паміж сабой, шукаючы прычын. Ады казалі, што такія вялікія дрэвы, каторыя мы бачым па садох нашых дзядоў узрасталі ў лепшых кліматычных варунках, чым цяперашнія нашы. Хоць, праўду кажучы, прыдаваць гэтаму большае якое колечы значэньне нельга, бо калі заглянем у даўнейшыя запіскі аб пагодзе, ці клімаце, то перэканаемся, што ніякай значнай розніцы с цяперашнім часам німа. Іншыя — казалі, што гэта зрабілі хваробы і шкоднікі цяперашніх садоў. На гэта зноў ёсць атказы і хваробы і шкоднікі такія самыя былі даўней.

Але вось знайшоўся ў Амэрыцы адзін садавод практык, каторы праз доўгі час, не ўдаючыся ў пустыя спрэчкі, ціханька працаваў і ўжо праканаўшыся на сваёй практыцы, выказаў свае думкі і рады ў гэтай важнай справі.

Гэты амэрыканскі садавод, па прозьвішчу Штрынгфэллё, аддрукаваў сваю кніжку ешчэ у 1896 гаду; нарабіла яна тады, вялікага гоману паміж усіх садаводаў, бо ўсе іх новыя спосабы, як садзіць, абрэзаць і дагледаць дрэвы дзеля таго так разрасталіся, што былі яны або самасейкамі, або сумьсьля сеялі зернятамі проста на назначэнае мейсцэ і тамжэ, не перэсаджываючы іх шчапілі. А калі здаралася перэсаджываць дрэўцы, далей кажэ Штрынгфэллё, то бралі дзеля гэтаго прышчэпы — аднагодкі і, раз пасадзіўшы, давалі яму ў росьце поўную свабоду, не абрэзаючы ніякіх галін і не калечучы дрэў, як гэта цяпер найчасьцей робяць нашыя домарослыя садаводы.

Сваю сыстэму амэрыканскі садавод выкладае так.

Узяўшы вясной дрэўцы са школкі леташняго прышчэну, зрэзаць галінку нізка, пакідаючы ўсяго 3 — 4 вочкі; с карэньмі-ж трэба рабіць зусім іначэй, чым гэта рабілі і робяць цяперашнія агароднікі: глаўны карэнь, з яго пачобнымі дробнымі карэньчыкамі, каторы ідзе ў ніз, адрэзаюць, пакідаючы ўсяго каля верхка ніжэй, чым пачынаюцца пачобныя карэньчыкі, таўсьцейшыя ад гусінаго пёрка. А цяпер і ўсе пачобныя карэньчыкі адрэзаюцца так сама каротка — каля верхка — ад глаўнаго карэня; трэба толькі пільнавацца, каб зрэзы былі гладкія і роўныя, а не наўскос. Вось дрэўца і гатова. Ямы для такіх прышчэпчыкаў вялікай капаць ня трэба: поўаршына ўкруг і столькі-ж у глыб; у гэткую ямку падсыпаць трэба добра гнойнай зямлі, зважаючы аднак, каб сьвежаго гною не было: пасадзіўшы дрэўцэ трэба яго с пачатку дагледаць і падліваць; з вочак-жэ выбіраюць толькі адно — крапчэйшае і пушчаюць яго расьці ў моцную галінку; іншыя сучкі—зрэзаюць. Калі толькі галінка вырасьце на аршына поўтара — ў познюю восень падрэзаюць яе на карону, а пасья ўжо — у другіяе годы выразаюць толькі сухое, ці зламанае гальлё, або такія галінкі, каторыя паміж сабой крыжуюцца зн. г. труцца адна аб другую. Зямлю каля дрэвак, Штрынгфэльлэ кратаць не раіць, бо, перакопываючы яе, будзем глуміць карэньні, каторыя даюць сок для фруктоў, а праз гэта дрэвы ня будуць добра радзіць. Траву пад дрэвамі касіць, а зямлю ўвакол дрэва паліваць гнаёўкай, або пасыпаць купленымі парашкамі, стараючыся патрапіць зрабіць гэту работу перад самым дажджом.

Каму-ж прыйшлося-б перэсаджываць дрэўцы 4 — 5-ці гадавыя, то карэньні яго так сама трэба абрэзаць каротка, але тады і галіны на дрэўцы трэба пакараціць і пасадзіўшы, прывязаць да капа, а далей дагледаць так сама як і маладзейшыя. Гэткім спосабам саджэныя дрэўцы вельмі добра прыймаюцца, а што найважней, карэньні іх скоро разрастаюцца і ідуць у глыб зямлі, дык тады не баяцца так ні марозаў, ні сушы, ні так яны загнуваюць, і не вымагаюць пухлянай зямлі, дык і кошт каля іх і заход зусім невялікі.

У Амэрыцы, як паказывае статыстыка, фруктовых дрэў, пасаджэных гэтакім спосабам ёсьць каля 300 тысячоў і ўсе яны даюць добрыя ўраджаі. У Расеі — у Крыме так сама ёсьць ужо гэтак саджэныя сады і мала таго, што добра ідуць яны, але нават менш хварэюць, чым саджэныя даўнейшым спосабам, і ня глядзючы на тое, што дрэвы гэтыя сідзяць на скалістым грунце, карэньні іх тоўстыя, моцныя і вельмі добра удаліся.

У нас — на Беларусі занялася гэтай справай вядомая рупная грамадзянская працоўніца пані А. Бэрнатовіч, і як паказалі пробы яе у Крываносах каля Поставы, а пасья у Устроіну, то перэканаліся, што спосаб гэтакі вельмі прыдатны для нас. Каля Смаргоні некаторыя гаспадары, ешчэ нічога ня ведаючы аб Штрынгфэльлэ, самі дагадаліся зрабіць гэтакія пробы і цяпер можэм

там убачыць пекныя дрэўцы Антонавак і Сапежанкі. У Троцкім павеці ёсць некалькі так сама пасаджэных сапежанак. Разрасліся яны вельмі пекна, а што найважней — родзяць добра, ігрушы чыстыя, непашчэпаўшыся. Мо удасца гэтакім спосабам падтрымаць, выміраючы у нас гатунак, вельмі смачнай і дарагой ігрушы.

Некаторыя вучоныя агароднікі гэтаго спосабу не прызнаюць, але skutki нам паказываюць зусім што другое, дык варта, ды і канешна трэба, каб нашыя садаводы вялі ў сябе хопь невялічкія пробы гэткага саджэньня, каб перэканацца самім і паказаць, ды і вучыць другіх.

Янук Крыўка.

Не марнуйце гною!

Гной гэта багацьця кожнай гаспадаркі. Трэба яго умець перахаваць, каб з яго нічога не ўбывала, каб усё, што ёсць у ім пажыўнаго, было вывезена на поле, як харч для збавыны...

Калі наша жывёла будзе карміцца лепшай пашай, то і гной будзе многа крапчэйшы—будзе мець больш пажыўных частак для расьліны.

Той толькі можа мець добры гной, хто ўмее яго даглядаць. Бывае, што рупны гаспадар збірае гной на падворку і на дарозі, а ня відзіць, або спакойна глядзіць, як жыжка з гною выце кае з ягонаго хлеву ў канаву, або сумысьля самім гаспадаром адведзена ў тую канаву...

Вось і выходзіць: сабраў на залатоўку, а згубіў на паўтара рубля. Жыжка з гною гэта і ёсць увесь мацунак гною—у ёй шмат азоту, катораго патрабуюць нашыя расьліны.

Гаспадар, што спускае гнаёвую жыжку с хлявоў і дзяржыць гной у вадзе, сам сябе акрадае, сам сабе непрыяцель.

Гной найлепш пераховываецца у хлеве пад жывёлай.

Але, калі важна нам ведаць, як пільнаваць сваё багацьце у хлеві, ня менш важна ведаць, як шанаваць яго і на полі.

Амаль скрозь ужо так вядзецца у нас, што селяне возяць гной на поле праз дні тры, чатыры, а то і болей, скідаюць яго ў малыя кучкі і ў гэтых кучках ляжыць ён праз тыдзень, два, тры, а пасьля яго разтрасаюць і загорываюць.

Але што тут гаварыць аб селянах! Скуль жэ ім, бедаком, ведаць, як і што трэба рабіць? Ад каго наўчыцца? калі і на дварох мала дзе ешчэ пастаўлена гаспадарка, як патрэба

Вось, нідаўна ішоў я каля аднаго двара нідалёка ад станцыі Крывічы; гляджу: па ўсім полю паскіданы гной маленькімі кучкамі, а мейсцамі ляжыць ён ў вузенькіх, вышынёй, як і ўсе кучкі, валочках. Калі гэты гной вывезены—і не згадаеш чалавек: мо

с самай вясны, мо' зімой, а мо' ешчэ і з восені? Кучкі, ды валікі павысыхалі, выпетрылі, шалаясьціць вецярок саломкай, хоць ты назад вязі яе ў хлеў на подсьціл; бо, калі раскідаць яго, загараць, якая ж з гэтаго карысьць можа быць, калі там апрача чыстай саломы нічога ўжо не асталося: ўвесь клёк, усю пажыўнасць для зямлі — дождж выпаласкаў, вецер высушыў, а сонца выпаліло...

А як-жэ трэба абходзіцца з гноем, вывозячы яго на поле?

Калі мы возім гной, павінны яго скідаць пярвей на другім канцы шнура або гоняў, (не ад дарогі); так кладучы, мы збліжамся да дарогі і ня будзем таптаць раней вывезенага гною. За першым возам гною — трэба ісьці ў поле і растрасаць яго, як мага драбней, каб у кучах саўсім не лежаў; па растрэсеным — трэба пушчаць зараз-жэ плуг. На шырокіх шнуроках вазіць гной і заорываць можна ўпоперак, а на вузкіх-ўздоўж, каб на другі дзень нізагаранага гною ні асталося, бо гэта павінна лічыцца вялікім грахам.

Загорываць гной глыбока ня трэба, бо ні дасць нам тэй карысьці, як прыгараны неглыбока. Калі-ж гной у кучах ляжыць на полі тыдзень, або і больш, то ў ім пажыўных часцей для расьлін, няведаю, ці астанецца хоць адна дваццатая часць. Вось дзеля чаго гаспадар ніраз задумаецца пагледзеўшы на сваю збажыну: здаецца і шмат гною палажыў, а нешта ні так расьце, як павінна расьці на гнаі. А хто вінават? Сам гаспадар. Калі мы навучымся абходзіцца, навучымся цаніць гной, ён будзе даваць нам вялікую карысьць. Прыгледзьдзіся аўсу, ці ячмяню на тым полі, дзе гной у кучах лежаў тыдзень. Мы там убачым, што на тых мейсцах, дзе былі кучы, расьліна зялёная, цёмная і бальшая, а між гэтымі кучамі, хоць гной быў растрэсены усюды роўна — жоўтая — меншая, як бяз гною. А чаму гэта? Там быў прыгараны ўжо ня гной, а саломка, а на мейсцах дзе былі кучы, расьліна добрая але ні ад гэтай саломы, а ад гнаёўкі, каторая с куч гною выцекла ў зямлю.

Мы гною маем нямнога. Навучымся-ж цаніць і шанаваць яго, як у хлеве, так і на полі, каб ністраціць ні аднэй часткі пажыўнай для расьліны, а карысьці ад гэтаго мы будзем мець у сто разоў больш, чым цяпер.

А. Бэнэцвіч.

Які можна мець даход з аднэй каровы.

Пробы рабілі на 9-ці гадовай карове — „Залётнай“ — вагі 27 пудоў. У 1910 гаду, калі ешчэ не было заведзена акуратнай кармажкі, „Залётная“ дала ўсяго 514 гарцоў малака. У 1911 гаду

пачалі яе карміць асобна (індывідуальна); тады гэта самая карова дала ўжо 735 гарцоў малака, а ў 1912 гаду — надалі з яе 1026 гарцоў.

З гэтаго мы бачым, якая вялікая розніца можа быць млечнасці адной і тэй самай каровы, дзякуючы толькі добра прытасаванаму корму да самой жывёлы.

Цяпер падлічым колькі абышоўся корм „Залётнай“ праз увесь год, і які чысты даход астаўся ад яе.

Праз усё лета карова з'ела поўдзсяціны белай канюшыны — лічыць 45 рублёў. Праз 100 дзён давалі ей па 75 фунт. зялёнай вікі — гэта варта рублёў 18, апрача таго праз 200 дзён давалі па тры вядры на дзень пойла, каторае абышлося 6 рублёў.

Уся значыцца, летняя кармёжка абышлася $(45 + 18 + 6) = 69$ рублёў.

Падлічым цяпер кармежку зімовую. Корм гэты лічыць треба на 200 дзён.

1) Мякіны і саломы ярыннай на 25 ф. на дзень = 125 пудоў па 20 к. = 25 рублёў.

2) жмакоў па 5 фунт. = 25 пудоў па 1 р. 4 к. = 26 р.

3) буракоў па 16 ф. на дзень = 80 пудоў па 10 кап. = 8 рублёў.

Значыцца корм праз усю зіму каштаваў $(25 + 26 + 8) = 59$ рублёў. А разам ўся кармёжка праз год — летняя і зімовая $(69 + 59) = 128$ рублёў.

Даход, калі лічыць гарнец малака па 16 кап будзе такі.

У 1910 г. — 514 гарцоў па 16 к. = 82 р. 24 к.

„ 1911 г. — 735 „ „ 16 „ = 117 „ 60 „

„ 1912 г. — 1026 „ „ 16 „ = 164 „ 16 „

З гэтаго мы бачым, што калі карову добра і акуратна карміць, то незважаючы на вялікі кошт самога кармленьня, можна мець і ладны даход. Корм для каровы „Залётнай“ абышоўся ў 1912 гаду 128 рублёў, а даходу яна дала 164 р. 16 к.; значыцца чыстаго даходу асталася $(164 р. 16 к. — 128 р.) = 36 р. 16 к.$

Інструктар млекай гаспадаркі Л. Папроцкі.

Дв. Бабоўня Слуцк. нав.

Выбор зямлі пад капусту.

Хто хочэ мець вялікую галоўчастую капусту, ніхай зямлю прыгатаўляе гэтак:

З восені, у Кастрычніку, да марозоў ніхай забарануе тую зямлю, што хочэ высадзіць капустай і вывезе сьвежаго, добрагною с пад кароў. Пасьля гэтаго, перш-на перш выкапае на два штрыхі глыбінёй, а пядзі на тры шырынёй роў. Капаючы роў верхнюю рабочую зямлю (глебу) аткідаць у асобныя кучкі, а спо-

днюю—дзікую (падглебье) асобна складаць, Каля таго рову, поруч, капаецца другі такой-жэ роў і з яго кідаецца верхняя земля на спод першаго рову, с канца ў канец. На верх тэй зямлі падсыцілаецца гной і засыпаецца, сподняй дзікай зямлёй Пасьяла, гэтак сама, капаецца трэці роў, чацьвёрты і т. д. Адным словам, верхнюю зямлю трэба перэварнуць у ніз, на яе наслаць гною, а на гной дзікую зямлю.

Перэкапаўшы зямлю, апасьледні роў трэба засыпаць тэй зямлёй, што была зложэна у кучкі ад першаго рову. На вясну, перад пасадкаю капусты трэба зямлю перэкапаць рыдлёўкай зверху, не выварачываючы гною і калі земля нізкая то парабіць рыдлёўкай разоры, для спаду вады. На высокай зямлі, на пяску, разор ня трэба рабіць, бо земля у загонах будзе высыхаць зверху і бакоў, і калі дождж пойдзе, то ён не прамачыўшы зверху загона, збяжыць у разору. На высокай зямлі, заместа разоры, пратаптываюць дарожкі і па канцах іх ўбіваюцца калочки, каб ведаць дзе зроблена дарожка. Расаду садзіць трэба рэдка, на $\frac{3}{4}$ аршына сцібло ад сьцібла. Лепей садзіць «*бруншвайскую*» расаду: яна добра расьце і на пяску. Калі вырубваюць капусту, то канешне трэба вырываць карэньне (качарыжкі), каб не завяліся у зямлі мікробы, ад каторых на другое лета на капустьці робяцца кілы і капуста прападае. На адным мейсцы можна садзіць капусту два гады, на трэці год буракі, моркву і т. п. Карысна пасыпаць зямлю попелам с печы, сажай, птушачым гноем і прыорываць або рыдлёўкай перэкапаць.

Дзед Міхась.

Як уберагчы гусенят, каб яны ня дохлі.

Часта бываець, што у гарачае лета, у чэрвені і ліпні гусеняты падыхаюць. Як толькі захварэе гусянё, то яно апускае крыльля, ходзіць, як п'янае, неахвотна шчыпле траву, пішчыць жаласным голасам, лапы і дзьоба бялюць, адстае ад стада і праз колькі дзён падыхае. Чым гарачэйшае лета, тым больш падыхае гусенят.

Ведама, што гусей нанач загаваюць у маленькі хлівік, дзе яны ноччу выпаражніваюцца. Але трэба ведаць, што гусь на тым мейсцы, дзе спарожнілася не сядзе, а шукае сьвежаго, чыстаго мейсца і дзеля гэтаго яны гартаюць. Значэ сама натура іхня паказывае ім, як берагчыся ад хваробы. За колькі дзён, угарачыню, у хліві у гусячым гнаю развіваюцца жывучкі (мікробы) і заражаюць увесь хлёў.

Каб уберагчы гусей ад хваробы, канечне трэба кожны дзень гусячы гной пасыпаць негашэнай вапнай, або сухім торфам, паверх гэтаго наслаць саломы, каторую прысыпаць зямлёй: сьцены

у хлеві трэба тры разы у тыдзень бяліць вапнай, або змываць карболовым квасам, а лепш за усё гусей на нач пакідаць на дварэ і кожны дзень, выгнаўшы на пашу, гной зграбьці у хлеў і засыпаць яго там зямлёй, а раз у тыдзень надворак дзе начуюць гусі пасыпаць вапнай, або торфам. Каліж пры гэтым каторы гусёнак захварэе, то яго канешне трэба адлучыць ад здаровага. Калі рабіць гэтак, як тут сказана, то гусеняты напэўна падыхаць ня будуць і набярэцца колькі вазоў надта добрага гною.

Практычны Гаспадар.

Пыпіць у кур.

У нас усе па вёсках вераць, што у кур на языку нарастае „пыпіць“, каторы трэба здзіраць, бо іначэй курыца здохне.

„Пыпіць“ — гэта ня што іншае, як азнака таго, што курыца захаарэла на звычайны катар, які і у людзей бывае. С прычыны катару, курыца ня можа дыхаць носам, бо нос залухае, а дыхае праз дзьобу. Дзеля гэтаго скурка на язычку высыхае, пьвардзее і адзеляецца ад мясістай часьці языка, перэшкаджаючы есьці курыцы. Хто здзірае гэту засохшую скурку з язычка, той калечыць язык і часта-густа курыца, ці іншы які птах, падыхае, часткай ад таго, што сплыве крывёй, а часткай з голаду, бо пакаленчэным языком ня можа хапаць яды.

Калі у каго захварэюць куры на „пыпіць“ на языку, то, ня зьдзекуючыся над хворай жывіной, ніхай перэнясе іх у цяплейшы куток, дае есьці што небудзь мякое: размочаны у малаку хлеб, ячныя крупы, гатаваныя у малаку, ці што іншае; засохшую, баўтаючыся скурку на кончыку языка, хай асьцярожна, каб не пакалечыць, абрэжэ малымі ножнічкамі, ды язык і паднебеньне хай памажэ сьметанкай, ці несоленым маслам, дык праз тры дні куры і выздаравеюць. А каб у будучым куры не хварэлі, трэба агледзіць тое мейсца дзе куры начуюць, ці німа там дзірак, ці не падвевае іх, ці не капае на іх, калі яны у ночы сьпяць, бо куры страшэнна баяцца, калі на іх у ночы капае праз дзіркі у страсе і ад гэтаго да іхпрывязваюцца розныя хваробы.

Лішні.

ГРАМАДОИ.

Як адзін аднаму памагчы палепшыць гаспадарку.

Надходзяць цяжкія часы для тых, каторыя ешчэ па стара-сьвецку гаспадараць. Цяпер гаспадарка вымагае ня толькі крэпкіх рук, але і добрай галавы. Усё ідзе наперад, нішто не стаіць на мейсцы, гэтак і сельская гаспадарка ператварылася у нашы часы с чорнай-мужыцкай работы у абшырную навуку. Над сельскай гаспадаркай цяпер працуюць вучоныя, прафэсары, вучаць гаспадаркі па унівэрсытэтах і акадэміях. А наш селянін вядзе гаспадарку, як вялі яго дзяды і прадзеды. Праўда, прадзеды вялі гаспадарку проста і былі сыты і адзеты, але тады земля не была спустакана. У тые часы нашы прадзеды рубалі лясы, палілі і на лядох сеялі, пакуль радзіла, а перэстала радзіць, зямлю пакідалі і выпалівалі новае лядо. Гэтак гаспадарыць вялікай навукі ня трэба было, а цяпер трэба пакруціць мазгамі, каб можна было пражыць на зямлі, каторая спустаканая, ды і тэй мала.

Калі паўгледаем у жыццё нашай вёскі, пабачым, што нашы гарапашнікі буюцца, буюцца, як рыбіна аб лёд, і усё: і гол і галодзен. Нядзіва, што шмат нашых селян пагараваўшы ў доваль, махаюць рукой на ўсю сваю гаспадарку і ўцекаюць адны у Амэрыку, другія у Сібір, а трэція у гарады на фабрыкі шукаючы лепшай долі.

Але трэба ведаць, што не у адных нас гэтак дзеецца. У нашых суседзёў, заграніцай, гэтак сама, не так ешчэ даўно, было. Там так сама цяжка было жыць земляробу, але яны патрапілі перэмагчы усё благое і цяпер жывуць прыпеваючы. Мусі і у нас яно гэтак будзе: мы пагаруем, папрацуем, але затое як казаў наш беларускі песьняр:

Унукам будзе панаваньне

Там дзе сягоньня плачэ дзед“...

У нямецчыне колькідзсят гадоў таму было мені болей такое палажэньне, як і у нас сягоньня. Земля спустакавалася, ды і тую, дзелучы, парэзалі на дробныя кавалачкі. Дык калі дайшло да таго, што, як у нас цяпер, зямлі у селян стала мала і пашла

голь ды бедната, то людзі [там пачалі думаць аб тым, як з ма-
лога кавалка зямлі узяць столькі ураджаю, сколькі бралі з вялі-
каго. А з гэтых думак выходзіло, што найперш трэба пастарацца,
каб як найменш пусткавала зямлі. І вось пачалі кідаць трохполь-
ле, пры каторым што году адна трэціна зямлі пусткуе, і пераха-
дзіць на многапольля. Разумеецца аднаго гэтаго мала было, трэба
было парупіцца ешчэ, каб лепей уваважаваць зямлю і лепей вы-
рабляць яе; менш сеяць збажыны, а больш канюшыны і больш
гадаваць скаціны.

І вось прашло кольдзесят гадоў, як пачалі гэтак рабіць у Ня-
меччыне, і цяпер ужо, часта—густа, спаткаеш гаспадара на поў-
тара—двох дзесяцінах зямлі, каторы жыве куды лепей за нашаго
валочніка. Там гаспадар усе свае сілы, усё сваё ўменьне кладзе
у тое, каб паправіць свой невялічкі кавалачак зямлі, каб мець
з яго як можна большы даход, а у нас кожны селянін стараецца
каб абы большы кавалак засеяць, калі ён ёсць, а німа, дык уха-
піць адзін аднаму с пад носу арэнду, плацячы больш чым варта.

Думаць аб тым, што калісь усе будуць мець многа зямлі не
варта, бо гэтаго ня будзе, але трэба старацца, каб на тым ма-
ленькім кавалачку можна было жыць у дастатку. Але як гэта
зрабіць? І ці зрабіць можна? На гэта мы скажэм, што гэта
зрабіць можна, а як зрабіць зара раскажэм.

Ведама, што калі трэба цяжкую калоду, ці камень падняць,
то адзін чэлавек часам і не пакране, але як збярэцца грамада,
народу, то яны паднімуць і панясучь. Гэтак і ўсюды. Што можа
зрабіць адзін багач, тое могуць зрабіць і мець грамадой хаўру-
сам бедакі. Могуць мець навуку, даступную багатым, і машыны
і ўсё. Гэту праўду зразумелі селяне заганіцай і пачалі злучацца
у хаўрусы, каб агульнымі сіламі працуючы, мець дастатак і людз-
кае жыццё на сваей малай зямельцы. Уся Нямецчына, Швэція,
Швайцарыя, Чэская земля густа пакрыты гэтакімі хаўрусамі. Ёсць
яны і у нас, ды ешчэ мала, і не даюць такой карысці, як за-
ганіцай, а гэта дзеля таго, што нашы людзі не саўсім зразумелі
вялікую карысць хаўруснай працы.

У 1893 гаду выдан быў для ўсей Расеі асобны закон, каторы
пазваляў аткрываць дробныя сельска-гаспадарскіе хаўрусы
(кружкі) па вёсках і сёлах У гэтым самым гаду быў абвешчан
і нормальны устаў дробных сельска-гаспадарскіх хаўрусоў. У 1911
гаду гэты нормальны устаў прагледзілі і дапоўнілі.

Паводле гэтаго нормальнаго устава, першая мэта кожнаго
сельска-гаспадарскаго хаўруса гэта развіццё і падняццё сель-
скай гаспадаркі у гэй ваколіцы, дзе ён закладаецца. Членам
хаўруса пазваляецца збірацца і выясьняць патрэбы сельскай-га-
спадаркі на сабраньнях ізьездах; шырыць паміж сельскіх гаспа-
дароў навуку аб гаспадарцы, пры помачы супольных гутарак,
газет і кніжэк. закладаючы бібліотэкі і музэі; устраіваючы пака-
зныя хутары, сады, ічэльнікі і др.

Хаўрус мае права купляць для сваіх членаў усе патрэбныя сельскай гаспадаркі рэчы і прадаваць усякія сельска-гаспадарскія прадукты. Мае права хаўрус устраіваць і раздаваць на грады за добрае гаспадарэньне. Хаўрус карыстае ешчэ і с права прадаваць земляробныя машыны, насення і прылады, не плацячы прамысловага налогу і розных збороў. Наканец мае права прасіць у Міністэрства грашавой і іншай падмогі для падняцця сельскай гаспадаркі, на устройства выставак, на шырэння кніжак і газэт аб сельскай гаспадарцы і таму падобных рэчэй, ды прост прасіць, каб казна выдала сельска-гаспадарскія машыны і прылады, ці насенне. Хаўрус мае права рабіць паміж сабой розныя хаўрусы, як напр: для збыту сельска-гаспадарскіх прадуктоў, пазычковыя таварыствы, аткрываць уселякія крамы і т.д.

Як бачым закон аб дробных сельска-гаспадарскіх хаўрусах (кружках), пазваляе селянам злучацца у хаўрусы і грамадой хаўрусам радзіцца аб сваіх патрэбах. Гэта, разумеецца, самае глаўнае, дзеля таго, што селяне лішне доўга маўчалі і адвыклі думаць. Наш беларускі, селянін да сягоняшняго дня усё аглядаецца, што нехта павінен зрабіць нешта яму, нешта даць... А на сьвеці так ёсць, калі сам аб сабе не падумаеш, то і мець ня будзеш. Дык вось, настаў час, каб наш селянін сам аб сабе пачаў думаць, сам пачаў галавой працаваць над тым, як паправіць сваю долю. А дзеля таго, што селяне нашы найбольш без навукі і без грошы — значэ слабы галавой і грашамі, дык трэба, каб злучаліся у хаўрусы, каб грамадой ішлі па лепшую долю для сябе, сваіх дзяцей і ўнукоў.

Устаў, а разам з гэтым і закон, як мы вышэй бачылі, пазваляе сельска-гаспадарскім хаўрусам шырыць кніжкі, газэты, рабіць агульныя гутаркі, гэта значэ, што закон пазваляе прадаваць хаўрусам над тым, каб селянін мог прыдбаць сабе сельска-гаспадарскую навуку. І запраўды сельска-гаспадарскі хаўрус (кружок) калі тые людзі што закладаюць яго і запісываюцца у члены, захочуць, можа замяніць сабой сельска-гаспадарскую школу у каторай кожны селянін можа знаёміцца с сельска-гаспадарскай навукай і практыкай.

Дык вось, дарагіе чытачы, кудой наш выхад з беднаты і голаду. Другой дарогі німа, як толькі хаўрусная праца і навука.

Заўсёды і ўсюды найгорш жывецца калі чэлавек, на чэлавека воўкам пазірае, а найлепш там, дзе людзі, як брат брату заўсёды гатовы адзін — аднаму памагчы і у прыгодзе стануць. Хаўрусная праца апіраецца на помачы адзін аднаму, дзеля гэтаго гэта пэўны шлях да лепшай будучыны для ўсіх галодных і халодных.

Лішні.

Што мне дау сельска-гаспадарскі Кружок.

Перш чым пачну вылічаць карысці, якіе я меў с сельска-гаспадарскага кружка, павінен сказаць, што у маім пераконаньні сельска-гаспадарскі кружок дае такіе карысці, каторыя нельга аблічыць. Але ўсёж такі многа залежыць ад таго, як працуе і развіваецца кружок: там дзе ён ідзе добра, дзе яго вядуць людзі сьветлыя, каторыя знаюцца добра на гаспадарцы і сельска-гаспадарскай навуцы, там кружок дае не малы матэрыяльны зыск членам. Але нельга сказаць, што кружок добра развіваецца, калі упраўленьне складаецца з людзей з навукай, а члены мала цікавяцца гэтым кружком і тым, аб чым на сабраньнях гавораць, ды не акуратна збіраюцца на сабраньня. Гэткіе кружкі ніколі добра развівацца нямогуць і тады можна сьмела сказаць: якіе члены такі і кружок. У маім пераконаньні сельска-гаспадарскі кружок заступае, да вядомай меры, пачатковую сельска-гаспадарскую школу. Па сабе самым мяркую гэта.

Калі ешчэ не было у нашай ваколіцы сельска-гаспадарскага кружка, не даваў я веры, калі чытаў, што заграніцай маюць гэтакія высокіе ураджаі, як 100—120 пудоў азіміны з марга ($\frac{2}{3}$ дзесяціны) і думаў я тады, што калі там бываюць гэтакія ураджаі, то мусі там земля вельмі добрая ды высокая пастаўлена культура зямлі (што такі праўда — калі гаварыць аб культуры зямлі). Думаў, дзеля таго я, што у нас усёж такі ніколі няможэ быць гэтакіх ураджаёў, бо земля у нас благая, а культура зямлі ешчэ горшая. Але саўсім іншае аказалася, калі мы залажылі сельска-гаспадарскі кружок. Залажыўшы кружок мы зара ураілі выпісаць мерку (5 пудоў) арыгінальнага пэткускага жыта, каторае засеялі два гаспадары па паўмеркі, на маргу кожны, і з гэтай меркі намалацілі 28 мерак, а на другі год ужо усе члены кружка мелі на насеньня гэтаго жыта.

Я, гэтак сама, дастаў на насеньне дзьве меркі і пасеяў, а на другі год намалаціў 36 мерак чыстаго зерна. Гэта паказывае, што і наша земля можэ даць такі ураджай, як і заграніцай, а то ешчэ і большы, калі толькі гаспадар будзе старацца добра вырабіць зямлю, добра угнаіць і засеяць добрым зярном. Дык вось якую карысць даў мне кружок, ужо на другі год свайго бытаваньня. Бо ці-ж гэта не карысць? Каб ня быў членам кружка, ня мог-бы скарыстаць з гэтаго жыта, а каб на тым мейсцы пасеяў сваё старое, то не намалаціўбы болей, як 12—15 мерак. А так меў я на 21 мерку большы ураджай; прадаўшы мерку (232 фунты) па 5 р. 50 к. выручыў у першым гаду чыстаго зыску 111 руб. 50 кап. а ў дадатку асталося мне добрага насеньня на пасеў. І каб мне хто тады сказаў: маеш 20 руб. за мерку і ня сей гэтым зярном, а толькі сваім старым, то я разсьмеяўся-б і сказаў яму, што ён дурны; бо што значыць колькі рублёў пры тым, што я маю добрае зярно каторае дало мне гэтулькі зыску толькі за адзін год?

Але не канец на гэтым, кружок даў мне болей. Напрыклад гэткая страхоўка будынку і жывёлы, каторую кружок памагае зрабіць для сваіх членаў. Бачу я ў гэтай страхоўцы вялікую карысць, бо маю забеспечаную перад сабой будучыню. На прыпадк нешчасця—пажару, агонь нішчыць усё, але хто застрахаваны, той ня пойдзе жэбраваць, што бывае часта нават з заможнымі гаспадарамі, але каторыя нічым не забеспечаны, ня злучены у кружок. Толькі кружок можа абараніць ад пагарэлага творачы паміж членамі самапомач, хаўрусную еднасць.

Адным словам кружок дае мне маральныя і матэрыяльныя карысці, бо кружок лучыць усіх членаў, каторыя становяцца больш грамадзянамі, ды жываюцца с сабой, а з гэтаго вытвараецца еднасць, братня любоў.

Грамадная, гэтак сама, зрабілася розніца у маея гаспадарцы. Калі даўней земля пасья жніва лежала адлогам аж да восені, а часам і да вясны, цяпер ад часу калі залажыўся кружок у нашай воласці і калі я стаўся членам яго, гэта перамянілося, бо зара пасья жніва, дзе не падсеяна сэрэдэля, земля мелка падорываецца і барануецца, а пасья другі раз арэцца і пакідаецца зааранай на зіму. На вясну, як толькі земля абсохне, зара усю зімовую пахату бараную, а пасья ужо толькі спружыновай бараной разрыхляю, або і сею проста пад спружыноўку. З гэткаго вырабу зямлі маю карыць, а карысць гэту маю дзякуючы сельска-гаспадарскаму кружку. Карысць гэта воль якая: заместа 50 мерак бульбы з марга, як даўней, накапаў я 100 мерак з марга, а ешчэ не так рабіў я, як трэба было, бо садзіў пад скібу, а пэўне большы быўбы ураджай, каб садзіў пад значнік і палажыў штучных гнаёў. Двохразовай оркі ужывяю у прыпадках калі сэрэдэля не удасца. Усё блізка жыта падсеваю сэрэдэляй, а у восень заорываю, папасьвіўшы на ей кароў, малако ад каторых адважу у малачарню. Вясной пад прунжыноўку сею авёс, катораго, заместа, як даўней, 5 мерак з марга, намалачываў праз гэтыя чатыры гады, ад адкрыцця кружка, па 15 мерак з марга, што гэтак сама, смела магу сказаць, што гэтыя павольшаны ураджай даў мне кружок, дзеля гэтаго лічу за вялікае шчасце, што кружок аткрылі мы і што я да яго належу. Кружок кожнаму можа памагчы у гаспадарцы, калі толькі члены захочуць паступаць паводле рад і паказу, які бывае абгаварываны на сабраннях. Маю прыклад на сабе, што да даходу са сваей гаспадаркі, проці даўнейшага маю цяпер у год больш за 600 руб. лішняго даходу, а маю надзею, што пры далейшай працы кружка даход гэты двойчы павялічыцца.

Напісаў я колькі гэтых слоў аб карысцях, якія я меў ад кружка з верай, што, каб усе сельскія гаспадары пазлучаліся у кружкі, тады-б край наш зацьвіў-бы, стаўся-б багацейшым на мільёны рублёў. Бо у кружках кожны гаспадар навучыўся-б як трэба гаспадарыць, як дабыць сельска-гаспадарскую навуку, без каторай цяпер абыйсціся нельга. У еднасці і хаўрусе сіла, бо

толькі тады калі паміж намі будзе аднасць мы здолеем вібіцца з бяды Хаўрусам бедныя і слабыя могуць рабіць тое і быць тым, што робяць і чым ёсць дужыя і багатыя.

В. Банашкевіч.

Як ратавацца ад пажару.

Многа бяды і нешчасся робіць па вёсках пажар. Не адзіны багаты гаспадар астаўся у адной кашулі, дый ешчэ Богу дзякуе, што з душой выскачыў з агню. А усё гэта робіць наша цёмная і недбаласць. Каб людзі самі аб сабе думалі, каб на Бога не ускладалі таго, што самі павінны зрабіць, то-б яно неяк лепш бы і жылося. Дармо, што нашы дзяды і бацькі ня ведалі, як ратавацца ад пажару, і толькі ведалі, што агонь баіцца вады. Цяпер ужо па шмат якіх мястэчках можна пабачыць „пажарную стражу“ вольную і гарадскую, што ў адну мінуту схопіцца у ночы, запражэ коні прыедзе і пагасіць полмя. Служаць у гэтых стражах па гарадох і мястэчках і паны і чыноўнікі і мешчане, і усе безплатна. За сваю службу хоць ніхто грошэй не бяра, але затое маюць пашану ад усіх людзей.

Па вёсках пакуль што у нас не чуваць, каб нашы селяне заводзілі пажарныя дружыны. У Польшчы, у Літве, Латышчыне на Украіне і у Расеі даўно ужо ёсць шмат людзей, каторыя ахвяраваліся для добра грамадзкага па вёсках. Вось яны і узяліся да устройства вясковых дружын. Маладыя хлопцы ахвотна ідуць у такія дружыны, выбяруць с паміж сябе старасту і дзесяцкіх і вучацца, як ваеваць з агнём. Зрабіць гэта можна былобы і у нас. Грошы трэба сабраць з усіх. Машыну цяпер можна купіць рублёў за сто разам с кішкю і з усімі патрэбнымі да яе рэчамі. Калёсы, ці санкі знойдуцца у кожнаго гаспадара і вёдроў у вёсцы ні мала; трэба зрабіць са дзьева бочкі і якіх шэсць крукоў на доўгіх і моцных дручках. Сякера і вяроўка заўсёды ёсць у хаді. Вот вам і гатова пажарная каманда. Вучыць можна ахвотнікоў ці вечэрамі, ці у свята.

Кожны разумны і справядлівы чалавек заўсягды гатоў будзе памагчы у такой справе, бо ратаваць людзей ад бяды кожны павінен. Іон навучыць і як дастаць пазваленьне і як сабраць грошы. Пісар у воласьці так сама знае гэтыя парадкі. Трэба толькі склікаць сход, напісаць прыгавар і паслаць да земскаго, ці да станавога, а той ужо прэдставіць да губэрнатара, каторы зацьвердзіць. Часу на ўсю гэту справу патрэба ня больш месяца — паўтара.

Па вёсках заўсягды знайдзецца саддат, атэтаўны, ці запасны, вась іх канешне трэба уцягнуць у пажарную дружыну. Яны могуць быць выбраны на дзесяцкіх. Калі побач ёсць дзьева—тры

вёскі, то трэба змаўляцца усім разам, каб зрабіць адну дружыну, каторая павінна ехаць бараніць суседніе вёскі, дзе толькі агонь пакажэцца, ці дым вялікі. Трэба добра памятаць, што як грамадою людзі бяруцца да справы і беда не страшна.

Я пісаў, як трэба ваеваць з агнём, але ешчэ трэба ведаць, як трэба рабіць, каб не дапусьціць да пажару.

Перш — наперш трэба будавацца у вёсцы як можна далей ад суседа. Селяне нашы ставяць свае будынкі у кучы. Тут хата, і клеў, пнпч гумно, стог сена, або саломы, а тут-жэ лізенька восець і пераплот з жытам. Як загарыцца у хаці, то яко ня толькі яна згарыць а згарыць уся прысада да званьня. Каб лягчэй ратаваць трэба канешне каб будынкі рэдка былі будаваны.

Хата ад хаты, ці будынак ад будынку павінен быць ня менш, як на 9 аршыноў адзін ад аднаго. Паміж будынкаў трэба садзіць, ці грушы, ці яблянкі, а як фруктовых дрэў німашака, то садзіце бярозы, ліпы, клён ці што другое лісьцявое. Хвоя ёлка не павінны быць у суседзтві, бо яны і самі хораша гараць у часе пажару.

Вуліцы рабіце шырокіе. А калі шкада шматка зямлі, бо яе так ня многа, то рабіце перад хатамі гародчыкі і там ізноў садзіце дрэвы паміж буракоў, ці бульбы. Тады вуліца, хоць і вузкая, баранілабы суседаў на супроць ад перакіднаго агню, бо хата ад хаты праз вуліцу была-б сажнёў на 10.

Студні трэба мець у вёсцы не адну, а прынамсі адну на трох гаспадароў. Асьвер павінен быць с прыкаваным вядром да шэста. Пад'езд да студні павінен быць не з аднаго боку, а прынамсі с трох бакоў, каб бочкі з вадой адежджалі свабодна, не чапляючыся адна за другую.

Стрэху, крытую саломай, трэба зверху пакрыць глінай. Хоць праўда дождж крыху змые гліну, а усё-ж такі гліна прасочыцца ў сярэдзіну саломы і стрэха ня будзе гарэць, як сэрчык. Ешчэ лепш было-б, крыючы саломай, кожны рад, ці пярэясло мазаць глінай. Такая мазаная стрэха цяжэйшая будзе, і пад яе трэба вкласьці мацнейшыя рэпкі пад кроквы.

Летам на кожную хату трэба ставіць цэбар з вадой і памятом. А як, барані Божа, загарыцца у суседаў, пасылай бабу ці, ўнука, ніхай сядзіць на стрэсе і мокрым памятам іскры бье.

Людзі кажуць, што ўсякі пажар спачатку вядром вады заціць можна. І праўда. Заўсягды агонь пачынаецца з малога: ці газніца разабьецца, ці вугаль зваліцца на падлогу, ці кіне хто цыгарку ў сена. Ну, словам, беда бывае з глупства. — Вот жэ вада і павінна быць заўсягды пад рукамі. Калі вады саўсім німа, або вымерзае, то трэба бурць загарэўшыюся будоўлю. Найбольшую бяду сыягае на будынкі падчас пажару саломенная стрэха, вось яе перш за ўсё трэба збурць. Тагды агонь сядзе, бо німа за што ўчапіцца, і пажар скончыцца на тэй хаці, каторая перш за ўсё занялася. Трэба пярэ у гэтым мейсцы сказаць, што карасіну

(газу) нельга вадой гасіць. Калі загарыцца газа найлепей чым небудзь прыкрыць агонь; пасьцілкай, коўдрай, або засыпаць зямлёй, пяском, гразьзю.

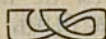
Калі дзе пачаўся пажар, загарыцца стог сена або саломы, то яго няможна расцягаць. Трэба толькі ліць ваду, не чэпаючы крукамі, бо салома, ці сена мігам дасць мільёны іскроў і шмат коў, што з ветрам панясуцца на суседнія хаты.

Шмат чаго можна парадзіць але ня ўсё можна споўніць. Тое, што я напісаў, здаецца, не цяжка зрабіць, ды і грошы многа ня трэба. Ніхай хоць гэта, што тут стаіць зробіць ва ўсіх вёсках, то пажары ня будуць страшны. Пры добрых парадках больш за адну хату на сяле згарэць не павінна.

Пра студні я ўжо казаў. А вось калі бывае у сяле сажаўка, то канечне трэба, каб яна была выгараджэна і каб да яе быў праезд свабодны, ды каб с канём і калёсамі можна было завярнуцца не баючыся вывернуць бочку з вадой.

Трудна мне ўсё спомніць і аб усём адразу напісаць дабаўлю вось ешчэ, што у Пецярбургу ужо многа гадоў, як устроена „пажарная управа“ ці „рада“ для ўсіх дружын Адрэс вась які: Пецярбург, дварцовая Набярэжная № 28 у савет Імператарскага Расейскага Пажарнага Обшчэства“. Адтуль можна дарма дастаць устаў пажарнай дружыны і ўселякіе правілы, або і кніжкі па 2—5 капеек, аб сельскіх пажарах і як бараніцца ад іх.

Sodalis.

Сельска-гаспадарскіе хаўрусы (кружкі).

Селянскіе сельска-гаспадарскіе хаўрусы аткрываюцце па нормальнай уставе зацьверджэнай 7 мая 1911 году.

Нормальная устава гэтак кажэ аб мэтах сельска гаспадарскіх хаўрусоў: „Сельска-гаспадарскіе хаўрусы павінны супольнымі сіламі кіравацца да падняцця сельскай гаспадаркі, земляробства і даходаў з гаспадаркі, у раёне сваей працы.

Каб дайсьці гэтай мэты хаўрус павінен:

1) пазнаць у якім палажэньні знаходзяцца цяпер розныя аддзелы сельскай-гаспадаркі і выясняць патрэбы гаспадарскіе дарогай супольных рад членоў хаўруса, над гэтымі справамі, на скліканых, што нейкі час, сабраньнях членоў хаўрусу, на сельска-гаспадарскіх гутарках і зьездах, а такжэ паездках і др.

2) Шырыць паміж людзей сельска-гаспадарскую практыку, навуку, пры помачы чытаньня лекцый, кніжэк, газэт і розных сельска гаспадарскіх друкоў, а такжэ закладаючы сельска-гаспадарскіе школы, бібліотэкі і музэі.

3) Старацца правясці у жыццдѣ найбольш практычныя спосабы гаспадаркі; рабіць пробы над спосабамі гаспадаркі якія ўжо заведзены на другіх мейсцах, каб калі што карыснае знайдзецца завясці у сваіх членоў закладаць пробныя хутары, агароды, сады і др. і памагаць гэтаму.

4) Памагаць сельскім гаспадаром радай і паказам устраіваць гаспадаркі і прыймаць на сябе факторства на дастаўку розных патрэбных у гаспадарцы рэчэй, а гэтак сама і прадажы сельска гаспадарскіх прадуктоў, дзеля гэтай мэты закладаць камісіяна-агентурныя канторы, сельска-гаспадарскія склады і др.

5) Арганізаваць выстаўкі, таргі і паддзержываць працу і заслугі выказанне у сельскай-гаспадарцы, назнаючы награды. У уставе каторая падаецца да губэрнатару у 2 экзэмплярах, трэба напісаць якую ваколіцу абыймае праца хаўрусу, гэта зн. ці на адну вёску, ці на воласць, або на цэлы павет.

Устав і заяўленьне павінны быць падпісана 7—10 чалавекамі, каторыя называюцца закладчыкамі.

У селянскіх сельска гаспадаўскіх хаўрусах складкі членскія назначаюцца невялічкія, ад 1 р. да 3 руб у год.

А. Шкленнік.

3 нашаго жыцця.

Што трэба рабіць?

Восем гадоў працуе „Наша Ніва“, каб папахнуць беларусоў да ўсестаронняга адраджэння. Восем гадоў яна стараецца асьвятляць тые сьдзежкі, каторыя вядуць наш народ да новага жыцця. Пазнаньня краю і практыка— вось ясная мэта нашай работы. Апіраючыся на тое „Наша Ніва“ поруч з сваімі супрадоўнікамі намеціла кароткую праграму працы, да каторай кожны беларус, кожны праўдзівы сын сваёй Бацькоўшчыны павінен прылажыць руку: для кожнага знайдзецца тут нешта такое, што яму будзе пад сілу.

Работа наша павінна ісьці глаўным чынам да пашырэння прасьветы і развіцця грамадзянскай і нацiональнай сьведомасьці у беларусоў, а поруч з гэтым развіваць эаэномiчную сiлу народу. Дзеля першай мэты трэба рабіць вось што:

1) завадзіць школы, бiблiотэкі, чыталнi, рабiць лекцiі, арганiзовываць курсы для народу i т. п. ды ўсюды праводзiць у жыццё думку аб нацiоналiзацiі прасьветы як школьнай, так i за межамі школы;

2) шырыць друкаванае слова — кнiжкi, газеты, брашуры — у беларускай мове; прыкладываць руку да iх выдаваньня;

3) аткрываць уселякiе кружкi i таварыствы, дзе можна было-бы шырыць грамадзянскую i нацiональную сьведамасць;

4) працаваць дзеля развiцця беларускай лiтэратуры, штукарства, тэатру i музыкi (песнi);

5) Знаёмиць шырокіе кругi з нашай мiнуўшчынай, цяперашнiм палажэньнем народу i яго задачамi ў будучым; арганiзаваць выстаўкi i музэі этнаграфiчныя, гiстарычныя, кустарныя i т. п.

Дзеля гэтаго, каб узростала эаэномiчная сiла народу, трэба развiваць усе яго твэрчэскiя сiлы i рупiцца аб тое, каб здабыць усе патрэбныя варункi. На гэтым грунцi работу трэба вясцi гэтак:

1) развiваць у народзi прывычку здавалiваць свае патрэбы сваiмi сiламі—супольнай хаўруснай працай;

2) памагаць умацаваньню і развіцьцю селянскай гаспадаркі, пашырэньню селянскай зямельнай ўласнасьці; аткрываць таварыствы дзеля парцэляціі зямлі між беларусамі і бараніцца ад наплыву чужынцоў;

3) аткрываць уселякія хаўрусы і суполкі — крэдытныя, гандлёвыя, супольнай працы над вырабам разных тавароў і т. п.

4) арганізаваць сельска-гаспадарскія хаўрусы, школы, выстаўкі і інш.

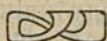
5) завадзіць арганізаціі дзеля падмогі коопэраціі, развіцьцю гаспадаркі, хатняго рэмесла і т. д.

6) рупіцца аб палепшэньні варункоў працы;

7) памагчы упарадкаваць справы эміграціі; старацца заместа эміграціі у Амэрыку арганізаваць эміграцію на сезонныя работы у бліжэйшыя краі (на лета), каб людзі верталіся да хаты з грашыма і з навукай сельскай гаспадаркі павэдлуг практыкі ў чужых старонах.

Кожын крок на гэтай дарозі будзе набліжаць нам той момэнт, калі, народ пазнаўшы свае патрэбы і навучыўшыся сваімі сіламі здаволіваць іх, наканец такі *возьме усе свае справы у свае рукі.*

а — н — а.

Е ш ч э г о д...

Бытцым шырокая і быстрая рэка, плыве жыцьцё гасудартвоў і народоў. Плыве яна ад невядомых часоў, і нікнуць у ёй гады і сталецьця, як каплі вады. Усё шырэй і шырэй разліваецца яна й імчыцца ад Мінвушчыны к далёкай Будучыне...

...Былі часы, калі людзі жылі, як зьверы ў лесах. Жылі вольна, — але кожны быў вораг другому, бытцым воўк—воўку.

Дужэйшыя перэмаглі слабейшых. Прымусілі служыць сабе. Сталі жыць чужой працай.

Памалу з роду, племені узрасталі народы. Але раздзел той на пануючых і слуг трываў і далей. Раздзел на багатых і бедных, на сытых і галодных астаўся да нашых дзён.

Той, хто стаяў на версе, меў усё, чаго душа жадала. Навукі, хараство сьвету, дабычы разуму і працы рук чалавечых—усё мог дастаць. А мільёнам гаротнікоў сьвет клінам зышоўся ў курных хатах...

Гэтак вякі праходзілі, выміралі старыя пакаленьня, нарасталі новыя.

Усё змянялося. Пачало змянцаца і жыцьцё народоў.

Усё болей, і болей людзей карыстае с сьвету навукі, што ўсім роўна павінна сьвяціць, як сонейка яснае. Парваліся пумы

няволі. Адчыніліся дзверы на вольны прастор, і кожны можа пераступіць парог—да новаго жыцця, хто мае сілу.

Ня сілу кулака: такая сіла німа ведама куды можа папахнуць цёмнаго чалавека. Патрэбна сіла культуры, сіла эканомічная.

Шырокая прасвета падыймае культуру народу. Развіццё нацыянальнай душы, ўсіх асобнасьцей яе: роднай мовы, духоўнай творчасці — гэта аснова культуры.

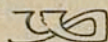
Супольная, грамадзкая праца дзеля супольнай карысці — вольная школа, каторая навучыць народ, як стварыць сабе лепшае жыццё, як вызваліцца з адвечнай бяды і збудаваць моцны эканомічны фундамент.

Народ, каторы здолее зрабіць гэта, дачакаецца сьветлай будучыны. Па гэткай дарозі павінны ісьці і мы, беларусы. Тая наша жыццё зліецца з тэй вялікай і магутнай рэкай, што прыймае ў себя жыццё ўсіх людзей і народаў.

Куды занясе яна нас?

Мы верым — і гэту веру разам з намі мае ўвесь сьвет, што сусьветнае жыццё год за годам прыбліжаецца да тэй мэты, дзе будзе канец усім мукам, крыўдам і здэку чалавека над чалавекам. І з пачаткам Новаго Году клічэм усіх нашых братоў да вялікай сьвятой працы ўсенароднай: злучыўшыся ў адну моцную сямью, надаўшы адзін аднаму руку, к свабодзі, роўнасьці і знанню мы працярабім сябе след, і будзе ўнукоў панаваньне там, дзе сягоньня плачэ дзед!.

А.

Якім шляхам мы павінны ісьці.

Трэба цешыцца, калі народ адраджаецца, і сумаваць, калі ён перажывае момэнт упадку, застою. Затым-то нельга маўчаць, нельга ня цешыцца, што і дзесяцімільённая Беларусь перажывае зору, а ня вечэр.

Вякі панаваньня чужых культур не праглынулі Беларусь, ня вырвалі у народу яго душы, толькі крыху накалечылі яе. Беларусь прыймала у сябе ўсё, што магла ператварыць, а цяпер сіліца выплюнуць тое, што стаіць ей на ўпярэць горла.

Ей ня трэба зачыняцца ў вузкім нацыяналізме. Беларусь малады рух бярэ ўсё найлепшае з сусьветнай культуры, бярэ ў суседзёў тое, што узмацоўвае і развівае здаровыя народныя асобнасьці. Але трэба баяцца, каб гэтае чужое не замянілася ў гвалт. Гэты гвалт і тое, чаго наш народны арганізм не прыймае — трэба аткінуць.

Толькі гэтакім парадкам Беларусь выявіць свае сілы, займе мейсцо і мэту вольнаго грамадзяніна, загаловаць сваім ўласным

голосам аб сваіх праўдзівых патрэбах, мэтах і згоднай з яе духам творчэскай працы.

Трэба думаць, што раней, пазьней, але сыны роднага краю, узгадаваныя у чужой калысцы мачыхі, у калысцы ці польскай, ці расейскай, — ўсё роўна зразумеюць (бяз розніці рэлігіі) ўсе да аднаго сваю павіннасць перад бацькоўшчынай і ўнікнуць у народныя патрэбы.

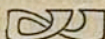
Павіннасць перад родным краем з яго горэм і радасьцямі выпаўняць трэба не дзеля забавы, а дзеля таго, што толькі умацаваньнем нацыянальнай гордасьці, сілы, можна выйсьці с чахлаго, мёртвага палажэньня, у якім жыве цяпер Беларуска народ на дарогу правільнага змаганьня за лепшыя дэмакратычныя зачаткі, дарогу да каторых апраўдвае новая навука.

Мы павінны вызваліцца ад гнуснасці, мы не павінны хадзіць па чужых сьцежках. Гэта перш за ўсё трэба памятаць так званым толькі па абмылцы „інтэлігэнтам“.

Ці даўно было, як голас Шэвчэнкі і др. аб адраджэньні Украіны для інтэлігэнцы быў толькі забаўкай!

Жывыя сілы Беларускага народу павінны даць свой голас за азараючыя сьвет дэмакратычныя ідэалы і кіравацца на дарогу да вольнага жыцьця.

Абрамчык.

Сьпевайце свае песьні.

Гэтымі часамі у нашу вёску прасунулася расейская госьця-песьня брыдка „частушка“, якой пастараліся навучыць нашу вясковую маларазбіраючуюся моладзь, салдаты і тые с хлопцоў, каторыя пацёрліся каля гарадоў і ў расейскім баку. Хутчэй і болей цяпер можна пачуць у нашай вёсцы гэту брыдку песьню. Чаму-ж гэта маюць ахвоту па вёсках пеяць брыдкія песьні? Таму, што у нашай моладзі, як у людзей цёмных, ня выраблены „смак“ да песьні, яны, як дзеці ня ведаюць, што дрэнна, а што добра, абы толькі новае ды панскае. Чэлавек са смакам ня толькі ня будзе пеяць такой песьні, але нават і слухаць яе. Вось жэ, браты, наша павіннасць вучыць сваіх цямнейшых братоў гэтаго смаку да песьні, паказываць хараство свае роднае песьні, яе глыбокую душу, багатую мелодзію.

Хай кожэн з нас, пачуўшы, як сьпеваюць нашы хлопцы і дзеўчаты брыдку „салдатчыну“ ня пройдзе так сабе, закруціўшы нос у другі бок і ешчэ у душэ аблаяўшы гэтых хлопцоў і дзеўчат, а падойдзе да іх і скажэ, што гэта песьня ня гожая, — кінься не сьпевайця, а лепш мы засьпеваем сваю родную“...

Вучыць трэба іх, бо яны, як дзеці ня ведаюць, што права, а што лева.

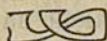

Трэба вырабляць у іх смак да ўсяго дэлікатнага, добрага і шчырага, а гэта будзе тагды, калі мы будзем жыць разам з імі.

Мне вельмі спадабалася на селянскіх вячорках у Літоўцоў. Студэнты, вучыцелі і простыя, вясковыя хлопцы і дзеўчаты разам гуляюць свае танцы і пеюць свае песьні. Міла паўгледцаца. І так усё проста безніякага гонару, як браты з братамі. О так, так і павінна быць!

Не чурайцеся, браты, простага чалавека, не глядзіца на тое, што ён і чорны і не прыбраны, што у яго у хаці і цёмна і брудна, а зайдзі да яго у хату, ці калі угледіш на вуліцы, то прывітайся, як з родным, сядзь пасядзі з ім, забудзь, што ты чымсь рожнішся ад яго, астанься такім, як ён, злійся з ім, унікні у яго душу, прагавары да яго родным слаўцом, расталкуй яму што колечы новага, цікавага, навучы чаго колечы, падай раду у чым і, павер, мой браце, што ты, ня толькі добра зробіш яму, паднімеш яму у яго цяжкай долі. Я кажу, ня толькі ты зробіш добра яму, але ты сам, браце, пазнаеш такое здавольства, такое шчасьце у душы, што як той рабочы у апавяданьні Л. Толстаго „Хадынка“, калі ён адратаваў ад сьмерці дачку вялікага пана, заціснуў тую народама на каранаціі, і калі яна захацела сказаць бацькаві, каб ён наградзіў яго, ня глядзячы на тое, што быў вельмі бедны, ні захацеў ніякай падзякі і сказаўшы толькі „нашто-ж!“, пайшоў у свой бок, а у душы у яго паднялося штось такое магутнае і шчаснае, чаго ён не прадаў-бы ні за якія скарбы на сьвеці — гэткая награда будзе табе, мой браце, за твой чалавечы паступак.

М. Арол.

Перапіска у беларускай мове.

Давялося мне быць ў адной тарговай фірме, каторая мае ясны нацыянальны не-беларускі характар і вядзе сваю работу па ўсім блізка нашым краю, а з гэтай прычыны мае шырокую перапіску з рознымі людзьмі. Калі я туды прыйшоў, мне адразу кінулася ў вочы лежачае на сталі пісьмо, пісанае да гэтай фірмы ў беларускай мове. Загаварыўшы аб гэтым пісьме, я даведаўся, што гэта ня першае ўжо такое пісьмо і што ўсё часьцей ў пісьмах бывае беларуская мова. Гэта мяне зацікавіла, і я пачаў распытвацца у другіх фірмах і інстытуціях грамадзянскага характару, ці неатрымліваюць і яны пісем ў беларускай мове. Паказалася, што ўсюды, дзе я пытаўся, такія прыпадкі часьцей ці радзей здараліся.

Чэсць і слава тым людзям, каторыя так паступаюць. Яны зразумелі, што гэта—йшчэ адзін крок да дарогі, ідучы па каторай здалеем мы здабыць грамадзянскія правы для сваёй мовы ў сваёй роднай зямлі. Датуль, пакуль мы, беларусы, не прагаворым самі ў сваёй мове да тарговых фірм і інстытуцый, яны самі не парупяцца гаварыць да нас па нашаму. А калі мы зачнем звертацца да іх ў нашай мове, то яны, хочучы мець у нас пакупцоў на свой тавар, будуць гаварыць з намі па нашаму. Тыя людзі, каторыя дагэтуль зверталіся да тарговых фірм па беларуску, паказалі ім, што з намі трэба лічыцца; яны паказалі, што і мы — сіла. Калі беларусы пачнуць па беларуску звертацца да тарговых інстытуцый, да дактароў, да адвакатаў і да ўсіх іншых, хто ад іх зарабляючы жыве і багацее, тады хутка знойдуцца беларускія тарговыя фірмы, беларусы адвакаты, беларусы дактары.

Гістарычныя варункі нашага гаротнага народу злажыліся так, што, гонячыся за прывілеямі і магнацкай ласкай, пакінула нас наша інтэлігенцыя, гарады так сама страцілі наш беларускі характар, але беларус заняў зямлю, ён і ёсць той „народ“, у каторага руках сіла з мазаля каторага корміцца і горад і двор і інтэлігенцыя. І мы, як сіла народная, можэм і павінны вымагаць, каб інтэлігенцыя, якой бы націі яна сама ні была, шанавала бы нас, як людзей, і пашану гэту выказывала шануючы нашу мову.

Праўда, што у наш час, калі на беларуса за кожнае слова сказанае, ці напісанае у роднай мове, с-пад кожнага куста сіпціць нейкая гадзіна, то нават на тое, каб прагаварыць ў роднай мове, трэба грамадзянскай адвагі; але, дзякаваць Богу, як бачым, не з адных толькі палахлівых людзей складаецца беларускі народ. Пачатак ўжо зроблен, і шлях паказан; ніхай-жэ і ўсе сьвядомыя беларусы гэтак сама робяць.

B.

Раздзелы і сваркі.

Наш беларускі народ раздзяліла вера хрысьціянская на каталікоў і праваслаўных. На гэтых двух дзелянках беларускага народу сотні гадоў сеялі ўзаемную ненавісьць і сваркі паміж сынамі адной зямлі, аднаго народу, падыймалі брата на брата. І бывалі момэнты ў нашай гісторыі, калі кіпела заўзятая барадзьба паміж тымі-ж роднымі братамі. І кожны раз з гэтых сварак нашых карысталі чужынцы. Гэтак у XVI стагодзьдзі ішлі у нас сваркі за веру: часць беларускіх баяроў заступалася за праваслаўе, часць за—каталіцтва, часць—за кальвінізм і лютэранства,—новыя веры, каторыя тады былі сьвежа заложаны ў Нямецчыне. Змаганьне цягнулося доўга, і ў канцы беларусы страцілі сваю інтэлігенцыю, св аіх правадыроў і прэдстаўнікоў націі—баяр, каторыя,

мала памалу, як кажэ тагочасны пісьменнік „звычай і абычай свой закінулі, прозвішчы паадменялі і паадрэкаліся свайго народу і мовы“. І ўжо за сто гадоў пасяля гэтаго беларускі народ ні мае сваіх правадыроў; с пануючага над усім гасударствам літооскім народу ён становіцца пад'ярэмнай сілай, рабочай скацінай у прыгонным ярме, у каторае яго запраглі. Мова беларуская перэстала быць мовай гасударственай, мовай навукі, права і літэратуры, якой, укладаючы Статут Літоўскі (кнігу законаў для ўсяго гасударства), канцлер Вялікаго Княжства Літоўскаго, Леў Сапега, хваліўся, кажучы, што мы стаім вышэй культурай за іншыя народы, бо маем законы, напісаные не ў лацінскай мове, як у іншых гасударствах, а ў сваёй роднай, беларускай. І ўжо не пышаліся ёю паэты, стаўляючы яе на раўне з лацінскаю, кажучы:

„Польшча слынеть лацінаю,
 „Літва слынеть русчынаю;
 „Бяз тэй ў Польшчы не прабудзеш,
 „А бяз гэтай ў Літве блазнам будзеш.

Абраз таго палажэння, у якім знаходзяцца цяпер беларусы, не парадуе сэрца. Кругом беднасць, цёмната і бяздоўле. А чаму? Таму, што народ беларускі, як тая расьліна зморожэная пад зімнымі ветрамі затрымаўся у сваім натуральным развіцьці. Таму, што ён цэлыя векі ўсе свае лішніе сокі аддае чужындам каторыя ўсе лепшыя сілы, якія выходзілі і выходзяць с-паміж беларусоў, прысваіваюць сабе, пакідаючы нам права сварыцца паміж сабой за тое, ці ў праваслаўным, ці ў каталіцкім раю сядзець будзем, ці па польску, ці па расейску Бог гаворыць. Ці-ж беларускі народ быў бы ў такой беднаце, ў такім загоне, каб лепшыя нашы сілы працавалі не для Масквы і Варшавы, як гэта цяпер ёсць, а каб працавалі для свайго роднаго краю і народу? І скарбы цара Саламона апусьцелі-бы, калі-б з іх бралі і бралі, а нічога не верталі назад.

Вось, у першы чарод нам, браты-беларусы, ня трэба сварыцца затое, хто якой веры, бо як мудра кажэ наша прыказка: „усе веры перад Богам роўны,“—гэта значыць, што ніхай кожны верыць, як яму дыхтуе сумленьне; але цвёрда трэба памятаць, што мы, беларусы, сыны адной зямлі, становім адзін суцэльны народ беларускі, што глаўны знак нашаго брацтва — гэта наша перэказаная нам ад градзедоў беларуская мова, каторую мы павінны любіць, шанаваць і старацца, каб і нашы дзеці любілі і шанавалі яе. Беларус не павінен чурацца сваёй мовы: гэта апратка яго душы і яго думак. Наадварот беларусу сорамна, калі ён, будучы беларусам, няўмеа гаварыць па беларуску, або сваю родную мову калечыць, устаўляючы ў гаворцы расейскія ці польскія словы. Мова наша мае даволі слоў, каб у ей усё выказаць, мае сваю красу; дык ня трэба яе нічым прыкрашываць, але там, дзе яна засорэна чужымі славамі, трэба яе ачышчаць; бо гэта ж найдаражэйшы скарб, — наша слава.

Мы ўсе, беларусы бяз розніцы веры, павінны дабівацца, каб мова наша была ўсюды ў пашане, і бараніць ад пагарды і насцьмешак, як робяць ўсе народы. Павінны дабіцца, каб у нашай мове наўчалі нас у цэрквях і касьцёлах, вучылі на беларуску дзяцей веры і граматы.

Беларусы самі павінны гаварыць па беларуску, усюды, дзе толькі можна, і гэтым адзначаваць сваю прыналежнасьць да слаўнага беларускага народу.

Браты беларусы! страсайце з сябе пагарду, якой закідалі наш народ, паднімайце яго з упадку, ў якім знаходзіцца ён цяпер. будуйце сьветлую будучыну вашым дзецям і ўнукам, ня слухайце пкаваньня брата на брата, — а калісь за гэта ўспамянуць вас добрым словам будучыя пакаленьня.

В—т.

Мы маучым...

Слухаюць таго хто крычыць, хто кажэ аб тым, што яго баліць. А ці-ж нам не баліць, што мова наша ў загоне, што ні мае ніякіх правоў на сваей зямлі? Ці-ж не баліць душа сьвядомаму беларусу, што дзяцей нашых ня вучаць роднай мовы у школах? Ці не баліць, што хрысьціянскіе пастыры, слугі аўтара і прапаведнікі Хрыстовай Праўды забыліся слоў Яго: „лепей у цэркві сказаць пяць слоў на зразумелай мове, чым дзесяць тысяч у чужой“ (Першае пасланьне да Карынціян XIV—18. 19). Мы ўсе, сьвядомыя беларусы, ведаем, што трэба, каб беларус праваслаўны чуў родную мову у цэркві, а беларус каталік у касьцелі. Мы ўсё гэта ведаем, але што мы робім, каб гэта збылося?..

Спудзіўшыся беларускага руху, ворагі беларушчыны шыраць паміж нашага цёмнага народу думку, што, калі-б у касьцелі дзе завялі беларускую мову, то гэта будзе пераходнае ступень у праваслаўе. А мы толькі слухаем гэтай брэхні і маўчым! Ці ж не ляжыць на нас павіннасьць бараніць сябе? Так, але-ж мы бараніць сябе ня ўмеем... Мы маўчым. Маўчым калі высьмеваюць нашу нацыянальную дастойнасьць; маўчым, калі нас выводзяць на торжышчэ і таргуюць намі, маўчым, калі нас дзеляць і аддаюць, як „безплатны прыдатак“, да расейскай і польскай куры пры выборах у Думу...

Баліць сэрцэ, калі глянуць на нашу старонку: гэтулькі людзей і — німа чалавека.

Полачанін.

Ці мы запрауды цямней за усіх.

Чытаў, чытаў я розныя нападкі на беларускую цемнату і ня вытрываў, каб не агрызнуцца. Мусі у нас ужо у моду увайшло безперэстанку жаліцца на нашу цемнату, бо як толькі пачнеш пераглядаць розныя газеты, то якраз і уткнешся у гэтае паганае слова «цёмната». І што найгорэй, што нашы беларусы селяне гатовы і ўзапраўды паверыць, што яны найцямнейшыя людзі пад сонцам, а гэта ўжо саўсім дрэнная справа, бо чалавек раз утраціць веру ў самага сябе робіцца да нічога нездатным. Ды і папраўдзі сказаўшы цёмната наша не такая ўжо цёмная, як яе іншыя ахвочы маляваць. Праўда, што мы ва ўсім ззаду асталіся за такімі-ж самымі селянамі, як і мы, але немцамі, англіяцамі, чэхамі і інш., дык і наша ж інтэлігенцыя, ня тут кажучы, далёка ешчэ не зраўнялася з заходна-эўропэйскай інтэлігенцыяй, і то калі гаварыць аб агульнай краёвай інтэлігенцыі, змешаўшы у адно і польскую і расейскую. Дык і выходзіць, што інтэлігенцыі нашай німа што тыкаць сялянна цёмнай, калі яна сама не надта што сьвятлейшая. Другое вось што: адсталі мы ад заходна-эўропэйскага селяніна у нашай граматынасці, у зямельнай культуры. Але ці былі-ж у нас беларусоў свае беларускія школы, як у нямецкага і францускага селяніна? Кажуць папярэдзілі нас латышы, палякі, літоўцы, а ці латышы ні маюць сваіх народных школ, ці палякоў у польшчы у школах ня вучаць па польску. ці літовец пачаткі вучыцца у чужой мове, гэтак як мы? Не. Ну дык і ясна прычына чаму мы адсталі. Чужая пачатковая школа навучае нас чытаць, але не развівае нашай душы, розуму, не развівае дзеля таго, што яна — чужая. Ніхай у нас пачатковыя школы для селян будуць беларускія і вы неагледзіцеся калі наш селянін зраўняецца з латышом, палякам, літоўцам, а можа пры сваёй народнай кемнасці і далёка іх папярэдзіць. Бо што наш народ кемны, відаць ужо з таго, што як у палякоў, так у расейцоў у чысьле перварадных культурных сіл чысьляцца людзі узгадаваныя на нашым загоне. Німа што казаць, наша ніўка на слаўных людзей урадліва, толькі беда у тым, што дагэтуль ураджаі гэтыя збіралі і спажывалі ня мы, а тыя, каторыя цяпер як раз вытыкаюць нам нашу цёмнату.

Есць такія, што папярэдзілі нас, але ёсць і такія, што далёка такі за намі асталіся ззаду. Узяць хоцьбы ты самых палякоў, хоць у іх гаспадарка куды лепей пастаўлена але наш селянін у агульным развіцці вышэй стаіць ад польскага селяніна, беларус ад яго і развіньнейшы і хітрэйшы і нават прадавіцейшы. Вялікарос астаўся далёка ззаду за беларусам па гаспадарцы. Беларус — гэта быццам немец перад вялікаросам. Вось прыклад: мы сядзім на жвірках і на пясочках, а у нас голаду не бывае, а ў Вялікаросі амаль ня згоду ў год голад, хоць сідзяць на чорназёмі. У нас незавідна гаспадарыць на зямлі, калі прыраўняць да загранічнікоў, а ў Вялікаросеі і з рук вон іхня гаспадарка.

У нас ёсць п'яніцы, але усёж такі цв'ярозых гаспадароў болей, а ў Вялікарасеі болей п'яніц, як цв'ярозых, а што да цемнаты агульнай, то там народ куды цяжнейшы, грубейшы і больш лянiвы.

Дык во, дармо такі лаюць нашага селяніна за цемнату, беларус далёка ня цёмны ешчэ, а пры сваім спакойным характэры, пры сваёй працавітасці можа хутка стануць паміж першымі народамі. Тым, каторыя ахвочы нарэкаць я б раіў лепей менш нарэкаць, а ўзяцца за працу і шырыць асьвету паміж сваіх братоў, дабівацца правоў для сваёй націі і гэткім парадкам ратаваць людзей ад цемнаты, а ня тое, што напісаў карэспандэнцію у газэту аб вясковай цемнаце і на тым супакоіўся, бытцым зрабіўшы важную работу.

Іншая ёсць прычына, што нашага селяніна не паважаюць, гэта тое, што ён бедзен. „На беднага Макара і шыпкі валюцца“ — гэтак і з намі беларусамі усякі нападае на нашу цемнату затое, што мы слабы, бедны. Нябось, як беларус пабагацее, то той самы чалавек робіцца ня тым. Вось-жэ прычына тэй нібыто цемнаты крыецца у беднасці. Нарэканьнем бяды не прагоніш, можна яе пазбыцца толькі працай і то як можна шырэйшай хаўруснай працай, за гэта і павінны ўзяцца, заместа пустога нарэканья, усе тые каму коле у вочы наша, як яму здаецца цемната.

Юры Верэшчака.

3 роднай нівы.

Чужым.

Мы вас прынялі хлебам і соляй,
Людзі чужыя;
Устрэлі вас ласкай нашага поля
Кветкі жывыя.
Нашы сасонкі шумнага бора
Далі вам хаты,
Далі загонаў нашых разоры
Гонар багаты.
Пух і аўчынкi нашага хову
Грэлі зімою,
Птушкі вам гралі з нашай ду-
бровы
Гымны вясною.
Ценям тулілі вас у спякоту
Нашы чарэсьні,
Нашыя жнейкі ў жніўну работу
Пелі вам песні.
Вашым патомкам нашыя маткі
Казкі складалі:
Ў сэрцах дзіцячых праўдаў па-
чаткі
Сеў засевалі
Верны славянскім статкам, бра-
точна
Ў госьдях вас мелі

І шанавалі людзка, сьвяточна
Ў будні, ў нядзелі.
Сотні лет песьцім днямі і ночай
Госьця на шыі—
Зьмея, што с пуняў скарбы ва-
лочэ,
Скарбы чужыя
Вы ўжо забылі людзі, здарэньня,
Дзе ваш прыпынак,—
Вывелі ў гандэль славу, сум-
леньне —
Праўду на рынак.
Сьледа зракліся сораму, ўвагі,
Ў хорамы селі,—
Брацьцям-ж ўздзелі лапці, сер-
мягі,
Торбы надзелі...
Людзі чужыя! Хтось калісь злічэ
Вашу нам шкоду:
Злічэ праступкі... к суду па-
клічэ
Крыўда народу.

Янка Купала.

* * *

Вы, панове, пазіраеця далёка
Ў блеску сонца з вялізарных плеч народных,
Але сьвет хавае шмат чаго ад Вас,—
Днём не бачыце Вы зорак пучеводных.
Загляніце-жэ, будзь ласка, Вы у студню:
Ўжо даўно счарнела і згнівае,
Але дно яе і ў ночы і ў палудню
У вадзе люстэрнай зоры адбівае.

К тым, каго жыцьцё заціснуло глыбока
 Ўніз, у норы падзямельныя пад Вамі,
 Вы, панове, хоць і бачыце далёка,
 Загляніце ў душы—студні са сьлезамі.

Максім Богдановіч.

Песня.

Песня, дзіцяцка сэрца балючаго!	І не зачэпіш сэрца глыбока,
Толькі цябе запяю,	Не раскалышэш душы?
Многа абудзіш ты гора гаручаго,	Родныя сёлы цябе ці пачуюць?
Смуціш душу ты маю.	Можа і словам тваім
Часта уздохам цябе я пытаю:	Людзі пагардзяць, ці пажар-
Як павядзецца табе?	туюць,
Ці паліешся ты вольна па краю,	Сьмехам спаткаўшы пу-
Окліч ці знойдзеш сабе?	стым?..
Або заглохнеш, замрэш адзінока	<i>Якуб Колас.</i>
Эхам нягромкім ў цішы	

Адна.

Адна — ізноў адна, як колас той у полі
 Не сцяты ў час жніва нагострэным сярпом,
 Зламаны ветрамі гуляючымі на волі
 Між апусьцелых ніў, спалосканных дажджом.
 Адна... ізноў адна... тужліва сэрцэ ные.
 Наўкола пуста, глуш... Ноч цёмная стаіць,
 А за вакном віхор так жаласьліва вье,
 Якбы сканаць ня мог ня хочучы больш жыць.
 І сумна, сумна мне. Дзе ж той, каго любіла?
 Дзе-ж тые што мяне любілі так даўней?!
 Адны забыліся, другіх ўзяла магіла...
 І жаль мне прошлых мар, шчасьлівых шкода дней.
 Адна, ізноў адна... а вецер думцы ўторыць
 І стогнамі мяне ўдешае ён сваймі:
 — „Я брат табе, я друг!—мне стогнучы гаворыць;
 Адзін нас ломіць боль—дык плачмо ж разам мы“...

К. Буцко.

Многа сіл маладых...

Многа сіл маладых	І даць поўную волю!
У грудзях у маіх,	Я-б тады ў адзін міг,
Як прастору у полі.	Дабыў шчасьце для ўсіх
Німа рады адно	І дабыў-бы ўсім долю...
Адчыніць ім вакно	<i>Цішка Жартны.</i>

Нічога на небі... І зоркі ні воднай;
 І цемень такая, куды не зірні..
 Калі-ж гэта будзе, што ночкай пагоднай
 Засьвецяць на небі агні?
 Нічога у сэрцы — пакоі пустые..
 І цемень у думках, і пусткі у душы..
 Калі ж вы прыдзеце, пачуцьця сьвятые?
 О Божа Вялікі! Сьпяшы!

Алесь Гарун.

Адрадзілася прырода...

Адрадзілася прырода;
 Зноў надзеі агарнулі.
 У гврдзёх калішні жалёбы
 Гдзеся далёка патанулі.
 Адрадзілася прырода;
 Запеялі ў небе птушкі;
 І душы ізноў паволі
 Абюцца песьні весялушкі.
 Луг і поле каля вёскі
 Аксамітам зелянее;
 С траўкі ўжо зірнулі кветкі;

Лес зялёны ўсё цямнее.
 Адрадзілася прырода..
 Край мой родны адрадзіўся.
 К жыцьцю новаму васькрос ён.
 Цяжкіх сноў к васьне паз-
 быўся.
 Веру родная краіна, —
 Возьмеш верх над злой цямрою:
 Твае ворагі ўсе згінуць;
 Шчасьце бізіне над табою!
Я. Журба.

Край мой родны, Беларускі,
 Мой каханы край;
 Ажыві маю надзею!
 Я ў душы маея ды з ёю
 Ствару сьветлы рай!

Веру я, народ працнецца,
 Скіне цяжкі сон!
 Сонца блісьне із за хмары,
 Зацвітуць красой папары
 Шчасьцем новых дзён..

Ф. Чэрнышэвіч.

Сяуцом.

Дзе вы ўсе здольныя, ліцамі ўдалыя,
 З добрымі думкамі к працы рахманьы
 Выйдзьце ўпярод!

Поўнаю жменяй зерняты здаровыя
 Сейце на нівы багатыя, новыя —
 Будзе усход!

Доўга былі яны ўсімі забытыя,
 Дзікай травой, чэмярыцай пакрытыя;
 Ждалі на вас.

Цёмныя хмары над імі насіліся,
Дарма паілі вадой й пранасіліся,
Аж прыйшоў час.
Будзе даволі ты ўжо налажылася,
Сілы дабрала і ўзмацавалася
Дай жэ нам плод!
Выйдзьце ўсе здольныя, думкамі ўдалыя,
Выйдзьце ўсе шчырыя, к працы рахманьне,
Станьце ўпярод!

М. Арло.

Псалъм СXXXVI.

Мы с плачэм сядзелі у вод Вавілона,
Ў маркотны сабраўшысь кружок,
І там ўспаміналі цябе, о Сыоне!
Цябе, мілы сэрцу куток!
Спакойна і ціха каціліся воды
Між кветных, чужых берагоў...
Дарэмна! Мінуўшай Сыонскай свабоды
Ня выплакаць нам у ўрагоў!
Пакуль з безгранічнай журбой мы глядзелі
На чыстыя воды, — яны
З насьмешкай прасілі, каб песьню мы сьпелі
Аб муках сваей стараны.
Не! вораг-мучыцель ня ўчуе ніколі
Тэй песьні пра родны Сыон,
Ні голасу арфы, бо песьня бяз волі —
Арла змардаванаго стогн.
Адсохнуць мае спрацаваны хай рукі,
Як чэпяць за струнны арган,
І выдадуць грудзі сэрдачныя мукі
На сьмех і на здзекі ўрагам!
Мы з болем павесілі арфы на лозы,
Но песьні пра родны Сыон
Нішто не заглушыць: ні мукі, ні сьлёзы,
Ні душу ўзрываючы стон...

Янук Д.

В і х о р.

Вось віхор — стрэхадзёр
Загудзеў, зашумеў;
Стрэху здзёр і папёр,
Пыл замёў ён с палёў.
Зашугаў, застагнаў,
Павярнуў, скавытнуў,
Ўзняў пясок і пагнаў
Цёмнай хмарай яго.

Затрэпчэў, засьвішчэў
Злосна-моцна ў бары,
Лістам дрэў шамацеў,
Дуб рвануў і звярнуў.
Стук і гук скрозь пашоў
Рэхам, сьмехам аддаў...
Па што йшоў, што нашоў?
Ці злаваў, ці гуляў?..

А. Гурло.

Гудзіць вецер, забывае
Стогне — плачэ ў полі;
А на сэрцы так тужліва,
Жаль мінуўшай долі...

І пад энк тых страшных тоноў
Душа замірае:
Хтось жывы, здаецца, плачэ,
Стогнучы канае.

І так цяжка тады жыці,
Ў сэрцы столькі болю,
Што ляцела б я, здаецца,

* * *
З ветрам гдзесь у поле!
Маладых дзён усе мары,
І тое, што згубіла,
І зачым душа так тужыць
Я-б тады забыла.

І ў шырокім-бы прасторы
З ветрам я летала,
Дзён мінуўшых, дзён шчасьлі
Вых
Я-бы пашукала.

В. Станкевічанка.

Будучына.

Кіпіць работа, плыве пот,
І крык і гул, як гром;
Туды, сюды снуе народ.
Будуюць новы дом.

Лапаты рэжуць глыб зямлі,
Зьнініць сталёвы лом;
На мейсцы даўнай старыны
Будуюць новы дом.

Што дзень ў гору сыцены йдуць
У шыр і ў доўж кругом
Баліць мазоль і рвецца грудзь,

А ўсё ж будуюць дом!

Настане дзень, надойдзе час,
Мы крэпку столь звядзём,
І лепшай прыпласцьцю для на
Быць мусе новы дом!

Працуймо, брацьця! хай хутчэй
Наш льецца пот цурком:
Прыджжом і мы сьвятлейшы
дней,
Як скончым строіць дом!..

Галубок

Жальбай зноу спатыкаю вясну...

Вось і птушкі пяюць, вось і кветкі цвітуць —
Прыляцела весна!
Ратай ў полі гарэ, весяло на двара,
Зелянее трава...

А ў мяне у грудзях стогне сэрца ў сьлезях —
Журба мучыць душу..

Ах, чаму-ж гэта мне жыцьцё сумна плыве, —
Жальбай зноў спатыкаю вясну?!

Гаяна Леуцькі

Мае ваконцэ.

Пад акном маім бярозка
Белая стаіць;
А раса, як смутна сьлёзка,
Так на ей блішчыць.

Пад акном маім лісточкі
Зялёныя шэпчуць;
Веткі смутныя бярозкі
Дрыжаць і трапешчуць.

Пад акном шумяць мне дрэвы
Пахне мне весна;
Калі дзень загляне шэры,
Смутны, як душа.

Калі рана ўзойдзе сонцэ
Сьведціць і блішчыць,
І сьмяецца мне бяз конца,
Каб са сна збудзіць

Доўга, доўга сьведціць сонцэ,
Блішчыць і сьмяецца;
У маё найперш ваконцэ,
Як устане, бьецца.

То дождж звоніць у ваконцэ,
Вецер плачэ і гудзіць;
Чорным хмарам німа конца;
На сьвет сонцэ не глядзіць.

І сьмяюся разам з сонцэм,
А плачу з дажджом.
Маім я жыву ваконцэм
І тым, што за ём.

Калі шэпчуць мне бярозкі,
Шэпачу з лістамі;
Калі бліснуць на іх сьлёзкі
Зліваюсь сьлёзамі.

Калі мне паюць лісточкі,
Я сама пяю;
Шумяць веткі мне бярозкі, —
З імі гавару.

І сьмяюся разам с сонцэм,
А плачу з дажджом,
Маім я жыву ваконцэм
У тым, што за ём.

Ганна Остроўская.

Скачы браце, ў роднай хаці —
Хто там забароне?
Весяліся, не смуціся,
Такі дзень сягоньня!
Доўга ждалі, выгледалі
Мы гэтаго сьвятаца..
Што-ж вы селі, спархмурнелі?
Весяліцесь, братцы!

Весяліцесь, не смуціцесь,
Як людзі ў грамадзе,
Во ўсё тое, ўсё благое,
Што было — у задзе!..
Бо й мы-ж людзі!.. Дакуль будзе
Цемната і горэ?..
Эй, танчуймо, галасуймо, —
Доля прыйдзе скорал!..

А. Пётрашкевіч.

Рабочы час.

Доўга у хаці нашыя брацьця
Рукі злажыўшы сядзелі,
Бо, як на згубу, дождж ліў, як
з лубу,

Ліў праз чатыры нядзелі.
Сонцэ зірнуло, ўсю павярнуло
Праду к вялікай ахвоце:
Луг у пракосы кідаюць косы,
Граблі і вілы ў рабоце!

Жнейкі на жніве рэжучь сква-
пліве,

Ўюць перавёслы не слабкі,
Вязучь снапамі, валюць радамі,
Ставаюць у мэтлі і бабкі.

Ішлі дажджы слоты, бурны, гры-
моты, —
Мы са сьлезамі ўздыхалі;
Вось і нічога; збегла трывога, —
Новаго хлеба прыждалі.

Стары Улас.

РАЛЬЛЯ.

Ешчэ сярод гушчароў лежаў закарэлы сьнег, ешчэ сьвежыя лужыны лёдам ценкім пакрыліся, але весна жыватворная ужо запанавала над вёскай. Цёпла грэла сонейка і пачалі пукаць па маладыя бярозкі. У першы раз апасьля доўгай сцюдзёнай зімы, выбраўся малады аратай на свой шнур.

Перажэгнаўся, ешчэ раз агледаў новыя нарогі і схінуўся над сахой.

Як роўныя, доўгія струны ляглі адна за другой чорныя барозны... Запахла сьвежай, тлустай чарноземью...

Ральля мяккімі грудкамі сваімі заблішчэла сярод крушнеў, на абшырнай даліне.

Дзе недзе бялелі сярод ральлі летацніе карэньня траў.

Апусьціліся вароны с старога дуба і пачалі зважны агляд ральлі.

С крыкам прывалюхалі гусі.

А жыла ральля...

Заківаўся, зашэптаў высокі дуб... Закалацілося сэрца аратая, абхапіў ён мазалістымі рукамі сваімі, абсмалены пень на мяжы, і неяк само вырвалося з грудзей яго:

— „Зямелька, матка наша!“

Ніжэй апусьціўся ён і пацалаваў сьвежую зямлю.

Змітрок Бядуля.

Сож і Непро.

Сярод глухіх пушч, цёмных бгороў, на прыгорку, стаялі калісь старыя-прастарыя харомы вялікаго воладара, сівавалоса старца Рыдана. С канца ў канец зямлі слыў Рыдан багацьцем нялічэнным, а над усе багацьця славілася скрытая за дванаццацьмі дзьверамі, дванаццацьмі замкамі залатаная Рыданава карона. Як адмыкалі замкі, адчынялі дзьверы і вынасілі тую карону на сьвет, то, калі на на сьвеці была ноч, яна днём становілася, а калі была зіма, то перэмянялася ў лета; — так зігацелі дарагія каменья на гэтай Рыданавай залатой кароне.

Завідывалі суседнія валадары і князі гэтай кароны і паставілі дабыць яе у Рыдана. Сазвалі варажбітоў і знахароў і загадалі ім прыдумаць спосаб, каб украсьці карону з рыданаваго скарбца. Варажбіты і знахары думалі тры дні і тры ночы і прыдумалі разрыў траву, катарай калі даткнуцца замкоў, то самі атчыняюцца, ды сон-траву, зерняткамі каторай калі пасыпаць, то ўсё наўкруг засьпае, прыдумаўшы гэта, паслалі зладзею красьці валадую Рыданава карону. Тыя прыйшоўшы пад хорамы, сыгнулі

сон-зелья, і ўся варта паснула; крануліся разрыў-травой замкоў, і замкі паспадалі. Тады ўзялі яны залатую Рыданаву карону і пусьціліся назад.

Устаў раніцай сівы Рыдан, падыйшоў да вакна, ажно глядзь, ўсе варты покатам сьпяць, ўвесь народ ў сьне безпрабудным валецца. І зразумеў старэц адразу, што німа у скарбцы яго залатой кароны. Падыйшоў ён тады да звана, ударыў раз, ударыў, два, і разбудзіліся два Рыданавы сыны: Сож і Непро. Звярнуўся бацька да Непра і кажа: „вазьмі сынок стальную зброю: каваны меч і бязы садамі, лугамі аж да скалістых гор: мо дагоніш цікунцоў с каронай“.— Схапіўся Непро і чым хутчэй пабег, а Сож астаўся пры бацьку. Сеў на залаты пасад сівы Рыдан і кажа сыну: „Прылажы, сынку, вухо да зямлі, паслухай, ці бязыць Непро?“— Прылажыў Сож вухо да зямлі і кажа: „бегма бязыць і не стаміўся ешчэ“.— І другі раз кажа бацька: „прылажы, сынку, вухо да зямлі, паслухай!“ Прылажыў сын вухо да зямлі і кажа: „бязыць але ўжо цяжка дыхае—шум зямлёй ідзе“. І ў трэцьця сказаў бацька паслухаць сыну. Сын прылажыў вухо да зямлі і кажа: „гул зямлёй ідзе і крык вялікі!“ Тады ўстаў Рыдан с пасаду і кажа: „Бязы ж ты, сынку, імхамі-балотамі на падмогу яму, бо сам адзін не праб'ецца ён праз скалістыя горы“. Пусьціўся Сож імхамі, балотамі на падмогу брату, а стары бацька сам астаўся ждаць сыноў. Доўга ждаў стары; недаждаўшыся з маркоты вялікай пачаў плакаць, сядзючы на сваім залатым пасадзе, ды з жалю прыгаварываць: «бадай нам, дзеткі мае, слезамі разліцца!» Ды уллучыў ён на такі момэнт, што такі запраўды разліліся сьлезамі браты і стары бацька: ў рэкі ўсе тры змяніліся.

Днепро плыве садамі ды лугамі, Сож імхамі ды балотамі, а Рыдан—куды вочы глядзяць. А с таго часу ўсе сілы ляснага краю плывуць ў чужое морэ і там прападаюць...

Власт.

ДЗЯЛІЦЬБА.

Ну, што ты з гэтымі бабамі зробіш?

Калі ў хаці жывуць дзьве бабы, то ўжо спакою німа.

Гыр-гыр-гыр! гыр-гыр-гыр! гыркаюцца яны ад самаго раньня.

Адна—капач, тая мешалка.

Тая—гультай, другая—няўмека

Так і выкідаюць адна аднэй на вочы.

А як лягуць спаць, то кожная ўсю ноч шэпчэ на вухо свайму мужыку, — нагаварывае на другую.

Мужыкі толькі скрыва паглядаюць адзін на другога. Але пукуль што, маўчаць

Да дзяліцьбы ешчэ далёка.

Дзяліцьба ідзе вось у якім парадку: перш-на-перш на пляц выступаюць бабы.

Бабы сварацца год, год с палавінай, а то і цэлых тры. (Мой нябошчык дзед казаў, што яго нябошчыца жонка сварылася з яго нябошчыцай братавай цэлых дванаццаць гадоў!). Наўперад бабы сварацца па троху, — так, гадзіну, дзеве у дзень. Потым сварцы адводзіцца больш часу — гадзін 5—6.

Да гэтаго часу мужчыны яшчэ маўчаць, набіраюцца толькі слосьці. Мужчыны сварацца часьцей у вечэр, ці у свьаты дзень бо ў будні німа часу. А бабы тым часам пачынаюць пробаваць моц сваіх чубоў. Вараць яны у аднэй печы, але ў асобных гаршчках. Дастаецца тут і бедным гаршчкам! А ўжо посьле жанок бьюцца мужчыны.

Каб падзяліцца, ешчэ мала пабіцца адзін раз: трэба найменш разоў восем, каб разоў тры засыхала скурка на носі, разоў шэсьць абадраць твар, ды ліхтар паставіць каля вока, а лоб убраць гузам, або і двума. Тагды толькі можна лічыць, што права на дзяліцьбу дабыта.

II.

Дзякуй Богу, што Бог сярдзітым людзям не дае многа сілы!

Сьмон ешчэ змалку паказаў сваю злосьць. Раз ён завёўся нешта с сваей сястрой Марцэляй. Мой Сьмон так узлаваўся, што угусіў сястру за жывот. А то ўжо быў ён дзяцюком. Сьмон любіў часамі зухнуць. Загнаўшы да Коўна плыт, ён купіў сабе стары афіцэрскі сурдут. Бацька дома і давай прабіраць за гэта Сьмона. Сьмон кінуў аб зямлю сурдут, пачаў таптаць яго нагамі; — потым парваў на сабе кашулю, порткі, залез голы на жорны і сказаў:

— Так Пан Езус пакутаваў!

Мікола не уступаў у злосьці свайму брату Сьмону. Так, раз ён паехаў на поле па ячмень. Падыймалася хмара, грэмело. Мікола наклаў воз на борзую руку. Толькі што ён нукнуў на каня. — шусь ячмень з ваза. Мікола закіпеў, узлажыў другі раз. Не пасьпеў ён выехаць на дарогу — ізноў бух ячмень з воза!

— То ты гэтак??! — крыкнуў Мікола.

Схапіў тут парубень і давай малаціць ячмень. Памалаціў вытрос, салому палажыў на воз і сам сеў.

Папробуй цяпер раскідацца, пракрытай!

Другі раз Мікола пабіў у сваей хаці вокны, місы, гаршчкі. Нічаму не давала спуску качэрга. Пабіўшы усё, што можна было пабіць, Мікола стаў сярод хаты і пазірае, каб ешчэ што пабіць. Але ужо усё было спуставана.

Сьмон і Мікола сварыліся ўжо гадоў тры, а за апошніе часы сталі і біцца, а гэта азначала, што скоро будзе дзеліцьба.

Сьмон і Мікола ў нашым сяле былі тым, што ў горадзі тэатр, толькі што білетоў ня трэба браць: прыхадзі сабе, слухай, пазірай, весялі сваю душу.

І Карусь с-пад карчмы кожны вечэр стукаў у накто свайго суседа, Базыля.

„Але з ляпайламі, а ешчэ менш с провокатарамі мы, саба кі — брэхуны, нічога супольнаго не маем“.

Лыска—Міхалкі Канцавога, з вёскі Грак;

Разбой—Тодара Серэдняка, з в. Булькаў;

Жук—Сьцепана Крываго, з вёскі Засілья, і другіе.

Па іх прозьбе ліст напісаў і за неграматных распісаўся.

Я. Ш.

Што кажух, то не вата.

Давялося раз зімой гарадзкому панічу паехаць у двор на імяніны.

Прыехаўшы па чыгунцы на станцыю, ён пайшоў на сяло, што ад станцыі за поўвярсты было, каб падводу наняць, бо ешчэ трэба было вёрстоў з чатырнаццаць канём ехаць. Вось зайшоў ён у адну хату, а там, як раз, абедась садзіліся. Ён зняў шапку і кажэ:

— Дзень добра!

— Дзень добра! — атказываюць.

— Ці не завязьлі-б мяне туды і туды?

— Чаму-ж не, можна, — кажэ гаспадар, пагадаўшы.

— А сколькі-ж хочэце за хурманку?

— Аб цану то мы змяркуемся, а цяпер сядзьце, капусты сэрбаніце, бо да таго двара ня блізка.

— Дзякую!—я ўжо гарбату піў.

— Ну як воля ваша.

Гаспадар, пад'еўшы, не сьпешаючы, закурыў люльку, сказаў цану, катора панічу проці гарадзкіх паказалася зусім малою, але ён з тым не пахваліўся: і яму грош, значь, не дарма даецца. Посьля гаспадар апрагнуў кажух, надзеў шапку і пайшоў запрагаць Запрогшы каня, прыйшоў у хату і, зняўшы з жэрдзі кажуха, дае яго падпрануць панічу; але паніч не адважыўся апрагнуць мужыцкаго кажуха і кажэ:

— Дзякую! у мяне пальто на ваці.

— Ну, як воля ваша, — кажэ гаспадар. Аднак жэ, як ішлі садзіцца ехаць, то гаспадар узяў с сабой кажуха у запас.

Вот яны едуць. Спачатку панічу дёпла паказалася, але, праехаўшы вёрстоў пяць, бачыць гаспадар, што паніч стаў корчыцца, каўнер настаўляць, шапку на вушы нацягваць і носам сёрбаць. Гаспадар і пытае:

— А можа кажух паніч надзенеш?

— Не, дзякую. — Едуць далей.

Праехалі ешчэ вярсты са дзьве, бачыць гаспадар, што паніча сталі дрыжыкі прабіраць, і пытае:

— А можа кажух паніч надзенеш?

— А добра, бо штось халаднавата.

Даў ямо кажуха апрануць і едуць далей. Ужо і да двара блізка, ажно бачыць гаспадар, што паніч неяк бледнаваты; дык пытае у яго:

— А што, панічу ня съцюдзэна цяпер?

— О, не! цяпер цёпла.

— А можэ паніч есьці хочэ?

— О, і дужа хачу.

— А што, панічу: што кажух, то не вата, а што капуста, то не гарбата? Але пацерпі паніч хвіліну, незабавам прыедзем!

І паказаў яму пугаўём на той двор, каторы ўжо відаць было.

К. Каганец.

Вясковыя астраномы.

Доктар з астраномам, шукаючы спачынку душам сваім ад гарачых праменёў сонца, наважыліся на які дзень-два пакінуць горад і сьцерці час у вёсцы.

Ведама, чаго шукалі, тое знайшлі. Дзэве гадзіны дарогі, і вёска Халадцы, як вырасла перад імі. Ідучы вуліцамі між старых хат, яны бачылі, як агледалі іх праз вокны цікавыя бабы і як маленькіе мурзатые дзеткі, шэпчучыся адзін з адным перабегалі праз вуліцу—і прыгледаліся ім ў вочы.

Як там што не было, але паном ўсё падабалася, бо яны гэтак блізка што ў першыну бачылі. Доктар, выгадаваўшыся ў багатых бацькоў, праўда чуў пра горэ мужыкоў, але, непазнаёміўшыся з іх жыццём бліжэй, мала ведаў аб іх. Гэтак сама і астраном. Давучыўшыся да сівых валасоў, а посьле дабіваючыся як і калі будзе зацьменьне, дзе якіе планеты, ня меў часу зірнуць ў вёску і, каб ня шчыры яго прыяцель доктар, пэўне, што адзін не паткнуўся-б туды.

Вось нашы вучоныя, агледзіўшы з большаго лес, поле, — вярнуліся ізноў ў вёску і зайшліся да селяніна Ганцуля папалу-дневаць. Тое сёе, глядзіш — заварушылася гаспадынька, затрэшчалі на прыпечку трэсачкі, і смачная яечня ў момэнт апынулася на сталe.

Ты-мыц,—глядзіш — троху з верху пазбіралі ды і пакінулі. Ешчэ астраном туды-сюды, а доктар, як відаць, і рад бы з'есці, але бытцём нешта шкодзіла.

Тым часам ў хату увайшоў сам гаспадар. Скінуўшы з сябе ярмяк і, аглядзіўшы бараду, цішком сеў за стол, адваліў лусту хлеба, ушчаміў ў таўстых пальцах ды пачаў сёрбаць капусту. Доктар, паказеліўшы вочы, глядзеў і дзівіўся, як Ганцуль маўчком спарожніў адну міску капусты, другую, ды і за трэйцюю ўзяўся. Пачаў тут наш доктар шэптацца з астраномам, шырока разводзячы рукамі. А Ганцуль тым часам, толькі йшчэ пачуўшы самы смак, спаражніў йшчэ чатыры місы крупніку.

— „Гатоў аб заклад ісьці,—марматаў свайму прыцелю доктар,—што гэты чэлавек не далей, як сягоньня ў начы, Богу душу аддасць,—ня вытрымае!“

І вось, як будзе, то будзе, а доктар даў слова ня йсьці с хаты і чэкаць бяды. Ганцуль на астатку глынуўшы мерку квасу, адгладзіў бараду і, як паважна садзіўся, так паважна устаў ды, не раўнуючы, як пан разлёгся на ложку.

Не агледзіліся, як надыйшоў вечэр. Ганцуль, унёсшы сьвежаго сена, прымасьціў гасьцям пасьцель і кажэ: „Спаць то додра будзе, але мухі на раніцы пытлюць трохі“.

Але астраном на тое атказывае:

— „Добра то добра, німа што; але мы лепш у сьдку высьпімся,—бачыш, які вечэр прыгожы“.

— „Ну! як сабе знаеце, але, па моему, дождж павінен быць“.

Астраном ухмыльнуўся, падмігнуў на доктара, і паважна па сунуліся ў садок пад яблыньню. У самай паўначы ні атсюль ні аттуль узняўся вецер, ды калі урэзаў дождж, калі шматанула маланка, дык нашы начлежнікі, як мага кінуліся ў хату і з радасьцю паляглі на прыгатаваным з вечэра мейсду.

Астраном авіяк ня мог дадумацца, як мог пазнаць прости мужык, што будзе дождж, калі ён, вучоны, і то не пазнаў гэтаго. Толькі настаў дзень, доктар зірк, ці жыў селянін? А той і ня лыс: сьпіць сабе, задзёршы галаву і падхрапываючы на ўсе лады, як ў жалейку! Вось, толькі прагнуўся Ганцуль, доктар і пытаецца:

— „Скажы, браце, як выдыхаў ты ўчэрашнюю яду, няўжо нічога?“

— „А не! гэта мой звычай, на ночку: ем датуль, пакуль брухам стол не адсуну, а як ужо стол кранецца, тады годзе!“

— „А скажы,—перапыніў астраном, — адкуль ты ведаў, што дождж будзе ў ночы?“

— „Есьць ў мяне рабенькі бычок, і калі толькі ён пачне хвост лупіць, то так і спадзевайся дажджу. На тым тыдні так сама ў вечары быў дождж, то мой бычок ешчэ досьвіткам хвост пачаў лупіць“.

— „Слаўны бычок! слаўны!“—падзіў скрозь зубы астраном: „прадай мне яго; добра было-б, калі часамі маё вока не спраўдзіць, то бык да толку давёў бы“...

Галубок.

ДУДАР.

Памёр стары Дудар, вясковы музыка, і душа яго, ўзяўшы дуду за пазуху, пашла у неба.

Падыйшоў ён да неба—глядзіць—зачынена.

— Ну, — думае, — спяць.

Сеў на калодачку каля брамы і чэкае дня. Доўга сядзеў і стала яму маркотна. Дастаў з запазухі дуду, папробаваў пішчк і давай памаленьку іграць Пярвей ціха пасьля ямчэй, а там і падпеваць пачаў.

Ажно чуе голас з за брамы:

— Хто там?

— Мабыць, сьвяты Пётра, — падумаў Дудар, але атказывае сьмела:

— Я!

— Хто „я“?

— Дудар.

— Чаго глотку дзярэш?

— Саўсім не дзяру, — пяю

— Каб цябе! А чаму ж гэтак позна прыйшоў?

— Ніяк нельга было раней: памёр пад самы вечэр.

— Пад вечэр?— здзівіўся за брамай — Дык на добры лад табе трэба было б ешчэ на палавіне дарогі быць!

— Ага, сьвяты Пётра! Я дасужы, — беларус ведама.

— А аткуль ты?— С пад Барысава?

— С таго боку.

— А з якой вёскі?

— Дык хоць і скажу табе, ты-ж ўсё роўна ня ведаеш

— Кажы, кажы, я ўсё ведаю

Сказаў Дудар і вёску

— Як тваё імя?— дапытываў далей голас.

— Янка

— А па прозвішчу?

— Дудар.

— Ну, добра, Янка Дудар, пакуль развідняе, пасядзі каля брамы, ды глядзі, не гамані тут

Стаў Дудар дня чэкаць Сядзеў, сядзеў ізноў маркотна зрабілося, да таго-ж перэд раніцай холадам пацягнула, хоць гэта і летам было Ізноў дастаў ён сваю дуду, чуць-чуць наігрывае, каб за брамай не пачулі.

Зіркі, а на частаколе нейкіе галоўкі паказаліся: адна, другая, трэцяя Анёлычкі!

— Слухайце, слухайце, — кажэ адзін, — вось хораша іграе! Тут ужо Дудар ня вытрываў і пачаў іграць на увесь голас.

— Ах, як хораша! Вось хораша! І што гэта за музыка такая, — дзівуюцца анёлчыкі.

— Гэта барысоўская, — сказаў Дудар.

Раптам загрымелі ключы у замку і адчынілася брама. У браме стаяў нябесны ключар, сьвяты Пётра.

— Дудар!

— Чаго?

— Пойдзем.

А па небі ужо разышлася пагаласка, што прыйшоў музыка з беларусі і дужа хораша іграе на дудзе. Дашло тэта і да

Самога Бога, каторы, выйшоўшы с пакоў, сеў на ганку прахала-дзіцца: за работу не браўся. дзеля таго, што нядзеля была.

Не пасьпелі Дудару кватэры азначыць, як прыйшоў на яго анёл, толькі не такі, як папярэдніе — маленькіе, ў белых кашульках, з белымі крыльлячкамі, а вялікі ў срэбрнай адзежы.

— Янка Дудар! — сказаў пасланец.

— Што, паночку?..

— Праўда, што ты умееш іграць?

— Праўда.

— А пайграўбы?

— А чаму ж не пайграць!. Перад кім?

— Перад Богам Сьвятым.

Пачухаў Дудар патыліцу, ды ня доўга думаў. Барысавец быў, а ўсе барысаўцы народ сьмеля.

— Пайграю, — кажэ.

— Ну, дык пойдзем, — кажэ анёл.

Пашлі. Анёл сперэду, Янка Дудар ззаду. Глядзіць дзі-вуецца

Абапол дарогі сярэбраныя хаты, а жывуць у іх сьвятыя. У канцы вуліцы пабачылі Самога Бога, каторы сядзеў на ганку і чакаў.

Дудар дэлікатненька пакланіўся, — быў ён чалавек бывалы і ведаў, як дзе трэба захавацца; Бог кінуў галавой

А кругом ужо сабраліся анёлы — малые і вялікіе, арханёлы ў залатых і сярэбраных адзежах, сьвятыя і проста так справядлівыя душы — мужыкі і бабы. Народу цьма, яблаку недзе упасьці, і ўсе хочучь паслухаць музыкі.

— Ну, Дудар, — сказаў Бог, — іграй!

А Дудар ізноў пакланіўся і кажэ:

— Пакорна кланяюся Вяльможнаму Пану Богу і выбачайце, што я спытаю: ці німа тут на небі каго небудзь з нашых, барысоўскіх, толькі каб з маладых?

— А на што табе?

— Пад танцы іграць лаўчэй

Усьміхнуўся Бог і даў знак анёлам. Паляцела двое, але скоро вярнуліся, кажуць:

— Знайшлі двух барысоўцоў, толькі дужа старых.

— Старыя нездатны, — сказаў Дудар, — не патрапяць станцаваць. Выбачайце, што спытаю: куды ж падзеліся маладыя? І маладыя-ж другі раз паміраюць

А сьвяты Юрья на гэта кажэ:

— Маладых трэба ў чысцы шукаць.

— А і гэта праўда! — сказаў Дудар — не іначэй, як ў чысцы Пэўна, што ў чысцы. На маея памяці сколькі таго народу перамерла: Мікіта Гарбуз — той, што ад гарэлкі задохся, Сцепан Крук с Докшыц, — катораму ў карчме лоб паншчэпалі Арцём лыка с пад Зембіна і Антось Прычэпка с пад Дзядзілавіч, — добрыя танцоры былі: прыбілі іх на ігрышчах

Дудар доўга-б ешчэ вылічаў памершых маладымі барысоўцоў, але Бог кіннуў рукой.

— Іграй!

— Якую?

— Якая лепшая. Вясёлую.

-- Вясёлую, дык вясёлую!

Настроіў Дудар пішчыкі, надуў мех, заграў.

Добра ці дрэнна іграў ён, не памятаў гэтага, гэтак захаціла у яго дух ад радасці, што годзен стаўся іграць перад самым Богам.

Толькі калі кончыў, бачыць - Бог ківаець галавой: здаволен. А анёлы і сьвятыя дык тыя не нахваляцца.

— Ах, як добра! Во, дык добра!

І калі Бог пайшоў у свае пакоі, яны пачалі прасіць Дудара, каб ешчэ пайграў. Пасьля папаяў. А музыка і рад гэтаму: іграе ды паяе, так, што па ўсяму небу гул раздаецца! Слухалі, слухалі справядліўцы, а пасьля і самі пачалі падпеваць; сперша у паўголаса, а пасьля і ад Дудара ні адстаюць:

Ох ты, дудка мая,

Ух я!

„Весялі ты мяне,

Ух-я!

„На чужой старане,

Ух я!

Пяюць ўсім небам, падбіваючы у ладонькі.

Прахадзіў міма сьвяты Язэп. Глядзіць, што за дзіва! Заместа арханела Гаўрылы, каторы навучаў справядлівыя душы нябесных сьпевоў, сядзіць на услоне Дудар з дудой, а каля яго душы — мужчынскія і жаночыя — хорам атхватываюць сьвецкія песні.

— Матухна Ты Сьвятая!—крыкнуў сьвяты Язэп, схапіўшыся за галаву, і пабег да сьвятога Пётры.

А туды як раз прыходзіць і сам Арханёл Гаўрыла, гэтак сама жаліцца.

— Так і так,—кажэ.—Ніхто ня хочэ вучыцца нябесных сьпевоў; усе пяюць беларускую «дудку». Дудар вучыць. Што робіць? Выйшоў Пётра на вуліцу, прыслухаўся, — праўда; па ўсім небі лунаюць беларускія песні.

— Гэтаго нельга пазволіць,—кажэ тады сьвяты Пётра арханёлу Гаўрылі.—Ці не паклікаць нам сюды Дудара?

— Можна.

Ідзе Дудар, дуда пад пахай; пакланіўся.

— Дудар,—кажэ сьвяты Пётра,—а ці ня лепей было-б табе пайсці адгэтуль куды небудзь ў другое мейсца?

— З неба?

— Ну, ведама.

— А куды ж мне йсці?

— Хм! . вось аб гэта ж: куды?—Сьвяты Пётра задумаўся.

— Чаму-ж вы хочэце, каб я адгэтуль пайшоў? Я-ж нічога благога не зрабіў тут: ні украў, ня скрыўдзіў ..

— Ведаю, ведаю.. Справа, братка, вось якая, на небе сьвецкіе песьні пачалі пеяць,—сам ты разсудзі, ня гожа.

— Ну, што ж, калі гэтак, то я пайду сабе.

— Толькі, во беда, куды цябе атравіць.. А можэ дуду кінеш?

— Ее, лепей я ўжо паўду ад гэтуль.

— Куды ж пойдзеш?

— Я знайду сабе места. Пайду туды, аткуль прыйшоў.

— У барысоўшчыну?

— А то куды ж?

— А я думаў на якую колечы звязду цябе паслаць.

— На што на звязду! Пайду у барысоўшчыну.

— Саўсім з раю?

— Э.. што там рай!. Наша Беларусь — гэта ня неба. У Беларусі бяз песьні нельга. Там людзі працуюць і гаруюць, а с песьняй чэлавеку усякае горэ ў палавіну. Буду хадзіць са сваей дудой па лясох і палёх. Будзе сядзець каля скаціны пастушок с жалейкай, нячутна падыйду да яго і зайграю яму над вухом; пачне пеяць дзяўчынка, задумаўшыся над сьветлым ручком, навучу і яе—ніхай не заміраюць у Беларусі песьні Пойдуць мужы с тапарамі у лес, я прытаюся за соснай і зайграю ім, каб спарней ішла у іх работа.

— А ні знайду людзей, буду слухаць, як шуміць цёмны бор, як бульчіць вада, перэліваючыся у руччу і падыграю ім. Эх, цяжка у нашай старонцы, ды і добра у ей!. Я ешчэ як і жыў, дык прасіў Бога, каб пазволіў мне па сьмерці у Барысоўшчыне астацца. На ніякі рай не праменяю яе!

— Ну, добра, калі так, ідзі сабе з Богам, — сказаў сьвяты Пётра. — А то ты усё неба нам цапсуеш. Толькі глядзі ж, ня крыўдуй.

— Якая тут крыўда.

Пакланіўся Дудар апосталу і выйшоў з райскіх варот на вялікую нябесную дарогу. Была ноч.

Стаў Дудар спускацца па птушынай дарозі у ніз. А калі пачуўся на волі, крыкнуў: „Гэй, гэі!—і пачаў дуць з усей моцы у дуду.

І гэтак ішоў ён, усё ніжэй і ніжэй спускаючыся у барысоўскі бок, пакуль не схаваўся у пушчы..

Дагадлівая.

I.

Жыў адзін бедны чэлавек, і хоць старэны быў, але куды ня кінь, усюды неўдача: ні ў чым не ручыло яму — дый толькі. І ня

тоя, каб там а якіх колечы багацтвах думаў, аб адным толькі ў яго былі думкі: каб хоць як небудзь ды Бог даў дзень пра-жыць Быў ён сямейны: жонка, дзеці — і жыць бы яму с сямьёй дружна, ды жыць нечым. І што далей то горэй. І так яму худа прышлося, што і есьці німа чаго. Выйшоў Пятрусь с хаты, а куды ісці трэба: бяз грошы, — так з ветру і капейка не зваліцца. І стала яму горка. — „Хоць бы чорт мне грошы даў, ужо-ж бы я яму і душу прадаў, каб толькі дзяцей пракарміць!“. І толькі ён аб чорце падумаў, чорт і явіўся.

— А—гаворыць,—здароў Пятрусь! А залаты у яго лапі так і зігаціць.—Хочэш?

Штож ж рабіць: не аткажэшся — грошы вот тут толькі бяры.

— Што-ж давай!—выцягнуў руку Пятрусь каб узяць залаты. А чорт і гаворыць:

— Ін, які! Ты, Пятрусь, перш мне работу адну зрабі, а пасьля і грошы будучь твае. Палец мезіны трэба... ну крывінку с пальца выпусьціць, так чуць чуць ты мне распіску, падпішеш, Пятрусь, і гатова,

— Добра, — згодзіўся Пятрусь І жыва усю гэту работу зрабілі, з мезенаго пальца кроў выпусьцілі падпісаў Пятрусь чорту распіску, а чорт Пятрусь—грошы, залаты даў.

— Па душу прыйду, прашчай!—толькі хвастом вільнуў пра-паў чорт.

II.

Вярнуўся Пятрусь з залатым да хаты. І с таго часу грошы не пераводзіліся, пачаў гандляваць і пайшло зусім другое жыцьцё. Забыўся бедак аб сваёй бядноці, лёгка было жыць, але і неагле-дзіўся як старасць надышла. І чым бліжэй да сьмерці, тым болей стаў задумывацца стары. І тое, што распіску падпісаў, душу яму чорту, прадаў, мучыло старога, і ешчэ тое, што гэгулькі гадоў с старой у дружбі ды ў любові жыў і ва ўсём па душы і ва ўсём у радзе, а глаўнае, тое, адкуль у яго залаты тады зна-шоўся, не прызнаўся ён старой, нічога, яна старая, аб пашаптуш-ках яго с чортам ведаць ня ведала Сядзіць гэтак стары галаву павесіў: чорта яму бояна—страх мучыць, ды і перад старой віну сваю ведае, а сказаць цяжка.

— Што ты стары, усё задумываешся?—пытае старая.—Даў-ней то нам было а чым думаць, калі мы жылі бедна, а цяпер што нам думаць.

А стары маўчаў, маўчаў ды і кажэ ей:

— Ня ведаеш ты, старая, дзе я тады залаты узяў! Я чорту душу прадаў.—Сказаў стары ды і сам спужаўся: думаў, што так тут старая на мейсцы ад страху і кончыцца. А старой і бяды мала

— Знайшоў чаго бедаваць! Ды ніхай толькі прыйдзе чорт па тваю душу, то і маю павінен узяць, а маея ня возьме, то і тва-ей ня возьме.

III.

Лёгак чорт на ўспамін, чуюць стары са старой, што чорт у дзверы стукае:

— Атчыннай Пятрусь, я прыйшоў!

А стары ні жывы, ні мёртвы, крануцца ня можэ. Пашла старая атчыннаць дзверы, упусьціла чорта

— Здароў! так хвастом віляець. — Я па душу, Пятрусь!

— Не, ты і маю бяры, — падступае старая. — Гэтулькі гадоў разам жылі, то ня гожа аднаго браць а другога кідаць.

— А на што ж мне твая бабская, я па яго душу прыйшоў!.. А ці шмат жа возьмеш за сваю душу? Сам так і віхліць: яму, чорту, чым болей душ тым лепей.

— Грошы я не вазьму, а зрабі ты мне тры работы: зробіш — табе дзьве душы, а ня зробіш — ідзі ад нас па дабру па здарову

— Ешчэ чаго! — падскочыў чорт: чорт усё можэ, яму на бабу крыўдна.

Ударылі па руках: зробіць чорт тры работы — возьме душу старога, ды і старой у прыдачу дарма, а ня зробіць — ні адной ня возьме.

Стары ні жывы, ні мёртвы: страх яму за старую, каб старая перад чортам не зблзнілася.

Станула старая пасярод хаты, ды як чхнець.

— На лаві!

Чорт ловіць, — ловіць, ня можэ ніяк злавіць.

— Ну, вот і не зрабіў работы а ешчэ чорт! — падзадорывае старая

Злуецца чорт: чорт усё можэ, яму на бабу крыўда.

Вывала старая с пад наміткі валасіну.

— На табе выпрастай волас! — Чорт за волас, круціў, вярцеў, вярцеў, паміж ладонямі качаў, выпраміць ня можэ, ды і разарваў.

— А ешчэ чорт! Нічога ты ня можэш, — знай сабе, дражніцца старая

Ешчэ горш злуецца чорт: чорт усё можэ, яму на бабу крыўдна

— Во, у мяне радзімы знак, — паказывае чорту старая — сёмы дзесятак на целі нашу, зліжы, каб быў белы.

Чорт лізаць, лізаў-лізаў, стаў яму язык балець, а пляма ня сходзіць, толькі старой калена нацёр. І ня змога ўжо старой цярпець; цярпела — цярпела, ды як дрыгнець нагой чорту у бруха — у чорта з вачэй аж іскры пасыпаліся.

І адступіўся.

Адступіўся чорт, ды драла без аглядкі, кулем-повырьбу, і аб душы забыўся.

Перэрабіла Страшнышчанка.

ЗЫГМУНТ НАГРОДЗКІ

Вільня, Завальная № 11.

**Мае у сваім складзе і сулісуліць
гаспадаром:**

Машыны гаспадарскіе на зіму:

Малатарні штыфтовыя і цэпавыя, манежы, арфы, сечкарні, сечачы, нажы да сечкарнёў і т. д.

Машыны і прылады на лета:

Плугі адно і двух-скібовыя, бароны звычайныя і спрунжыновыя, культыватары, абсыпнікі, сеўнікі, вальцы і т. д.

Навозы штучныя:

Супэрфосфат, томасшляк, каліт, паташ, салітру, гіпс, вапну.

Машыны і прылады малачарскіе:

Цэнтрафугі, бойкі да масла, выціскачкі, кублы, жбаны, цацзілкі.

Прылады пшчэлярскіе:

Вульлі розных сыстэмоў, цэнтрафугі, сеткі пшчэлярскіе, бляхі да адгародак, штучны воск і т. д.

Машыны і прылады агародніцкія:

Сеўнікі і падольнікі „Planeta“, распыльнікі, сікаўкі, пырскаўкі, рыдлёўкі, матычкі, грацы ножыкі і т. д.

Машыны прамысловыя:

Маторы карасінавыя Боліндэра, найтаннейшыя, і найлягчэйшыя для абслугі механічнай сілай, да млыноў, крупярняў, малатарняў і т. д.

Млыны патэнтаваныя большыя «Planeta» і меншыя «Екопом».

Цэны нізкія. Пры куплі машыны на большую сумму, плату можна ўнасіць ратамі.

ЦЭННІКІ ВЫСЫЛАЮЦЦА ДАРМА.

Слаўныя на увесь сьвет ма-
шыны і усякая прылада да
малака

Цэнтрафугі

Бойкі

Ціскачы да масла

Бляханы да малака і сьметаны

ТАРГОВАГО ДОМУ

АЛЬФА ≡≡
≡≡ НОБЭЛЬ

прадаюцца па фабрычных цэнах
у складзе Віленскага Тавары-
ства Сельскай Гаспадаркі

у Вільні Завальная № 9.

Каталогі і уселякія ≡≡
≡≡ аб'ясненьня дарма.

ТЫЕ, КАТОРЫЕ ПАСТАНАВІЛІ ЗАСТРАХАВАЦЦА
НІХАЙ ЗВЕРНУЦЦА У

Першае Узаемнае Таварыство Страхованья Жыцця.

Дзеля таго, што асноўнай думкай арганізатараў гэтага чыста ўзаемнага Таварыства было зрабіць страховаццё жыцця агульнадаступным, спадзеючыся, што страховацелі самі раздзеляць свае ашчаднасці між сабой і абойдзецца без дарагіх услуг акцыйных кампаній.

Беручы пад увагу гэткую сур'ёзную і важную мату „Першага Узаемнага Т-ва Страхованья Жыцця“, пры працаванні уставы, варункоў страхаванья і тарыфоў была звернута асаблівая увага на тое, каб не парушыўшы асноўнай устойчывасці і моцы Т-ва і не вымагаючы пры тым кругавой парукі ад членаў Таварыства даць найбольшыя льготы, якіх толькі можна дабіцца ў дзеле страхоўкі жыцця.

Вынікам гэтага кірунку сталіся асаблівыя льготы страховацелю „Першага ўзаемнага Т-ва Страхованья Жыцця“.

Усе страховацелі ёсць **праўдзівыя члены** Т-ва, каторым устава Т-ва і полісныя варункі заручаюць:

1) Поўную ўзаемнасць без кругавой парукі (ствецтвеннасці членаў), а іменна: учасць у агульных сабраннях, ў выбарах с паміж сябе Праўлення і Рэвізыйнай Камісіі, с правам быць выбраным, ў зацверджанні тарыфоў, сьмет і атчотоў, ў раздзеле даходаў і др.

2) Самыя льготныя прэміі з учасцем усіх страховацелю ў даходах.

3) Самыя льготныя варункі разерочки аплаты прэміі.

4) Поўную свабоду падарожы і заняцця.

5) Нетыкальнасць і бяспорнасць полісоў.

6) Найвышэйшая сума выкупа на выпадак прадтэрміновай астаноўкі страхаванья, права прыастаноўкі і аднаўлення страхаванья.

7) Спецыяльныя пазычкі для выплаты прэміі.

8) Выкупныя і рэдуцыраваныя сумы — вышэй другіх і паказываецца ў полісах.

Упраўлення Літоўска Беларускага Округа

Вільня Віленская вул. 33 кв. 1.— Тэлефон № 830.

ПАТРЭБНЫЕ РУПНЫЕ АГЕНТЫ.

Найлепшая цукерня у Вільні

К. ШТРАЛЯ

Вялікая вуліца № 30 (проціу пачты).

Ягороускі праспэкт 22 (каля гасьцініцы
„Брыстоль“.

На Ягороускім праспэкті штодзень
іграе музыка ад 6¹/₂ гадзіны вечэра.

Вялікі выбор дзіцячых цацак, фрэблэўскіх занятак
і розных гульніёў.

суліць **М. Осмолоуская**
склад цацак

Вялікая вуліца дом № 16 у Вільні.

Хто хочэ мець не дарагое,
моцнае і пекнае сукно на адзёжу — ніхай звер-
нецца у магазын дамовых вырабоў

МОЛЛЬ і Ко

Вільня, Вялікая 10.

Хто хочэ паправіць сваё поле,
або агарод, ці сенажаць, ніхай ужывае
штучных навозоў, значыць парашкоў (попел-
лоў), што замест гною пасыпаюць на зямлі.

А калі хто ня ведае,

калі як і сколькі гэтых парашкоў ужываць,
папытайця у

Агрономічным Бюро

А. ҚАРПОВІЧА

у Вільні, Партовая вул. № 23.

Там Вам безплатна параюць
як гэта рабіць і дадуць штучныя
навозы на пробу. Звертацца мо-
жна пісьмом і асабіста.

Pieršy bielaruski miesiačnik sielskaj
haspadarki

≡≡≡ „CAXA“ ≡≡≡

3-ci hod wydańnia,

na wystaŭcy nasieńnia u Wilni u 1913 hadu
„CAXA“ za staćci ab nasieńniach dostała
siarebrany medal.

Haspadar mienšy, šiaredni i bolšy nia lubiŭ ryzyki, a cha-
cieu by mieć dobreje rady pa sielskaj haspadarecy,
i woš „CAXA“ pastawiła sabie za prawaŭ drukawać
tolki, toje, što peuna padchodzić dla našych klimatyč-
nych, hrašawych i życiowych warunkoŭ.

U „CACE“ pišuć wučonyje specjalisty i haspadary
praktyki, i lik ich što miesiac raście i «CAXA» wyra-
blajecca na časopiš atkul haworyć praktyka i nawuka
sielska haspadarskaja. U 12 knižkaah „CAXI“ možna
znajści uwieš haspadarski hadawy kruh pa ūsich addzie-
lach haspadadarki.

Padpisnaja cena na 1 hod — 1 rub. 20 kap. na
6 miesiacoŭ, — 60 kap. Cena asobnaj knižki
8 kap, s pierasyłkaj 10 kap.

Možna padpisywacca i atkrytkaj prosiačy, kab
padpisnuju płatu nałażyli na pieršuju wysłan-
nuju knižku.

Adres redakcii: Minsk, Aleksandroŭskaja 25.

Redaktar-wydawiec A. Ułasoŭ.

Pryjmajecca padpiska na 1914 hod
na bielaruskuju hazetu

„НАША НИВА“

hod wydawiectwa IX.

„НАША НИВА“ jak i tyje hady budzie pracawać nad adradžeńniem Bielarusi, šyryć bielaruskuju świedamaść, baranić interesou harotnaho bielaruskaho narodu.

„НАША НИВА“ u publicystyčnym addzieli drukuje staćci na palityčnyje, ekonomicznyje i nacionalnyje temy, lepšych bielaruskich publicystou; u Beletrystyčnym addzieli daje apawiedańnia, sceničnyje twory i wieršy lepšych beletrystou i paetou. Aprača hetaho daje mnoha wiestak z žyćcia na Bielarusi i z usich staron. U wiaskowym žyćci „НАША НИВА“ zamieniaje saboj štodziennuju časopiś.

Cena „НАШАЈ НИВЫ“ na hod s pierasyłkaj — 2 r. 50 kap.; na poŭhoda — 1 rub. 25 kap.; na 3 miesiacy — 65 kap.

Usie, kamu doraha sprawa adradžeńnia bielarusou da kulturna-nacionalnaho žyćcia, wypisywajcia, čytajcia i šyrcia „Našu Niwu“.

Mahazyn srebných i platerawanych
wyrabou

FABRYKI

JAZEFA FRAŽE

z Waršawy

u Wilni na wialikaj wulicy № 58

sulić akuratna dabranýje stałowyje zastawy (serwisy) jak:

Naży, Widelcy, Łożki, Łožečki i t. d. hladkije i stałowyje
u najmadniejšyje uzory, a taksama:

Samawary, Imbryčki, Cukiernicy, Zastawy (serwisy) da wo-
cetu, aliwy i likieroŭ, Postumenty, Piramidy i Ko-
šyki da fruktoŭ i ciesta.

Tacy, Paŭmiski, Rondli i Wazy da zupy, Wazony da wina
i krušonu, Mašlanicy, Kompotjery, Žardzinjery.

Kandelabry, Lichtary, Lustry, Ščotki i inšyje tualetnyje
rečy

a tak sama usielakije halanteryjnyje rečy, što wyrablajucca
u fabrycy.

P. S. Mahazyn u Wilni nidaŭna adčynien dziela taho,
kab Pawažanyje Pakupcy mahli dostać praŭdziwy tawar s fa-
bryki «Fraže», a nie padrablany, ničoha niewarty, tolki
z wyhladu padobny da praŭdziwaho, bo šmat dzie ŭ apošnich
časach pačali pradawać falsyfikaty zamiesta wyraboŭ z majej
fabryki.

ВИЛЕНСКОЕ ОТДѢЛЕНІЕ РУССКО - АМЕРИКАНСКОЙ ЛИНИИ

Русскаго Восточно - Азіатскаго Пароходства

ЕДИНСТВЕННОЕ
прямое сообщеніе

между

Либавой и Нью-Йоркомъ,
Либавой и Галифаксомъ

(КАНАДА)

безъ пересадокъ

10 дней пути

Русско-Американская Линія Русскаго Восточно-Азіатскаго Пароходства является единственнымъ Пароходствомъ поддерживающимъ прямые безпересадочные рейсы между ЛИБАВОЙ и НЬЮ-ІОРКОМЪ и ГАЛИФАКСОМЪ (Канада) специально для этой линіи оборудованными пассажирскими пароходами, которые кромѣ своей быстроходности, отличаются удобствъ и комфортабельностью пассажирскихъ помѣщеній всѣхъ классовъ.

Перевозъ изъ ЛИБАВЫ въ НЬЮ-ІОРКЪ или ГАЛИФАКСЪ совершается на первоклассныхъ почтово-пассажирскихъ двухвинтовыхъ пароходахъ: ЦАРЬ, ЦАРИЦА, „КУРСКЪ, РОССІЯ, МИТАВА и ДВИНСКЪ“ и продолжается 9 - 10 дней.

Пароходы отходятъ изъ Либавы регулярно каждыя двѣ недѣли по вторникамъ.

Относительно условій проѣзда и др. подробностей просимъ обращаться письменно или лично непосредственно въ наше Виленское Отдѣленіе, Вильна, Конная ул. 4, у Острыхъ Воротъ, телефонъ 19-63. Адресъ Главной Конторы: ЛИБАВА, Кургаузскій пр. 2, Собственный домъ.

Цена 15 кап. s pierasyłkaj 20 k.

B0000000223903

1